

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ НАФТИ І ГАЗУ

В.С.Фук

ДРУК ВІКТОРІЯ ВАСИЛІВНА

УДК 351/354:338.48:379.85.:796.5 (477)(23.0)

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГІРСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ:
РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ТА ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМІВ

ДИСЕРТАЦІЯ НА ЗДОБУТТЯ НАУКОВОГО СТУПЕНЯ КАНДИДАТА НАУК З
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Спеціальність 25.00.02 - механізми державного управління

Науковий керівник:

доктор юридичних наук, професор

Васильєва Валентина Антонівна

*Ідентифікація змісту
дисертації за номером
до каталогу К 20.052.07*

*Укр. нац. ун-т
нафти і газу*

Іван Мазек А.В.

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК – 2012

d434

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. Теоретичні та організаційно-правові основи державного регулювання туристичної сфери	
1.1. Ступінь наукової розробки проблеми державного регулювання туристичної діяльності	13
1.2. Організаційне та нормативно-правове забезпечення туристичної сфери	32
Висновки до розділу 1	
Розділ 2. Стан та методичні засади державного регулювання гірського туризму в Україні	
2.1. Методологічна основа аналізу державного регулювання гірського туризму	50
2.2. Організаційне забезпечення гірського туризму в Україні на регіональному рівні	71
2.3. Стан і проблеми правового забезпечення надання послуг у сфері гірського туризму	88
Висновки до розділу 2	
Розділ 3. Розвиток механізмів державного регулювання гірського туризму	
3.1. Моделі організаційного та правового механізмів державного регулювання гірського туризму	114
3.2. Функціонування організаційного і правового механізмів державного регулювання гірського туризму на регіональному рівні	138
3.3. Особливості механізмів державного регулювання сільським туризмом у гірській місцевості	154
Висновки до розділу 3	
Висновки	172
Список використаних джерел	

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АРР - Агентства регіонального розвитку

АТУ - Академія туризму України

ВТО - Всесвітня Туристична Організація

ВРУ - Верховна Рада України

Держтуризмкурорт – Державне агенство України з туризму та курортів

ЄС - Європейський союз

КМУ - Кабінет міністрів України.

Мінінфраструктури - Міністерство інфраструктури України

МОНмолодьспорт України - Міністерство освіти і науки, молоді та спорту

НЦРТ - Науковий центр розвитку туризму

РТІЦ - Регіональний туристично-інформаційний центр

СОТ- Світова організація торгівлі

ТРК - Туристично-рекреаційний комплекс

УкрСоюзТур -Всеукраїнський союз працівників асоціацій, підприємств і організацій туристичної сфери

ІСТА - Міжнародна Рада турагентів

WATA - Всесвітня асоціація турагентів і туроператорів

UFTAA - Універсальна Федерація асоціацій турагентств

ВСТУП

Сучасна Україна як суверенна, незалежна європейська держава з багатою культурно-історичною спадщиною є надзвичайно привабливою для туристів країною. Природні багатства в поєднанні з гостинністю та доброзичливістю українського народу виступають сприятливими й ефективними чинниками для інтенсивного розвитку внутрішнього та в'їзного туризму всередині країни. Однак туристичний потенціал нашої держави на сьогодні є не реалізованим, значна частина туристичних об'єктів – непристосована для відвідувань великою кількістю туристів, потребує вдосконалення сучасна інфраструктура, а українські споживачі туристичних послуг все частіше віддають перевагу іноземним пропозиціям.

Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена тим, що в державі відсутня ефективна стратегія розвитку галузі, орієнтована на перспективу, а досвід реалізації сучасної державної політики у сфері туризму переконливо свідчить про пріоритет інфраструктурної складової серед інших, не менш важливих аспектів розвитку досліджуваної сфери. Тому назріла нагальна потреба подальшого розвитку туристичної галузі, що є неможливим без відповідних науково обґрунтованих теоретичних розробок, практичних рекомендацій щодо їх подальшого впровадження через державне регулювання як всієї галузі загалом, так і гірського туризму зокрема. Проблематика дослідження є актуальною в рамках окресленої теми й визначається також необхідністю створення цілісної системи державного регулювання туристичної галузі, у якій було б зроблено акцент на конструктивну взаємодію між елементами національної системи державного управління, органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства.

Нові підходи до функціонування та розвитку механізмів державного управління гірським туризмом обумовлені існуванням значної кількості

проблем, що доводить аналіз тенденцій розвитку галузі за матеріалами Івано-Франківської області.

Багато вітчизняних та зарубіжних вчених звертаються до дослідження проблематики туризму, його впливу на соціально-економічний розвиток регіону, а також державного управління туризмом як самостійною галуззю економіки. Теоретичну базу дослідження окремих проблем державного управління складають наукові здобутки таких вітчизняних науковців, як В.Д. Бакуменка, Т.М. Безверхнюк, Т.О. Бутирської, І.А. Грицяка, І.Т. Зварича, В.М. Князева, О.Д. Лазор, О.Я. Лазора, В.І. Лугового, О.Ю. Оболенського, В.П. Петренка, С.М. Серьогіна, Ю.П. Сурміна. Проблематикою державного управління й державного регулювання галузі туризму займалися ряд українських вчених, серед яких можна виділити наукові праці Ю.В. Алексеєвої, В.І. Бірковича, М.М. Біль, І.В. Валентюк, О.Б. Василіва, Є.В. Козловського, Н. Опанасюк, О.С. Шаптала та інших.

Шляхи розвитку курортно-рекреаційної сфери окремих регіонів, зокрема Карпатського, – тема досліджень П.І. Гамана, І.В. Давиденко, О.В. Мельника, Н.М. Сажневої та ряду інших дослідників. В працях В.Д. Безносюка, В.А. Квартальнова, М.П. Крачило, Т.Г. Сокол, О.В. Тімця досліджуються теоретичні підходи до питань організації і розвитку туризму, його змісту, завдань та структурної визначеності. Проте, деякі аспекти теорії та практики державного регулювання галузі туризму потребують подальшого осмислення, здійснені дослідження є вибірковими щодо визначення змісту механізмів державного управління туристичною галуззю та його адаптації до особливостей розвитку окремого регіону.

У значній частині досліджень механізмів державного регулювання туристичної сфери не враховано специфіку гірських регіонів, зокрема недостатньо висвітлено наукове обґрунтування, матеріально-технічне й нормативно-правове забезпечення розвитку гірського туризму, можливість

підтримки органами місцевого самоврядування гірського туризму тощо. Необхідність подальшого вдосконалення теоретичних основ та методичних підходів до регулювання розвитком сфери гірського туризму зумовила актуальність теми дисертаційного дослідження, його мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Наукові результати, теоретичні положення і висновки дослідження отримані в межах науково-дослідної теми Прикарпатського центру політичних та євроінтеграційних досліджень «Євроінтеграційний вибір України» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (номер державної реєстрації 0106U002247). Внесок здобувача полягає у обґрунтуванні заходів щодо вдосконалення туристичної сфери шляхом оцінювання ризиків туристичної діяльності та розробці наукових рекомендацій щодо вдосконалення державного регулювання розвитку гірського туризму.

Мета і задачі дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в удосконаленні теоретичних засад та виробленні практичних рекомендацій для органів державної влади й місцевого самоврядування щодо розвитку організаційного та правового механізмів у процесі державного регулювання гірського туризму в Україні.

Для досягнення зазначеної мети дослідження поставлено такі завдання:

- дослідити теоретичні та організаційно-правові основи державного регулювання туристичної сфери;
- проаналізувати основні аспекти реалізації державної політики у сфері туризму;
- вивчити сучасний стан та методичні засади державного регулювання гірського туризму;
- визначити передумови організаційного та правового забезпечення гірського туризму в Україні на регіональному рівні;

– запропонувати пріоритетні напрямки вдосконалення функціонування організаційного і правового механізмів державного регулювання гірського туризму на регіональному рівні;

– виробити з врахуванням особливостей функціонування механізмів державного регулювання сільським туризмом у гірській місцевості рекомендації щодо їх розвитку і вдосконалення.

Об'єктом дослідження є процеси державного регулювання туристичної сфери державного управління.

Предметом дослідження виступають організаційний та правовий механізми державного регулювання гірського туризму в Україні.

Методи дослідження. Теоретичну та емпіричну основу дисертаційної роботи становлять фундаментальні положення теорії державного управління, державної політики, економічної теорії, міжнародного права, наукові праці українських і зарубіжних дослідників із питань вдосконалення гірського туризму на регіональному рівні, а також щодо нормативно-правового та організаційного забезпечення розвитку гірського туризму. Методологічну основу дисертаційної роботи становить комплексне використання сукупності загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. При визначенні методології наукової роботи автор виходила із складності й міждисциплінарності предмета дослідження. Тому основу методології становить системний підхід, якого вимагає комплексний характер дисертаційного дослідження і завдяки якому розглядалася проблема як аналіз цілісної системи та її складових елементів.

Велике теоретичне та практичне значення відіграло застосування порівняльного методу, за допомогою якого вдалося узагальнити сучасні європейські підходи щодо регулювання гірського туризму; методу класифікації – для виокремлення видів туризму в залежності від категорій осіб, які здійснюють туристичні подорожі, їх цілей, об'єктів, що використовуються або відвідуються; теоретико-емпіричні методи аналізу і синтезу, моделювання, індукції та дедукції – для побудови структурно-

функціональних моделей зв'язків місцевих органів державної влади в регулюванні туристичною галуззю.

Інформаційну базу дослідження становлять закони, прийняті Верховною Радою України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, акти міністерств і відомств, інших органів державного та регіонального рівнів регулювання. При виконанні дисертаційної роботи використано первинні статистичні матеріали Державної служби статистики України, Державної служби туризму і курортів, Державного комітету статистики України, зокрема Головного управління статистики у Івано-Франківській області, дані соціологічних опитувань, інформаційних та аналітичних бюлетенів, інформація монографій, наукових праць, засобів масової інформації різних форм тощо.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є комплексним дослідженням питань державного регулювання розвитком гірського туризму на регіональному рівні. Це дозволило обґрунтувати нові наукові положення про можливості удосконалення системи державного регулювання розвитком туристичної галузі та шляхи підвищення ефективності її діяльності в умовах регіональної економіки. У дисертації:

вперше:

– розроблено організаційно-правові моделі механізму державного управління гірського туризму як сукупність зв'язків органів державної вертикалі влади, що поєднують відповідні форми регулювання через обґрунтовано визначені функції;

– визначено пріоритетні напрями удосконалення державного регулювання туристичною галуззю в гірських регіонах, зокрема, запропоновано Концепцію розвитку гірського туризму в Україні;

удосконалено:

- понятійно-категоріальний апарат механізмів державного регулювання туристичною сферою;
- комплексний аналіз загального стану туристичного ринку в Україні та запропоновано ознаки його класифікації на основі раціонального використання туристичних ресурсів;
- підходи до побудови системи розмежування повноважень щодо здійснення державного регулювання сфери туризму центрального та місцевих органів виконавчої влади;

набули подальшого розвитку:

- підходи щодо вдосконалення правових засад та інституційного забезпечення державного регулювання розвитком гірського туризму;
- методичний підхід до дослідження гірського регіону як складної соціально-еколого-економічної системи, яка має власну мету розвитку.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані висновки та запропоновані рекомендації мають поряд з теоретичним практичне значення, оскільки можуть використовуватися у процесі державного регулювання в галузі туризму, в законотворчому процесі, у діяльності органів місцевого самоврядування, а також у науково-дослідній роботі та навчальному процесі. Окремі результати та пропозиції дисертаційної роботи знайшли практичне застосування в діяльності Головного управління з питань туризму євроінтеграції, зовнішніх зв'язків та інвестицій Івано-Франківської обласної державної адміністрації, де прийняті до використання пропозиції автора щодо участі держави в управлінні розвитком туристичної сфери (довідка № 322-315 від 15.11.2011 р.). Основні положення дисертації використані ТОВ «Прикарпатська туристична компанія» щодо можливого співробітництва органів місцевого самоврядування і суб'єктів господарювання, які надають туристичні послуги в гірській місцевості, та щодо моделювання розвитку діяльності і вдосконалення правового аспекту роботи мережі туристичних агентств ТУІ

спільно з «Галопом по Європах» (довідка № 202-205 від 10.01.2012 р.).

Результати дослідження використані в діяльності Івано-Франківської обласної ради, та в роботі Ради з туризму Карпатського регіону (довідка № 14-126/352-р/256 від 05.03.2012 р.).

Окремі теоретичні розробки дисертаційного дослідження використовуються в навчальному процесі Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника при викладанні дисципліни «Державне управління та місцеве самоврядування» (довідка № 01-10/03/749 від 17.10.2011 р.). Теоретичні положення, висновки й рекомендації, запропоновані в дисертації, є важливими для подальшого наукового дослідження важливих аспектів проблеми державного регулювання розвитком туристичної галузі, для вдосконалення нормативно-правової бази в Україні щодо законодавчого забезпечення її діяльності, вдосконалення структури органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування на регіональному рівні, а також для процесу підготовки фахівців з державного й регіонального управління.

Особистий внесок автора. Дисертаційна робота є самостійним дослідженням автора. Науково-теоретичні положення, систематизація та узагальнення вказаної проблематики, висновки та рекомендації зроблені автором особисто.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки і пропозиції дисертаційного дослідження були апробовані на спеціальних методологічних семінарах кафедри цивільного права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, та щорічних звітних наукових конференціях студентів та аспірантів упродовж 2005-2011 рр.

Основні положення та висновки дисертації оприлюднено на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях: IV та V Міжнародних конференціях із серії «Європейське право сьогодні: Наука. Освіта. Практика». (Львів, 2006 р.; Івано-Франківськ, 2007 р); Науково-

практичній конференції за міжнародною участю «Проблеми трансформації системи державного регулювання в умовах політичної реформи в Україні» (Київ, 2006 р.); Першій Всеукраїнській цивілістичній науковій конференції аспірантів та студентів (Одеса, 2006), Науково-практичній конференції з міжнародною участю «Демократичні стандарти врядування й публічного адміністрування» (Львів, 2008 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції: «Захист прав і свобод людини та громадянина: напрямки реалізації в Україні» (Тернопіль, 2009 р.); Науково-практичній конференції за міжнародною участю «Демократичне врядування у контексті глобальних викликів та кризових ситуацій» (Львів, 2009 р.); Науковій конференції «Компаративістські читання» у рамках IV міжнародного наукового семінару «Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку» (Київ, 2010 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених та аспірантів «Вдосконалення правового захисту прав та основних свобод людини і громадянина» (Івано-Франківськ, 2010 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Правова політика української держави» (Івано-Франківськ, 2010 р.)⁴ Науково-практичній конференції за міжнародною участю «Трансформація політико-управлінських та державно-владних відносин у процесі європейської інтеграції» (Івано-Франківськ, 2012 р.).

Публікації. Основні теоретичні та практичні положення, результати, висновки і пропозиції дисертаційного дослідження знайшли відображення у 15 одноосібних публікаціях, 5 із яких надруковані у наукових виданнях, включених до переліку фахових у галузі науки «Державне управління». , 3 статті – у збірниках наукових праць, 7 публікацій – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 209 сторінок, з яких 180 сторінок – основний текст. Список використаних джерел складається із 283 найменувань.

Розділ 1. Теоретичні та організаційно-правові основи державного регулювання туристичної сфери

1.1. Ступінь наукової розробки проблеми державного регулювання туристичної діяльності

Туристична індустрія сьогодні є однією з таких сфер, у яких упродовж останніх років спостерігається підвищений інтерес як серед науковців, так і спеціалістів-практиків до існуючих проблем у сфері розвитку галузі. Це зумовлено надзвичайно важливою роллю туристичних подорожей в організації дозвілля, відпочинку та оздоровлення громадян, а також самого туризму як високорентабельного сектора національної економіки, здатного до стрімких перетворень та інтенсивного росту. За статистичними даними, результати туристичної діяльності в останні роки можна вважати такими, що свідчать про сталий розвиток цієї сфери та набуття нею позитивних тенденцій. Ситуація поглиблюється також і тим, що розвиток туризму в нашій державі є необхідною умовою реалізації значної частини економічних, культурних та соціальних прав громадян, задекларованих Конституцією України, що, в свою чергу, зобов'язує державу до відповідних дій. Проте, в туристичній галузі існують такі проблеми, як непристосованість туристичних об'єктів до відвідання великою кількістю туристів, незадовільна якість надання туристичних послуг, недостатньо розвинена інфраструктура, що зумовлюють довготривалу посилену дискусію наукової еліти та громадськості щодо необхідності їх подальшого вирішення.

Загалом слід наголосити на посиленій увазі світової громадськості до розвитку туристичних явищ та процесів в середині нашої країни та значну увагу до питань подальшої інтеграції українського законодавства до сучасних європейських норм, а також щодо туристичного потенціалу нашої держави. Обсяг зацікавленості міжнародної спільноти не завжди обмежується виключно

пропозиціями та судженнями, і на сьогодні можемо констатувати існування тривалого діалогу між міжнародною спільнотою та українською державою у сфері запозичення позитивного досвіду організації туристичної індустрії.

З огляду на це, питання ефективного управління туристичною галуззю набуває особливої необхідності, назріла потреба побудови такої системи державного управління, яка б ґрунтувалася, з одного боку, на сучасних досягненнях цивілізації, а з іншого – на реальних потребах та можливостях нашого суспільства. Дослідження, які стосуються управління окремими сферами суспільного життя, простежуються ще з часів античності, однак системного характеру в нашій державі вони набули тільки разом зі створенням Національної Академії державного управління при Президентіві України. Сьогодні слід наголосити на тривалій зацікавленості вчених-управлінців до досліджуваної проблематики, яка з кожним роком збільшується як кількісно, так і якісно.

В Україні налагоджується визначення проблеми фундаментальної науки туризмології і туризмознавства, відпрацювання понятійного, термінологічного апарату; розробка науково обґрунтованих методик, методологій досліджень, проблеми подальшого розвитку туристичних підприємств і організацій, регіональний рівень питань туристичної політики та рівень загальнодержавних проблем, моніторинг туристичної діяльності в Україні і за кордоном та ін.

Комплексний проблемно-цільовий підхід до наукових і прикладних досліджень обумовлюється його багатоаспектністю. Розмаїтість монографічних та періодичних видань, наукових збірок, нормативних документів, навчальних посібників і підручників з означеного проблемного кола питань дозволяє визначити міждисциплінарний характер досліджень, до того ж кількість теоретичних та прикладних розробок зростає пропорційно зростанню суспільної ролі туризму.

Сучасні наукові дослідження туризму торкаються передусім організаційно-правових, економічних і ресурсно-екологічних проблем,

вирішити які неможливо без визначення сутності державної туристичної політики, ролі органів управління туристичною галуззю, механізму функціонування та геопросторової організації туристичного процесу.

В останні роки в Україні посилюється увага вчених та фахівців, які досліджують проблеми розвитку туризму, до формування національної туристичної індустрії, підвищення економічної ефективності туристичної сфери, використання рекреаційних систем тощо. Питання історії виникнення туризму та його перспектив досліджуються в працях О.В.Апілат [11], І.В. Валентюк [26-27], О.Б.Василіва [28-31], Л.П.Воронкової [34], В.А.Квартальнова [110-112], С.І. Поповича[207], В.К.Федорченка [259-260] та інших вчених.

Актуальним питанням соціально-гуманітарної науки є розробки теоретико-методологічних засад туризму. Сутність, методологічні засади та різноманітні аспекти розвитку туризму розкривають в своїх працях О.А.Іщенко [102], Н.П. Крачило [126] В.К. Федорченко[261], М.П.Мальська [142-144] та інші дослідники. Значний вклад у перспективи розвитку вніс В. Мацола [147]. У монографії „Рекреаційно-оздоровчо-туристичний комплекс. (питання теорії, методології, практики)” він висвітлив стан та перспективи розвитку рекреаційно-туристичного і курортно-оздоровчого комплексу України, узагальнив існуючий вітчизняний і світовий досвід його функціонування в умовах ринкового середовища, розробив методичні підходи щодо формування організаційно-економічного механізму діяльності цієї сфери. В. Мацола наголошує на тому, що Україна має давні туристичні традиції, а в Західній Україні основним туристичним регіоном стали Карпати із давніми рекреаційними центрами в Трускавці, Яремчі, Криворівні, Косові та ряді інших.

У посібнику “Географія туризму”, підготовленому М.П.Крачило, розглянуті основні методологічні і методичні питання географії туризму, його політичне, економічне, освітнє, виховне й оздоровче значення. Показано місце і роль туристичного господарства в суспільному виробництві, зв’язок з

іншими галузями економіки [126]. З'явилися і перші узагальнюючі роботи, в яких з позицій системного підходу осмислюється та інтерпретується категоріально-понятійна основа нової дослідницької парадигми аналізу державної політики в галузі туризму. Дослідниками розроблено теоретико-методологічні засади туризмології - теорії туризму, визначено систему методологічних принципів та цінностей, що задають спосіб бачення реальності туризму.

У працях В.Д.Безносюка [16], В.А.Квартальнова[111-112], Є. В. Козловського [117-118], Т.Г.Сокол [235-236] ґрунтовно розглядаються теоретичні та оцінювальні підходи до питань організації і розвитку туризму, його змісту, цілей, структурної визначеності, а також прикладні аспекти їх реалізації. Значний вклад у науку державного управління вніс професор В.О. Квартальнов. У роботі „Стратегический менеджмент в туризме: современный опыт управления” він проводить узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду стратегічного управління в туризмі. Багатоаспектний аналіз сучасних проблем, що викладений В.О. Квартальновим, дозволяє зрозуміти шляхи розвитку туризму на базі стратегічного менеджменту. Відомо, що туризм - це галузь зі швидким прибутком. Але, як довів автор, практика внеску туризму до національної економіки ще низька, що обумовлено невеликими інвестиційними можливостями переходу туризму на якісно новий рівень, а станом існуючої системи управління туристичним підприємництвом. Вдало поєднані світовий і національний досвід, стратегічні й авторські узагальнення, які дозволяють виявити позитивні рішення проблем, що досліджуються. глибоко аналізує проблеми формування трьох можливих стратегій росту туризму. Доводить, що розвиток туристичного бізнесу неможливо проводити без зміни філософії управління та еволюції мислення керівників вищої ланки. Справедливим здається твердження автора, що стратегічний розвиток туризму має супроводжуватися інтеграцією підприємницьких структур, що підтверджується вагомими прикладами із зарубіжної та вітчизняної практики. Розглядаючи організаційні аспекти

зростання ефективності управління туризмом, автор робить акцент на необхідності розробки організаційного механізму взаємодії та співробітництва у реалізації управлінських рішень, оскільки рівень організованості впливає на долю будь-якого рішення, особливо стратегічного.

Є. В. Козловський у своїх працях здійснив науково-теоретичне обґрунтування актуальних політико-управлінських проблем становлення та розвитку державного регулювання в галузі туризму, визначив проблеми державного регулювання розвитку соціального та сільського зеленого туризму та запропонував нові форми просування національного туристичного продукту на внутрішньому та міжнародному ринку туристичних послуг та шляхи можливого співробітництва органів місцевого самоврядування і суб'єктів господарювання, які надають туристичні послуги.

У роботі О.А.Краєвської [125] здійснено комплексне дослідження концептуальних засад та інституційних механізмів політики ЄС у сфері туризму, особливостей формування та реалізації у контексті унікального процесу прийняття рішень і розвитку спільних політик ЄС. Тут, зокрема, висвітлено засади формування та нормативно-правового регулювання, взаємодії з іншими спільними політиками ЄС, вплив процесу розширення на туристичну політику ЄС та перспективні напрями її розвитку. Ґрунтовно проаналізовано досвід співпраці України та Європейського Союзу у сфері туризму.

Стан та тенденції розвитку туристично-рекреаційного комплексу України глибоко переконують нас у необхідності вивчення світового досвіду міжнародної туристичної діяльності та можливості його використання у вітчизняній практиці, оскільки в нових сучасних глобалізаційних соціально-економічних та політичних умовах розвитку суспільства особливо важливого значення набуває саме туристично-рекреаційна сфера, стабілізуючий вплив якої на розвиток економіки та суспільства в цілому є загально визнаним. Питанням розвитку міжнародного туризму присвячені

роботи В.І.Азара [4], А.Ю.Александрова [6], Н.С.Барчукової [14], К.Любіцевої [136], О.П.Пузакової [215], О.Ю.Серьогіна [228-229] та ін. Міжнародний туризм – важлива складова зовнішньоекономічної діяльності кожної з держав світового співтовариства. Книги Долматова Г.М [64-65] присвячені цій складній проблемі. Автор зазначає, що національний та міжнародний туризм вступив у період постійного збільшення кількості туристичних подорожей та значного числа надходжень валюти у країни світового співтовариства. Практично всі держави світового співтовариства звертають увагу на економічні та соціально-культурні недоліки у розвитку національного і міжнародного туризму.

Доцільними є пропозиції автора щодо прийняття і затвердження програм розвитку національного і міжнародного туризму, що базуватимуться на науковому аналізі кон'юнктури міжнародного туристичного ринку і стратегічної політики, що розроблена на його основі, активного та постійного цільового співробітництва державних і приватних структур національного і міжнародного туризму, використання всіх можливих каналів для організації консультацій, нарад, зустрічей, складання спільних планів робіт в сфері національного і міжнародного туристичного бізнесу із залученням, при необхідності, міжнародних експертів системи ВТО, державних, громадських та приватних організацій, що мають безпосереднє, або опосередковане відношення до туристичного бізнесу.

Корисною є книга Мойсеєвої Н.К. [156], у якій розкривається сутність і можливості стратегічного менеджменту для турфірм, показані сучасні методи та прийоми роботи в умовах галузевої конкуренції, орієнтовані не тільки на сьогоднішній успіх, але і на конкурентні позиції фірми в майбутньому. Що стосується сфери послуг, особливо туристичного бізнесу, то подібних видань мало, причому вони або не показують специфіку такого об'єкту, або не повністю розкривають сутність власне стратегічного управління. Автором поряд із завданнями та технологічним процесом стратегічного управління розглянуто основи аналізу галузевої конкуренції

туристичних фірми, показано можливості виявлення ключових факторів успіху фірми і її конкурентоздатності, представлені різновидності стратегій, зроблено аналіз умов реалізації обраної стратегії та управління шляхом внесення змін в роботу турфірми.

Засобом ведення політики держави у сфері туризму є відповідне стимулювання розвитку туризму податковою, кредитною та інвестиційною політикою. Діяльність держави в цих галузях повинна створювати умови для перебігу процесів репродукції розширеної туристичної економіки і забезпечувати охорону навколишнього природного середовища. Адже в позаекономічній сфері політика держави у сфері туризму в динамічному підході повинна охоплювати прохідну систему управління туризмом, який сприяє його функціям. Вагомий внесок у вивчення економічної ефективності туризму здійснили І.Т.Балабанов [13], А.Б.Гайдук [37], Л.С.Гринів [47], П.В.Гудзь [49-50], Г.А.Карпова [107], О.О.Любіцева [136] та ін.

Теоретико-методологічні підходи щодо оцінки туристсько-рекреаційних ресурсів, проблеми ресурсної забезпеченості туристичної індустрії висвітлюються в колективній монографії “Проблеми географії та менеджменту туризму” [210]. Автори розглянули методологічні та теоретичні засади туристичного менеджменту, питання розвитку туристично-рекреаційних комплексів та інфраструктури. Проаналізовані перспективні види та форми туристично-рекреаційної діяльності, національні та міжнародні механізми регулювання і стандартизації туризму.

У навчальному посібнику “Менеджмент туристичної індустрії” за редакцією І.М.Школи [269] розкриваються основні поняття туризму, види, засоби, методи і форми туристичної діяльності; наведена характеристика міжнародних, регіональних і національних туристичних організацій; аналізуються різні аспекти туризму: мотивація туристичних поїздок, формування туристичного продукту і його ціни; розглядається вплив зовнішнього та внутрішнього середовища на ефективність діяльності туристичного підприємства, стратегія діяльності та розвитку туристичної

індустрії, менеджмент і маркетинг туризму, еволюція розвитку міжнародного туристичного ринку.

Досить широка гама сучасних досліджень розглядає маркетинг як науку, як спосіб мислення, як концепцію менеджменту, як практичну діяльність туристичних підприємств. У першому вітчизняному виданні навчального посібника з маркетингу в туризмі А.П.Дуровича і А.С.Кабушкіна[162] розкриваються сутність, принципи маркетингу, його функції й технології маркетингової діяльності туристичних підприємств. Системний підхід у дослідженні проблеми управління маркетингом у туризмі характерний для праць О.А.Іщенка [102], О.Д.Король[121-122] та інших авторів.

Серед зарубіжних досліджень значний інтерес викликає дослідження С.Бригтса “Маркетинг у туризмі” [24], в якій автор не обмежується лише викладом принципів маркетингу, а й розглядає всю різноманітність туристичних продуктів, британський та інші зарубіжні ринки. Теоретичний матеріал ілюструється численними прикладами із практики.

Цікавим щодо нашої проблеми є підручник „Менеджмент туризму: туризм та галузеві системи” [103], в якому розкрито програмне викладення як загально професійних, так і спеціальних туристичних дисциплін. Автори підручника розглянули питання рекреаційного проектування на рівні галузі, регіону, туристичних центрів. Показано основи взаємодій туризму з екологією, природокористуванням, курортологією. Приводяться правові норми туристичної діяльності.

У підручнику „Менеджмент туристичної індустрії” [269] розкриваються сутність, принципи, основні поняття та закономірності менеджменту туризму. Представлена система наукових підходів і методів менеджменту, що дозволяють приймати обґрунтовані рішення з основних напрямків і рівнів діяльності туристичної сфери: міжнародному, національному і регіональному регулюванню, інвестиційним програмам розвитку туризму, інформаційним і телекомунікаційним системам у туристичному бізнесі.

У дослідженні М.Б. Биржакова [20] викладено основи теорії туризму, наведено тлумачення основних термінів і понять в аспектах міжнародних конвенцій і рекомендацій ВТО, національних норм, законодавчих актів, принципів та звичаїв. Окремо розглянуті питання туризму й особливості застосування туристичної термінології в діловодстві та інші актуальні питання.

У монографії Т.М. Циганкової [266] представлені результати комплексного дослідження актуальних теоретичних і практичних проблем розвитку міжнародного маркетингу. Проаналізовано та виявлено історико-методологічні аспекти формування міжнародного маркетингу, детермінанти багаторівневості його концепції та роль у підвищенні національної конкурентоспроможності. Особливу увагу надано сучасним маркетинговим технологіям міжнародної економічної діяльності на різних стадіях інтернаціоналізації діяльності фірм.

В.Біркович у своїй праці [19] зосереджує увагу на модернізації туристичного та рекреаційного потенціалу регіонів України і на прикладі Закарпаття пропонує його модернізацію. Значний інтерес має праця С.П. Гаврилюк [36], що містить дослідження теоретичних, методологічних та організаційних аспектів визначення конкурентоспроможності підприємств на ринку туристичних послуг. У цій роботі обґрунтовано теоретичну сутність та особливості конкурентоспроможності туристичних підприємств, визначено їх конкурентні переваги; досліджено основні зовнішні та внутрішні фактори впливу на конкурентоспроможність туристичних підприємств на внутрішньому та світовому ринках, проведено аналіз інтенсивності конкуренції на різних сегментах ринку туристичних послуг. Охарактеризовано методи оцінки конкурентоспроможності туристичних підприємств, визначені їх переваги та недоліки з одночасним висвітленням умов застосування групи методів при розробці певних типів стратегічної поведінки суб'єктів на ринку.

Серед праць, безпосередньо присвячених управлінню інвестиційною діяльністю у рекреаційно-туристичній сфері, необхідно виділити дослідження Д.М. Олесевич [162] та В.Я. Гаврана [35], у яких наводиться авторська концепція розвитку рекреаційно-туристичної сфери, яка передбачає створення організаційних формувань інноваційного типу у сфері рекреації, впровадження ринкових механізмів і підвищення економічної віддачі галузі, організацію та проведення маркетингової діяльності з метою формування привабливості рекреаційно-туристичних комплексів і залучення інвестицій до даної сфери діяльності, підвищення якості послуг і сервісу обслуговування, обґрунтовується необхідність впровадження до структури управління організаційних формувань інноваційного типу у сфері рекреації підрозділу маркетингу.

Важливо, що наукові дослідження проблем державного управління інноваційною діяльністю останнім часом розширили теоретико-методологічну базу і торкаються туризму. Насамперед це стосується змісту і напрямів інноваційної політики держави, закономірностей та принципів її розвитку. Цьому сприяло творче засвоєння напрацювань вітчизняних і зарубіжних учених у галузі управлінської науки, екстраполяція їх на сучасні державотворчі процеси. Основам державного управління інноваційною діяльністю присвячені праці Л.Л. Антонюк [10], В.М. Гриньова [48], М.В. Гамана [38], Я.А. Жаліло [212] та інших авторів. У цих роботах розроблено пропозиції щодо поділу функцій державного управління інноваціями, обґрунтовано напрямки інноваційного розвитку країни та необхідність державної підтримки інновацій і визначено пріоритетні з них, проаналізовано ефективність діючої нормативно-правової бази забезпечення інноваційної діяльності та запропоновано принципи нової державної інноваційної політики.

Вагомий внесок у теорію дослідження територіальних рекреаційних систем, методологію оцінки туристичного потенціалу та визначення соціально-економічної ефективності його використання, формування та

реалізації туристичної політики зробили відомі українські вчені Біль М. М. [21], Бакуменко В.Д. [17], П.І. Гаман [40], Гринів Л.С. [47], Долішній М.І. [63], Євдокименко В.К. [78], Ільїна О.В. [97], Крачило М.П. [126], Руденко В.П. [220], Мацола В. [147-148], а також іноземні науковці Вольфган Н., Піводд. М. [32] та ін.

Місце курортно-рекреаційної сфери в економіці України і шляхи розвитку рекреаційно-туристичного комплексу регіонів, зокрема гірського Карпатського, - тема досліджень І.В. Давиденко [54-55], О.В. Мельника [150], П.І. Гамана [39] та ряду інших дослідників. Динамічний процес суспільних перетворень в Україні та реформування економічних відносин актуалізували проблему вибору оптимальних шляхів розвитку національного та регіонального туристично-рекреаційного господарства. Це зумовлює не лише потребу в теоретичному осмисленні суті та змісту сфери туристичних послуг, а й поставило на порядок денний питання розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо формування ефективних методів державного управління і регулювання туристично-рекреаційним комплексом, зокрема на регіональному рівні. Наукові дослідження П.І. Гамана присвячені розробці теоретико-методологічних засад і механізмів державного регулювання рекреаційної сфери Карпатського регіону, наукової концепції державного впливу на розвиток рекреаційної сфери регіону, в тому числі і гірського. П.І.Гаман також визначив методологічні підходи до державного регулювання рекреаційного комплексу Карпатського регіону через формулювання його мети, удосконалення механізмів, визначення об'єктів і суб'єктів, стратегії, уточнення принципів, методик та відповідного термінологічного апарату.

Активна й динамічна політика у сфері туризму базується на результативному і неперервному впливі держави на розвиток туризму через охоплення усіх етапів становлення туристичних послуг. На таку активну і динамічну політику звертає увагу С. Водейко в праці "Економічні проблеми туризму" [272]. Оскільки будь-яка політика формується під вирішальним

впливом основних потреб та інтересів суспільства, що в соціальному вимірі мають складну структуру, то й специфіка державної політики в цілому відбиває багатоаспектність їх (цих потреб та інтересів) існування й розвитку. Ці питання глибоко проаналізовані в працях В.В. Тертички [249-250], О.О. Кушерець [128], О.Г. Осауленка [164-165] та інших дослідників. Туристична політика є складовою частиною політики держави, сукупність теоретичних ідей, цілей і завдань, практичних заходів розвитку туризму. Результативний і свідомий вплив держави на окремі ланки “туристичного циклу” пов’язаний з гармонійним розвитком туризму. Як справедливо зазначає І.В. Валентюк [26, с.400], політика держави у сфері туризму означає свідому підтримку і формування туризму різними організаціями і установами, які своєю діяльністю впливають на все те, що є важливим для туризму.

Розглядаючи проблеми проведення політики держави у сфері туризму, варто брати до уваги позитивне й активне ставлення держави до цієї галузі. Виходячи з цього, дослідниками були сформульовані визначення державної політики у сфері туризму. Зокрема, у польській спеціальній літературі ми зустрічаємо декілька визначень, які стосуються політики держави у сфері туризму. До найбільш точних можна зарахувати дефініції з точки зору економіки Р. Лазарка [279], а також загальні дефініції С. Водейко [272] і В.В. Гаворецькі [273]. Російські автори, такі як І.Т. Балабанов [13], визначають політику у сфері туризму як один з видів соціально-економічної політики держави. Українські дослідники теж займаються пошуком визначень для такої багатогранної діяльності, якою є політика у сфері туризму. Цю проблему розглядає М. Мальська [145]. Розвиваючи ці визначення, на нашу думку, політику у сфері туризму слід трактувати як систему методів, впливів і заходів соціально-економічного, правового, зовнішньополітичного, культурного характеру, яка реалізується парламентами, урядами, державними та приватними організаціями, асоціаціями, що відповідають за туристичну діяльність, з метою регулювання і координації туристичної галузі.

Розробка базового поняття “державна туристична політика” дозволила дослідникам, зокрема В.А. Євдокименку [78], С. Пилипенку [176] та іншим авторам визначити деякі його фундаментальні характеристики, виявити змістовні й функціональні особливості регіональної туристичної політики та з’ясувати просторово-часовий контекст її організаційно-управлінського впливу. Узагальнюючи теоретичні концепції дослідження державної туристичної політики, ці автори в прикладному плані прагнули змодельовати пов’язану з цим систему реалізації управлінських рішень.

Пошук ефективних методів управління здійснювало багато вчених, але найбільший внесок у дослідження цих питань зробили такі з них, як: В.Я. Малиновський [141], Н.Р. Нижник [159], О.Г. Осауленко [163], В.В. Токовенко [251], Л.Ю. Мельник [150] та ін. В цих працях основи управлінської науки – історія та теорія державного управління – розглядаються в контексті сучасних досягнень і базуються на практичній управлінській діяльності. Ефективність державного управління у сфері туризму становить повне усвідомлення взаємозв’язків туризму з різними галузями державного, економічного, політичного і культурного життя країни. Ігнорування цих взаємозв’язків створює перешкоди для цілкового використання туристичних переваг навколишнього середовища, засобів виробництва для забезпечення суспільних потреб, які відбиваються на національній економіці. Соціально-адекватне управління на макро-, мікро- та особистісному рівні досліджено в працях відомих вчених Р.А. Браймера [23], В.А. Квартальнова [112], які використані у нашій роботі при розробці проблем державного управління розвитком туристичної сфери в Україні.

Щодо організаційно-економічних аспектів управління розвитком туризму, як складової державного управління, то вони досліджувалися В.Г. Гуляєвим [51], В.Ф. Кифяком [115], М.П. Мальською [145], Т.Г. Сокол [234], В.К. Федорченком [259] та іншими вченими. Навчальний посібник “Організація туристичної діяльності в Україні” - це одна з перших спроб систематизувати величезний фактичний матеріал, нагромаджений в Україні,

поєднати практичний досвід і теоретичні напрацювання. У навчальному посібнику подаються основні поняття теорії і практики організації туристичної діяльності в Україні, розкриваються можливості розвитку туризму та перспективи використання інфраструктури туризму тощо.

Робота Т.Г. Сокол “Організація туристичної діяльності в Україні” [235] знайомить з умовами й особливостями здійснення туристичної діяльності в Україні, її правовою базою, сутністю основних елементів туристичного бізнесу. У посібнику львівських дослідників М.П. Мальської і І.С. Пурської “Актуальні проблеми управління туристичною індустрією” [143] розглянуті основні проблеми управління туристичною індустрією, розроблено і подано рекомендації для їх вирішення та розглянуто сучасні методи і технології ефективного ведення туристичного бізнесу.

Окремі аспекти формування системи управління туристичною галуззю розглядалися Т. Панфіловою [169], С. Харичковим [216], А. Кабушкіним [162] та ін. Аналіз дослідницької проблематики функціонування туристичної галузі дає можливість стверджувати, що найменш розробленою є проблема, пов’язана з управлінням на державному рівні.

Державна політика як важливий компонент життєдіяльності суспільства, маючи велику кількість вимірів і характеристик, формує відповідну систему та механізми соціально орієнтованого державного управління. У цьому зв’язку актуалізується і необхідність удосконалення процесу формування та здійснення завдань державної політики й посилення її регулятивного впливу на розвиток туризму в країні. Суттєво важливі аспекти державного управління туризмом, у тому числі проблеми організаційно-економічного механізму, його функціонування у ринкових умовах, досліджено в працях Г. Александрова, І. Давиденко, Л. Давиденко, З. Варналій, Н. Ветрова, А. Гайдука, А. Чечель, Р. Росохи та ін. Проте на сучасному етапі ще не доведено залежність рівня розвитку туризму від ефективності державного управління цією сферою економіки; не повністю виявлено вплив механізмів державного регулювання на підвищення

соціальної та економічної ефективності туристичної галузі, що є важливим елементом у процесі виходу нашої держави на світовий туристичний ринок. Дещо звужено розглядаються питання вибору оптимальних шляхів розвитку національного туризму, організації і регулювання туристичної сфери з боку органів державної влади. Менш дослідженими є питання, які пов'язані з політико-правовим впливом держави на цю сферу, і понад усе, законодавче визначення основ, формування механізму, аналізу проблем їх практичної реалізації [177].

Територіальні аспекти управління розвитком туристично-рекреаційного комплексу відображені в роботах В.Д. Безносюка [15], І.В. Валентюк [26], П.В. Гудзя [50], С. Кравціва [124], Л.В. Кошкіної [123], С.В. Хлопяк [264] та інших дослідників. Проте зазначена проблема залишається ще недостатньо вивченою як в українській, так і в світовій науці. Аналіз наявних досліджень вказує на відсутність у більшості з них комплексного бачення концептуальної моделі державного управління в цій сфері, пріоритетів її розвитку на коротко- та довготермінову перспективу, без чого неможливе обґрунтування адекватної для умов України стратегії реформування туристичної галузі та прийняття відповідних законодавчих актів.

Важливою умовою ефективного управління туристичною галуззю є державна інформаційна політика. Останнім часом проблемою отримання якісної об'єктивної інформації в галузі оцінювання ефективності державного управління туристичною діяльністю зацікавилися вчені, фахівці та управлінці різних рівнів. Серед науковців та практиків, що працюють у сфері розробки цієї тематики, назвемо Почепцова Г.Г [209], Гуляєва В.Г. [51-52], Осауленко О.Г. [163], Олексів Б.Я [160] та ін. У їхніх роботах аналізуються теоретичні та практичні аспекти моніторингу туризму та його інститутів. Майже всі дослідники вказують на інформаційну складову моніторингу. Адже саме стандартизації, отриманню нової інформації в процесі оцінювання та прийняття управлінських рішень відводиться центральне місце в практиці державного управління.

Безумовно, основна роль у прийнятті управлінських рішень залишається за людиною. У зв'язку з цим не завадило б нагадати, що відомий вчений Gaworecki W. вбачав однією з основних причин недостатнього впливу наукових методів прийняття рішень на практику в тому, що “більшу частину досліджень по процесах прийняття рішень починали люди, які мало ознайомлені з практикою управління та політичного керівництва...” [273]. Отже, проблема розвитку туризму актуалізує конкретне завдання - становлення і вдосконалення системи професійної туристської освіти, підготовки таких фахівців для сфери туризму, які будуть відповідати за цілісний і цивілізований розвиток туристського руху, здатні організувати його на рівні як окремої людини, так і спільноти, району, регіону, держави та співтовариства країн і народів. Слід зазначити, що туристська освіта порівняно нещодавно стала важливим напрямом наукових досліджень, тому значний інтерес становлять праці зарубіжних авторів, де узагальнений значний досвід підготовки фахівців для сфери туризму.

Серед вітчизняних дослідників цієї проблеми слід відзначити змістовні роботи Квартальнова В.А [111-113], Федорченка В.К [259-260], Каледіна М.В. [105], Цехмістрова Г.С. [173], Мороза В.Д. [155] та інших. Значної уваги заслуговують дослідження провідного спеціаліста в цій галузі В.К Федорченка. В його працях [259-260] викладено теоретичні засади туристської освіти, обґрунтовано концептуальні підходи й принципи проектування змісту неперервної туристської освіти, що враховують специфіку об'єкта, суб'єкта, функції предмета і продукту праці в туристській діяльності. Значну увагу приділено питанням становлення і розвитку системи неперервної туристської освіти, аналізу вітчизняних і зарубіжних концепцій туристської освіти, вивченню туризму, як специфічного дидактичного комплексу і засобу виховання, аналізу різних форм організації підготовки фахівців для сфери туризму.

Багатий фактичний матеріал оперативно подають збірники міжнародних та вітчизняних науково-практичних конференцій. У вміщених

наукових доповідях і тезах висвітлюються сучасний стан та перспективи досліджень у сфері туризму, широкий спектр економічної, правової, педагогічно-освітньої, соціальної, культурної, природоохоронної, морально-гуманістичної, демографічної проблематики туризму, систему підготовки фахівців туристської галузі.

Для об'єктивного і всебічного вивчення досліджуваної проблеми важливим є використання широкої і різнопланової джерельної інформаційної бази. Важливою групою джерел є опубліковані збірники законодавчих і нормативних матеріалів. З великої кількості опублікованих джерел багатоплановим підходом у систематизації вміщених матеріалів слід відзначити збірник «Правове регулювання туристичної діяльності в Україні» [186]. У цьому збірнику, підготовленому професорсько-викладацьким складом Київського університету туризму, економіки і права, публікуються основні вітчизняні та міжнародні нормативно-правові акти, що регулюють туристичну діяльність в Україні і в світі. Документи складені з урахуванням потреб суб'єктів туристичного підприємництва з питань, пов'язаних з туризмом та суміжними напрямками діяльності. Системним впорядкуванням характеризуються і збірники “Матеріали парламентських слухань. Про стан і перспективи розвитку туризму в Україні”, “Основні чинні кодекси і закони України / Уклад. Єлісєв Ю.” [167], “Основи податкового законодавства: Збірник основних законодавчих актів” [168] та «Законодавство України у сфері інноваційної діяльності» [90].

До цієї групи джерел слід також віднести публікації рішень, постанов, наказів Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради, Державного агентства України з туризму і курортів вміщених на сторінках таких офіційних видань: “Офіційний вісник України”, “Зібрання постанов Уряду України”, “Урядовий кур'єр”, “Вісник державної служби України”, “Відомості Верховної Ради України”, “Голос України”, “Освіта України” та відомчих сайтів. Важливе значення мають поточні документи (накази, інструкції, доповіді, звіти, протоколи і стенограми нарад, офіційне

листування обласної держадміністрації та відділів управління туризмом) про стан розвитку туристичної галузі.

Важливим джерелом для автора стали матеріали періодичних видань- як громадсько-політичних, так і наукових спеціалізованих – “Статистика України”, “Держава та регіони”, “Карпати. Туризм. Відпочинок”, “Новости турбизнеса”, “Туризм. Практика, проблемы, перспективы”, “Гостиничный бизнес”, “Менеджер”, “Освіта і управління”, вісники і збірники НАНУ, НАДУ та ін. Слід відзначити, що зазначена періодика конкретизувала дисертаційне дослідження важливими неординарними фактами.

Значну групу джерел становлять статистичні матеріали про основні показники діяльності туристичної галузі за різні роки, вміщені на сторінках Статистичних бюлетенів Держкомстату України та Івано-Франківського Облдержстатуправління [236-242], інформаційно-аналітичні матеріали діяльності Державної турадміністрації України у збірниках “Аналіз перспектив та проблем розвитку туризму в Україні” [8], “Аналітичні записки про стан та перспективи розвитку туризму в Україні” [9], дані Соціологічного моніторингу “Українське суспільство”, що постійно проводить Інститут соціології НАН України. Важливе місце має довідкова література «Івано-Франківщина, Україна, світ. Статистичний щорічник» [96], «Рекреація і туризм. Короткий тлумачний словник термінів і понять» [216] та інші.

Можемо стверджувати, що на сучасному етапі вітчизняними вченими зроблено значний внесок у вирішення проблем, що стосуються туристичного розвитку регіонів, механізмів державного регулювання в галузі туризму, економічних проблем туризму, підготовки управлінських кадрів та фахівців туристичної сфери. Сучасний стан розглянутих підходів за літературними джерелами створює лише загальні умови для розгляду проблематики державного управління туристичною галуззю в досліджуваних регіонах. Це не є достатнім з урахуванням завдань і специфіки даного дослідження, що можна аргументувати неопрацьованістю проблеми взаємодій в існуючій управлінській вертикалі (розглядаються переважно механізми регулювання

галузю), фрагментарно представленою специфікою управління туризмом (відчувається поверховість і відсутність комплексного вивчення регіональних проблем державного управління, особливо проблеми гірського туризму, які не представлені зовсім), відсутністю розробленої критеріальної бази щодо оцінки ефективності управління туристичною галуззю в сучасних умовах на всіх його рівнях. З урахуванням наведеного можна зробити висновок, що проаналізована широка історіографічна та джерельна база створює належні передумови і буде сприяти новому висвітленню різноманітних сторін наукового дослідження туристичної сфери, дозволить належною мірою розкрити форми і методи державного управління туристично-рекреаційною галуззю в регіоні, зокрема в гірській місцевості, визначити назрілі проблеми, які стоять перед нею.

1.2. Організаційне та нормативно-правове забезпечення туристичної сфери

Туристична сфера набуває дедалі більшого значення для розвитку економіки та соціальної сфери України, що є важливим чинником підвищення якості життя в Україні, утворення додаткових робочих місць, поповнення валютних запасів держави, а також підвищення її авторитету на міжнародній арені. Зростає її статус та зацікавленість держави в подальшому розвитку галузі, посилюється вплив туризму практично на всі сфери життя і діяльності людини. Подальший розвиток туризму в Україні гальмується відсутністю цілісної системи державного управління туризмом у регіонах, підпорядкованістю закладів розміщення туристів, санаторно-курортних, оздоровчих та рекреаційних закладів, які надають туристичні послуги, різним міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади, недосконалістю нормативно-правової бази. Також мають місце недостатність методичної, організаційної, інформаційної та матеріальної підтримки суб'єктів підприємництва туристичної галузі з боку держави, повільні темпи зростання обсягів інвестицій у розвиток матеріальної бази

туризму, відсутність відповідних об'єктів для розвитку туристичної діяльності в гірській місцевості.

Останнім часом має місце тенденція скорочення кількості підприємств готельного господарства, незадовільний стан туристичної, сервісної та інформаційної інфраструктури в зонах автомобільних доріг та міжнародних транспортних коридорів, незбалансованість соціальної та економічної ефективності використання рекреаційних ресурсів і необхідністю їх збереження. Також недосконалість туристичної інфраструктури, відсутність інноваційних проектів та наукових досліджень з питань розвитку перспективних видів туризму, недосконалість забезпечення туристичної галузі висококваліфікованими спеціалістами тощо.

Враховуючи важливість розвитку туризму, необхідно усвідомлювати, що без ґрунтовної нормативно-правової бази, яка має бути регулятором усіх суспільних відносин у туристичній сфері, розвиватися їй буде неможливо. Державна туристична політика є складовою частиною загальної політики держави і є діяльністю держави з розвитку туристичної індустрії та суб'єктів туристичного ринку, вдосконалення форм туристичного обслуговування громадян і зміцнення на їх основі економічного, політичного й соціального потенціалу.

З інституціонального погляду державне регулювання туристичної сфери представлено Центральним органом державної виконавчої влади в галузі туризму – Міністерством інфраструктури. Крім того, створено Державне агентство України з туризму і курортів, основним завданням якого є координація діяльності центральних і місцевих органів державної виконавчої влади з реалізації політики в галузі туризму. У зв'язку з цим слід підкреслити, що в Законі України “Про туризм” відсутнє визначення поняття “державне регулювання у сфері туризму” [82; 89]. Такого визначення немає також і в інших нормативно-правових актах, які регулюють відносини у сфері туризму. Відповідно до норм міжнародної практики й основних принципів ВТО, ми пропонуємо визначити його як *організацію діяльності*

державних органів управління, спрямовану на забезпечення аналізу, координації та регулювання розвитку як внутрішнього, так і міжнародного туризму, планування цієї роботи з урахуванням соціальних, економічних, пізнавальних, виховних, інформативних, оздоровчих та екологічних аспектів.

Відповідно до законодавства, регулювання у галузі туризму здійснюється Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, а також іншими органами в межах їх компетенції.

До виключних повноважень Верховної Ради України в галузі туризму належать визначення основних напрямів державної політики в галузі туризму, визначення правових засад регулювання відносин у галузі, їх удосконалення та адаптація до загальновизнаних норм міжнародного права, визначення в законі про Державний бюджет України обсягу фінансового забезпечення туристичної галузі [120].

Кабінет Міністрів України, відповідно до Конституції та законів України, здійснює державне управління та забезпечує реалізацію державної політики в галузі туризму, розробляє та затверджує програми розвитку туризму в Україні і фінансує їх виконання відповідно до бюджетного законодавства, приймає нормативно-правові акти, що регулюють відносини в галузі туристичної діяльності, забезпечує раціональне використання туристичних ресурсів і вжиття заходів для їх збереження, визначає порядок організації рятувальних команд і порядок вжиття рятувальних заходів, створює державну систему наукового забезпечення в галузі туристичної діяльності; здійснює міжнародне співробітництво в галузі туризму; вирішує інші питання, віднесені Конституцією та законами України до його повноважень [120].

Першим кроком на шляху реалізації державної політики в галузі туризму, розробки і втілення системного підходу щодо державного регулювання туристичною сферою Постановою Кабінету Міністрів України № 616 від 10 листопада 1992 р. було створено Державний комітет України з

туризму, який визначав тактику практичних дій в рамках виробленої стратегії розвитку галузі. Головною метою роботи Держкомтуризму стало посилення державного регулювання туристичної діяльності.

У травні 2000 р. Держкомтуризму був реорганізований у Державний комітет молодіжної політики, спорту і туризму України, у складі якого працював Департамент туризму й курортів. А наказом Президента України від 14 грудня 2001 р. було створено Державну туристичну адміністрацію України як центральний орган державної виконавчої влади в галузі туризму [181]. Таким чином, до реформи 2011 року керівництво туристичною сферою здійснювала Державна служба туризму і курортів, яка входила до складу Міністерства культури і туризму України. Цей орган державної виконавчої влади в галузі туризму брав участь у підготовці проектів законодавчих та інших нормативних актів з питань туризму [179].

Державна служба туризму і курортів:

- визначає перспективи та напрями розвитку внутрішнього та міжнародного туризму, його матеріально-технічної та соціальної бази, забезпечує їх виконання;
- розробляє і затверджує нормативні акти, узагальнює практику застосування законодавства та вносить пропозиції щодо його вдосконалення;
- координує діяльність міністерств і відомств, туристичних підприємств та організацій, незалежно від форм власності, у питаннях, пов'язаних з прийомом та обслуговуванням туристів в Україні та організацією туристичних поїздок за кордон;
- здійснює ліцензування діяльності суб'єктів підприємництва, незалежно від форм власності, що надають туристичні послуги. Разом із Державним комітетом України по стандартизації, метрології та сертифікації встановлює державні стандарти у сфері туристичних послуг, проводить сертифікацію і атестацію туристичних підприємств, контролює виконання ними умов та правил прийому та обслуговування туристів;

- організовує інформаційну, рекламну та видавничу діяльність з питань туристичної діяльності;
- сприяє розвитку конкуренції на ринку туристичних послуг, створює рівні можливості на ньому для всіх суб'єктів підприємництва, незалежно від форм власності;
- організовує підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації туристичних кадрів, ведення науково-дослідних робіт у галузі туризму;
- бере участь у зовнішньоекономічній діяльності в галузі туризму, представляє інтереси України з питань туризму в інших країнах та міжнародних організаціях, укладає, відповідно до чинного законодавства, міжнародні угоди, відкриває туристичні представництва за кордоном [178].

У Положенні про Державну туристичну адміністрацію передбачалося здійснення координації діяльності всіх центральних та місцевих органів виконавчої влади у сфері туризму і курортів. Віднесення до сфери впливу Державної служби туризму і курортів питань реалізації державної політики щодо розвитку курортних територій визначило принципово нові напрями діяльності та комплекс нових проблем, які не були раніше враховані.

Окрім Міністерства інфраструктури, державне управління окремими сегментами туристичної сфери здійснюють також і інші центральні органи виконавчої влади (Міністерство екології та природних ресурсів, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, Державне агенство лісових ресурсів України, Державне агенство земельних ресурсів України, Державна податкова служба України тощо). Ці органи в межах своїх повноважень здійснюють підготовку пропозицій щодо реалізації державної політики в галузі туризму, беруть участь у створенні

організаційно-правових та економічних механізмів реалізації державної політики в галузі туризму.

Створене Державне агенство України з туризму та курортів об'єднало зусилля міністерств і відомств, громадських організацій щодо розвитку туристичної галузі, удосконалення механізму регулювання державного та інших секторів економіки.

В Україні створено декілька громадських об'єднань та організацій туристичної сфери, зокрема Туристична асоціація України, Всеукраїнська спілка працівників асоціацій, підприємств і організацій туристичної сфери, Всеукраїнська спілка туроператорів та ін. Всеукраїнська спілка громадських організацій "Рада з питань туризму та курортів" (Рада з туризму та курортів) об'єднує сьогодні більшість провідних національних та регіональних професійних асоціацій та громадських організацій, діяльність яких пов'язана із сферою туризму. Найважливішим завданням Ради з туризму та курортів є формування в Україні цивілізованого та розвиненого туристичного ринку, зміцнення конкурентоздатності національного туристичного продукту, поліпшення умов для ведення туристичного бізнесу та інвестування в нього, покращення іміджу України як туристичного напрямку.

У 2003 р. був створений Науковий центр розвитку туризму Державної туристичної адміністрації України. Науковий центр розвитку туризму спрямовував основні зусилля на вдосконалення організаційно-управлінських структур у сфері туризму на державному та регіональному рівнях, підготовку проектів національних та регіональних програм розвитку туризму, підготовку та видання наукових, науково-методичних та інших видань з туристичної тематики, вивчення та узагальнення досвіду діяльності вітчизняних туристичних підприємств і організацій та сучасного закордонного досвіду, розроблення пропозицій щодо впровадження світових стандартів у вітчизняну практику туристично-екскурсійного обслуговування, участь у міжнародних наукових програмах у галузі туризму тощо.

У 2001 р. розпочала свою діяльність Академія туризму України - добровільна всеукраїнська громадська організація, що об'єднує фахівців, які займаються науковою, навчальною та практичною роботою у галузі туризму. Метою діяльності Академії є реалізація прагнення сприяти подальшому якісному піднесенню та розвитку українського туризму шляхом проведення наукових досліджень з актуальних проблем туризму, прогнозування його поступу, участі у розробленні засад державної політики у галузі туризму, розвитку системи освіти, що забезпечує підготовку висококваліфікованих кадрів для туристичної галузі України.

Обласні і районні ради, відповідно до їх повноважень, затверджують регіональні програми розвитку туризму, що фінансуються відповідно з обласних і районних бюджетів, контролюють фінансування регіональних програм розвитку туризму за кошти обласних і районних бюджетів. Сільські, селищні, міські ради, відповідно до їх повноважень затверджують місцеві програми розвитку туризму; визначають кошти місцевих бюджетів для фінансового забезпечення місцевих програм розвитку туризму; доручають своїм виконавчим органам фінансування місцевих програм розвитку туризму за рахунок коштів місцевого бюджету; вживають заходів для стимулювання суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність з надання туристичних послуг. [86, 90]

Рішення органу державної виконавчої влади в галузі туризму, що регулюють питання туризму, та видані в межах його повноважень є обов'язковими для міністерств і відомств, місцевих органів державної виконавчої влади, суб'єктів підприємництва, незалежно від форм власності, туристів. Повноваження місцевих органів державної виконавчої влади в галузі туризму визначаються положеннями про них, які затверджуються місцевими органами державної виконавчої влади за погодженням з центральним органом державної виконавчої влади в галузі туризму. З метою значного поліпшення системи управління туристичною сферою на регіональному рівні постановою Кабінету Міністрів України від 29.08.2002 року № 1293

“Про внесення змін у додатки до постанови Кабінету Міністрів України від 18.05.2000р. № 821” передбачено створення в структурах обласних державних адміністрацій управлінь з питань туризму і курортів, а в районних відділеннях - відділів з питань туризму і курортів. 15 травня 2003 р. прийнято Постанову Кабінету Міністрів України №727 “Про затвердження типових положень про управління (відділ) з питань туризму і курортів обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій та про відділ з питань туризму і курортів районної, у м. Києві та Севастополі державної адміністрації”.

Регіональні держадміністрації забезпечують розвиток туризму у відповідних районах та областях. Виконавчі органи місцевих рад, в межах їх повноважень розробляють проекти місцевих програм розвитку туризму і подають їх для затвердження відповідним місцевим радам, вживають заходів щодо виконання місцевих програм розвитку туризму, залучають на договірних засадах підприємства, установи і організації, розташовані на відповідній території, до розв’язання проблем розвитку місцевого туризму та підтримки туристичних ресурсів, організують проведення інвентаризації туристичних ресурсів місцевого значення, сприяють охороні і збереженню туристичних ресурсів та залучають місцеве населення до туристичної діяльності [90].

Нормативно-правова база, яка регламентує туристичну галузь, на сьогодні складається із норм загального та спеціального законодавства. До актів загального законодавства традиційно прийнято відносити Конституцію України, оскільки саме цей документ є основним нормативно-правовим актом нашої країни, актом, який встановлює загальні принципи та засади функціонування всього суспільства, а отже, й окремих його сфер. Конституція України встановлює загальний устрій держави, права та обов’язки кожного громадянина нашої держави, а також регламентує право кожного проводити свій вільний час відповідно до особистих уподобань [120]. Конституція України відіграє провідну роль у правовому регулюванні туристичних відносин і значно посилює роль законів, що забезпечують

реалізацію конституційних положень з питань туризму у їх регламентуванні. Нині вони створюють правовий інститут регулювання туристичних відносин і становлять належне підґрунтя для подальшого вдосконалення законодавства про туризм як необхідної передумови його ефективного розвитку.

Слід констатувати, що на сьогодні законодавство про туризм в Україні являє собою систему комплексних нормативно-правових актів, що створюють механізм реалізації людиною й громадянином гарантованих їм конституційних прав, регламентують правове становище суб'єктів туристичної діяльності, а також порядок здійснення діяльності у сфері туризму та інші відносини, які виникають у сфері туризму. Стрижнем законодавчого регулювання відносин у сфері туризму, окрім Конституції України, діє базовий Закон України “Про туризм”[81]. Всі інші акти законодавства України приймаються в розвиток і на виконання саме цих законів України.

Незважаючи на відсутність у сучасному конституційному тексті держави прямого посилання на необхідність розвитку туризму для реалізації громадянами права на відпочинок, Основний Закон України 1996 року створив реальні гарантії особам для його розвитку, втіливши загальновизнані стандарти з прав людини. Отже, Конституція України та Закон України “Про туризм” відіграють провідну роль у правовому регулюванні туристичних відносин в нашій державі та визначають сучасну правову політику в галузі туризму, створюють правові основи й окреслюють напрями розвитку законодавства з питань туризму.

Також до актів регулювання туристичної сфери в багатьох країнах світу відносять Туристичний Кодекс, однак у нашій країні питання, які стосуються функціонування та розвитку даної сфери, не вважаються вартими кодифікованого акту. Сьогодні слід наголосити на дискусійній природі визначення даного аспекту регулювання туристичної галузі в усьому світі. Саме тому вже давно виникла необхідність у прийнятті законодавчого акту

такого рівня, і про це свідчать деякі ініціативи влади. Так, у Криму планують створити курортно-туристичний кодекс, що об'єднає основні закони туризму та зарубіжний досвід. Про це повідомив міністр курортів і туризму Криму Олександр Лієв на засіданні Постійної комісії Верховної Ради Криму з санаторно-курортного комплексу і туризму 24 листопада 2011р. Зокрема міністр зазначив, що за умови створення курортно-туристичного кодексу кількість відпочиваючих, які приїхали в Крим на санаторне лікування, за два роки збільшиться на 50%.

Питання, що стосуються туристичної сфери, у нашій країні регулюються Законом України «Про туризм» від 15 вересня 1995 року, який визначає загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в галузі туризму та спрямований на забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, охорону здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав при здійсненні туристичних подорожей. Він встановлює засади раціонального використання туристичних ресурсів та регулює відносини, пов'язані з організацією і здійсненням туризму на території України [81]. У статті 6 даного закону встановлюється: «Держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності». Дане положення є дуже важливим, оскільки саме завдяки цій статті можемо зрозуміти роль та значення туристичної сфери для економіки країни.

З часу прийняття Закону України «Про туризм» минуло багато часу, неодноразово мінялися й органи, які здійснювали державне управління туристичною сферою, а також ті суспільні відносини, які потребували належного правового регулювання, саме тому так багато разів приймалися зміни до даного Закону. Останні зміни було прийнято 02 лютого 2012 року, однак, незважаючи на такі часті удосконалення, даний нормативно-правовий акт все ще потребує доопрацювання, оскільки він хоча і визначає основні

засади функціонування туристичної сфери, однак суттєво відстає у регулюванні тих суспільних відносин, які на даний час виникають у суспільстві. А враховуючи ту обставину, що нормативно-правовий акт повинен не тільки ефективно врегулювати уже наявні у державі процеси, а й передбачати можливий їх розвиток, постає нагальна необхідність у вирішенні даної проблеми.

Уже сам факт прийняття надзвичайно великої кількості підзаконних нормативно-правових актів, які покликані були доповнити, уточнити положення даного закону, свідчить про його недосконалість ще при прийнятті. Багато таких неврегульованих питань координуються Указом Президента України “Про основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року” від 10 серпня 1999 р. [199], постановами Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної програми розвитку туризму на 2002-2010 роки” від 29.04.02 №583 [200], “Про схвалення Концепції розвитку санаторно-курортної галузі” від 23 квітня 2003 р. №231-р та іншими актами.

В Україні прийнята та реалізується Програма транскордонного співробітництва Польща–Білорусь–Україна в рамках Європейського інструменту сусідства та партнерства 2007–2013 рр., у рамках якої реалізується проект Євро-2012. На основі державних програм розроблені й виконуються регіональні програми та програми окремих туристичних центрів.

Одним з найбільш важливих підзаконних актів стала Державна програма розвитку туризму на 2002-2010 роки, яка була затверджена відповідним Указом Президента [200] та покликана стимулювати ефективне використання наявних рекреаційних ресурсів, підвищити рівень міжгалузевого співробітництва, стимулювати розвиток ринкових відносин у туристичній сфері, визначити перспективи подальшого розвитку туризму на основі аналізу його сучасного стану.

Програмою передбачалося здійснення комплексу заходів щодо удосконалення системи управління туристичною галуззю, розроблення

відповідних нормативно-правових актів, нагромадження на підприємствах туристичної галузі необхідних для здійснення структурних перетворень матеріальних і фінансових ресурсів, зміцнення існуючої матеріальної бази, удосконалення системи статистики у цій галузі, створення умов для реалізації інвестиційних проектів. Крім того, під час виконання Програми проводилася робота із залучення коштів іноземних і вітчизняних інвесторів для розвитку туристичної інфраструктури, задоволення потреб галузі у висококваліфікованих кадрах, нарощування обсягів надання туристичних послуг за рахунок розширення в'їзного та внутрішнього туризму, здійснення заходів державної підтримки рекламно-інформаційної діяльності, розроблення інноваційних проектів і проведення наукових досліджень з питань туризму.

Дана програма регламентувала створення конкурентоспроможного на міжнародному ринку національного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечення на цій основі комплексного розвитку регіонів за умови збереження екологічної рівноваги та культурної спадщини, що б сприяло не тільки забезпеченню сталого розвитку туристичної галузі та підвищення її частки в макроекономічних показниках, а й підвищенню рівня життя громадян і створення додаткових робочих місць, збільшення частки очікуваних доходів від туристичної галузі у державному бюджеті та підвищенні іміджу держави на міжнародному рівні тощо.

На цей час даний документ втратив чинність, а нова Державна програма розвитку туризму ще не була прийнята законодавцем, що вкрай негативно впливає на розвиток туристичної сфери. Проте, навіть тоді, коли діяла “Державна програма розвитку туризму в Україні на 2002-2010 р.”, існувала ціла низка проблем, які вимагали негайного вирішення. Отже, слід констатувати, що сьогодні законодавче регулювання туристичної сфери в Україні дещо звузилося.

Одним з важливих нормативно-правових актів, які стосуються туристичної сфери є Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” від 25 червня 1991 року, який визначає правові, економічні та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь, оскільки охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини - невід’ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України [86].

Визначне місце у сфері забезпечення прав жителів гірських населених пунктів посідає Закон України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» від 15 лютого 1995 року, який встановлює критерії, за якими населені пункти набувають статусу гірських, визначає основні засади державної політики щодо розвитку гірських населених пунктів та гарантії соціального захисту громадян, що у них проживають, працюють або навчаються [83].

Безумовно, Закон України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» відіграв важливе значення для розвитку гірського туризму, особливо у сфері гарантій соціального захисту громадян, що у них проживають, однак, слід констатувати певну його законодавчу недосконалість. Окрім того, слід відмітити, що даний нормативно-правовий акт не приніс очікуваних результатів. Окрім доплати за так звані гірські і ще деякі незначні пільги, суттєвих змін у житті і побуті жителів гірських населених пунктів не відбулося. А отже, розвиток гірського туризму в нашій державі покладається саме на них. Однак варто зазначити, що дуже часто гірські населені пункти мають невеликі перспективи для свого подальшого розвитку, передовсім це спричинено віддаленістю від адміністративно-промислових центрів. Нагальною проблемою є питання розвитку інфраструктури населених пунктів, адже загальновідомо, що дуже часто вона потребує вдосконалення.

Отже, можемо зробити висновок про те, що наявні на сьогодні проблеми у туристичній сфері зумовлюються багатьма факторами, однак одним з найбільш вагомих з них є застаріле законодавство, адже більшість нормативно-правових актів з даних питань були прийняті ще в період зародження української держави, а туристична сфера, зважаючи на свою динамічність, розвивається надзвичайно прогресивно. Окрім того, у цій ситуації надзвичайно вражає тенденція частих змін нормативно-правових актів, а також органів, які здійснюють управління туристичною сферою, причому дуже часто змінюється тільки сама назва органу, а не його функції.

Однак на сьогодні питання про удосконалення законодавства у сфері розвитку туризму є досить актуальними не тільки через наявні зміни у суспільстві, які відбулися вже після його прийняття, а й також через важливість туристичної сфери як однієї із пріоритетних галузей розвитку економіки. Подальший розвиток даної проблеми може бути вирішений як шляхом прийняття нового нормативно-правового акту, який би відповідав тим суспільним процесам, які зараз виникають, так і прийнятті чергових змін до вже існуючих актів. Однак, варто зауважити, що в даному випадку необхідно розуміти основну суть досліджуваної проблеми, адже важливо не тільки власне саме прийняття нормативно-правового акту, введення його в дію, але і ефективна його реалізація.

Таким чином, наголосимо на нагальній необхідності створення єдиної, цілісної, впорядкованої системи законодавчих актів, яка б охопила всі аспекти туристичної діяльності, не мала б короткотермінового характеру, а також встановила базові засади формування загальнодержавної концепції розвитку туризму в країні. Така система має не тільки вирішити питання, які вже давно потребують негайного врегулювання, а й охопити ті проблеми, які можуть виникнути в найближчі роки. На сьогодні в Україні склалася ситуація, коли, з одного боку, вже є певний досвід законодавчого регулювання туристичної сфери, а з іншого, - питання гострої необхідності розширення нормативно-правового забезпечення туристичної діяльності у

зв'язку з виникненням ряду якісно нових, соціально-економічних, суспільно-політичних та інших умов.

На жаль, сучасний стан державного регулювання розвитку туристичної галузі України характеризується не тільки недосконалою нормативно-правовою базою, але й слабкою системою фінансування, що, у свою чергу, призводить до неефективного використання туристичного потенціалу країни. Зважаючи на неврегульованість багатьох питань туристичної діяльності в даній галузі України, необхідно розробити заходи з метою вдосконалення правового регулювання діяльності шляхом внесення змін до чинних та розробки нових нормативно-правових актів, а також установлення відповідальності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Вище уже зазначалося, що основним законодавчим актом, що врегулює питання статусу гірських територій є Закон України «Про статус гірських населених пунктів в Україні», прийнятий Верховною Радою України 15 лютого 1995 року. Отож відповідно до критеріїв, що регулюються даним Законом, 711 населеному пункту України було надано статус «гірських», - доволі суттєва кількість. Водночас місцеві органи виконавчої влади різного рівня регулярно звертаються до Кабінету Міністрів з пропозиціями щодо зміни критеріїв віднесення населених пунктів до категорії гірських. Слід зазначити, що критерії віднесення населених пунктів до категорії гірських починаючи з 2000 року постійно пом'якшуються. Зокрема, знижено висотний критерій з 500 метрів над рівнем моря до 400, з 60% до 50% знижено критерії частки сільськогосподарських угідь, з 0,15 га до 0,25 га знижений критерій кількості ріллі. До останнього часу визначені Законом критерії дозволяли правильно відносити до категорії гірських переважну більшість населених пунктів, однак сьогодні вони уже не забезпечують визначеної мети відповідно і регулювання розвитку туризму в гірській місцевості.

Залучення інвесторів у туристично-рекреаційну та деревообробну галузь – це якраз найкращий вихід із ситуації, що склалася. Таким чином,

“гірський” статус тягне за собою обопільну вигоду – як для держави, так і для горян. З одного боку, гірські райони перестають бути лише пасивними споживачами державних дотацій і пільг, бо починають самі на себе заробляти. З іншого боку, горяни отримують роботу, а значить, підвищують свій життєвий рівень, що, в свою чергу, знижує соціальну напругу.

Наразі вже зараз у гірських населених пунктах реалізується кілька інвестиційних проектів. Якщо ж будуть прийняті запропоновані зміни до Закону України “Про статус гірських населених пунктів в Україні”, список перспективних інвестиційних проектів значно зросте. Місцеві органи державного управління вносять пропозиції щодо збереження спеціального інвестиційного режиму в населених пунктах, що мають статус гірських, пропонують передбачити у Держбюджеті видатки на виплату компенсацій суб’єктам підприємницької діяльності всіх форм власності, які здійснюють свою діяльність на гірській території.

Отже, система законодавства України про туризм – це система джерел, яку становлять Конституція України, закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України та інші нормативно-правові акти. Цю систему формують й окремі норми актів адміністративного, цивільного, господарського, міжнародного та інших галузей права, що регулюють відносини в сфері туризму.

Недосконалість системи контролю за діяльністю суб’єктів туристичної сфери, повільні темпи зростання обсягів інвестицій у розвиток матеріальної бази туризму, невідповідність міжнародним стандартам якості надання послуг свідчать про недостатність державної підтримки та відсутність механізмів комплексного підходу до управління національним туристичним продуктом на внутрішньому і міжнародному ринку туристичних послуг. Існуючий правовий масив створює значне підґрунтя для подальшого формування і розвитку національного законодавства про туризм, однак ще не охоплює всіх суспільних відносин у сфері забезпечення суб’єктивного права на туризм. На нашу думку, потребують свого врегулювання відносини за

основними традиційними видами туризму (в'їзний, внутрішній, сільський (зелений) туризм, екскурсійна діяльність тощо), а також відносини у сфері надання послуг з розміщення шляхом розробки й прийняття інституційних законів України.

Необхідно відмітити, що державне регулювання туристичної діяльності в гірській місцевості має певну особливість, котра полягає в тому, що дана галузь потребує координації та регулювання більшою мірою, ніж будь-яка інша галузь. Але постійна регламентація та надмірне втручання держави можуть негативно позначитись на здійсненні системи державного регулювання туристичної сфери в гірській місцевості. Тому повинне бути чітко встановлене розмежування функцій і повноважень центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Надзвичайно важливим залишається формування туристичної політики, системи державного регулювання у сфері гірського зеленого туризму, визначення їх форм, засобів та інструментів. Головним завданням у формуванні даної політики є координація зусиль уряду, парламенту, міністерств, відомств, інших органів державної влади, а також громадських організацій та підприємницьких структур для більш ефективного розвитку даного виду туризму в Україні. Також щоб забезпечити сталий розвиток гірського туризму в умовах економічної кризи, повинні існувати врегульовані партнерські стосунки влади, бізнесу та професійних громадських організацій. Саме тому, зважаючи на сучасний стан економіки України, збільшення попиту на відпочинок у природному середовищі та враховуючи необхідність створення сучасного ринку пропозицій відпочинку у гірській місцевості, вчасною має бути підтримка з боку держави.

Висновки до розділу. Потенціал сучасного стану розглянутих підходів у літературі створює лише загальні умови для розгляду проблематики державного управління туристичною галуззю. Але це не може бути визнано достатнім з урахуванням специфіки даного дослідження, що аргументовано таким: по-перше, переважно декларуванням зорієнтованості

зазначених підходів на досягнення інноваційних цілей; по-друге, неопрацьованістю проблеми взаємодії в управлінській вертикалі (розглядаються переважно механізми регулювання галуззю); по-третє, фрагментарно представленою рівневою специфікою управління туризмом (відчувається поверховість комплексного вивчення регіональних проблем державного управління); по-четверте, відсутністю розробленої критеріальної бази щодо оцінки ефективності управління туристичною галуззю в сучасних умовах на всіх його рівнях. З урахуванням цього можна зробити висновок, що систематизована широка історіографічна та джерельна база створює належні передумови і буде сприяти новому висвітленню різноманітних сторін наукового дослідження, дозволить в належній мірі розкрити форми і методи державного управління туристично-рекреаційною галуззю в регіоні, визначити назрілі проблеми, які стоять перед нею. Дисертант погоджується з думкою провідних учених, що напрям удосконалення державного управління слід розробляти з урахуванням інтересів суспільства.

Туристична сфера являє собою складний об'єкт правового регулювання. Чинні нормативні акти можна розділити на кілька груп: перша – спеціальні нормативні акти: Закон України “Про туризм” та ін.; друга – загальні норми, що регулюють господарську діяльність; третя – норми окремих галузей права: про статус гірських населених пунктів, про особливості оподаткування туристичної діяльності, про захист прав споживачів, тощо. Тобто сфера туризму є об'єктом багаторівневого правового регулювання.

Недосконалість системи контролю за діяльністю суб'єктів туристичної сфери, повільні темпи зростання обсягів інвестицій у розвиток матеріальної бази туризму, невідповідність міжнародним стандартам якості надання послуг свідчать про недостатність державної підтримки та відсутність механізмів комплексного підходу до управління національним туристичним продуктом на внутрішньому і міжнародному ринку туристичних послуг. Існуючий правовий масив створює значне підґрунтя для подальшого

формування і розвитку національного законодавства про туризм, однак ще не охоплює всіх суспільних відносин у сфері забезпечення суб'єктивного права на туризм. На нашу думку, потребують свого врегулювання відносини за основними традиційними видами туризму (в'їзний, внутрішній, сільський (зелений) туризм, екскурсійна діяльність, тощо), а також відносини у сфері надання послуг з розміщення шляхом розробки й прийняття інституційних законів України.

Необхідно відмітити, що державне регулювання туристичної діяльності в гірській Україні має певну особливість, котра полягає в тому, що дана галузь потребує координації та регулювання більшою мірою, ніж будь-яка інша галузь. Але постійна регламентація та надмірне втручання держави можуть негативно позначитись на здійсненні системи державного регулювання туристичної сфери в гірській місцевості. Тому повинне бути чітко встановлене розмежування функцій і повноважень центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Надзвичайно важливим залишається формування туристичної політики, системи державного регулювання у сфері гірського зеленого туризму, визначення їх форм, засобів та інструментів. Головним завданням у формуванні даної політики є координація зусиль уряду, парламенту, міністерств, відомств, інших органів державної влади, а також громадських організацій та підприємницьких структур для більш ефективного розвитку даного виду туризму в Україні. Також щоб забезпечити сталий розвиток гірського туризму умовах економічної кризи повинні існувати врегульовані партнерські стосунки влади, бізнесу та професійних громадських організацій. Саме тому, зважаючи на сучасний стан економіки України, збільшення попиту на відпочинок у природному середовищі, та враховуючи необхідність створення сучасного ринку пропозицій відпочинку у гірській місцевості, своєчасною має бути у цьому підтримка з боку держави.

Розділ 2. Стан та методичні засади державного регулювання гірського туризму в Україні

2.1. Методологічна основа аналізу державного регулювання гірського туризму

Відповідно до мети та завдань дослідження, у роботі використовуються наукові принципи об'єктивності, системності, цілісності, причинності, а також загальнонаукові та спеціальні методи управлінської діяльності.

Теоретичну та емпіричну основу дисертаційної роботи становлять фундаментальні положення теорії державного управління, державної політики, економічної теорії, міжнародного права, наукові праці українських і зарубіжних дослідників із питань вдосконалення гірського туризму на регіональному рівні, а також щодо нормативно-правового та організаційного забезпечення розвитку гірського туризму. Методологічну основу дисертаційної роботи становить комплексне використання сукупності загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. При визначенні методології наукової роботи автор виходила із складності й міждисциплінарності предмета дослідження. Тому основу методології становить системний підхід, якого вимагає комплексний характер дисертаційного дослідження і завдяки якому розглядалася проблема як аналіз цілісної системи та її складових елементів. Велике теоретичне та практичне значення відіграло застосування порівняльного методу, за допомогою якого вдалося узагальнити сучасні європейські підходи щодо регулювання гірського туризму; методу класифікації – для виокремлення видів туризму в залежності від категорій осіб, які здійснюють туристичні подорожі, їх цілей, об'єктів, що використовуються або відвідуються; теоретико-емпіричні методи аналізу і синтезу, моделювання, індукції та дедукції – для побудови структурно-функціональних моделей зв'язків місцевих органів державної влади в регулюванні туристичною галуззю.

Як базовий використовується системний підхід, що дає можливість узагальнити результати застосування інших пізнавальних методів, розглядати політику держави в туристичній галузі як цілісність взаємопов'язаних між собою функціонально різнорідних елементів, що характеризуються регіональним розподілом функцій влади.

Основні методи, що використовувалися в дослідженні, відповідають певним вимогам, зокрема:

- володіють здатністю формувати і забезпечувати реалізацію управлінських впливів;
- бути різноманітними і пристосованими для використання в управлінні;
- бути реальними і гнучкими.

Тому методи управлінської діяльності у сфері гірського туризму вважаємо за доцільне класифікувати за двома основними групами:

- 1) методи функціонування органів державної влади і місцевого самоврядування;
- 2) методи забезпечення реалізації цілей і функцій державного управління [17, с.91].

Методи управління гірським туризмом - це сукупність універсальних способів і прийомів, які засовуються органами влади при здійсненні функцій державного управління, прийняття та реалізації рішень щодо впливу на туристичні об'єкти, що розміщені в гірській місцевості. Їх класифікація дозволить більш чітко виділити групи методів управління. Доцільно виділити такі групи: правового регулювання, організаційно-розпорядчі (адміністративні), економічні, соціально-політичні, соціально-психологічні та морально-етичні.

Методи правового регулювання гірським туризмом – це сукупність способів дотримання законності, забезпечення підпорядкованості державного управління чинним правовим актам. Вони застосовуються для створення умов чіткого регулювання, налагодження та практичного здійснення зв'язків з координації між всіма учасниками державно-управлінських процесів.

Правове регулювання гірського туризму базується на застосуванні

методів розроблення та видання юридичних норм для упорядкування відносин між органами влади та суспільством; між органами державного управління згідно з визначеним їх правовим статусом і розподілом повноважень.

Організаційно-розпорядчі (адміністративні) методи базуються на відповідальності, дисципліні і поділяються на три основні підгрупи:

- організаційно-стабілізуючі (регламентування, нормування, інструктування);
- методи розпорядчого змісту (винесення постанови, підготовка наказів, розпоряджень, вказівок);
- методи дисциплінарного характеру призначені для підтримання стабільності організаційних зв'язків через дисциплінарні вимоги та системи відповідальності.

Економічні методи базуються на економічних інтересах туристичних суб'єктів і туристичної галузі загалом. Вони передбачають узгодженість цілей окремих туристичних об'єктів з метою розвитку регіону та держави в цілому, забезпечують одержання бажаного результату від туристичного об'єкту через ліцензування, квотування, оподаткування, бюджетну систему тощо. Вони обмежують свободу прийняття управлінських рішень на туристичному об'єкті економічною доцільністю.

Соціально-політичні методи створюють умови для підвищення трудової та політичної активності громадян, формування і задоволення їх потреб щодо підвищення соціального статусу в суспільстві. Це підходи до розроблення державної соціальної політики з урахуванням інтересів всіх верств населення, але першочергова увага надається соціальному забезпеченню найменш захищеним громадянам. Дані методи державного управління безпосередньо спрямовані на підвищення рівня зайнятості населення в гірській місцевості, поліпшення побутових їх умов життя, розвиток соціальної інфраструктури. До даних методів належать: роз'яснення, пропаганда та політична агітація.

Соціально-психологічні методи управління спираються на об'єктивні закони соціального розвитку та закони психології. Соціальні методи

управління в сфері гірського туризму представляють такі: освітні, морального стимулювання, формування організаційної культури, етичного виховання, залучення громадян до участі в соціальному управлінні. До психологічних методів належать гуманізація праці та психологічне тестування при доборі кадрів в туристичній галузі, і вони спрямовані на регулювання відносин між людьми шляхом відбору та розстановки персоналу. Серед соціально-психологічних методів виділяють: спонукання, роз'яснення, залучення, примус тощо. Доцільне сполучення вказаних методів спрямовується на гармонійний розвиток особистостей з метою підвищення їх трудової активності та ефективності діяльності всього колективу. Вони переважно стосуються формування відносин у середині організації, зокрема туристичного об'єкта чи органу управління туризмом. Зовнішні соціальні методи спрямовуються на мотивацію всього колективу туристичного об'єкта при вирішенні проблем регіону із застосуванням відповідних форм.

Морально-етичні методи державного управління спрямовані на формування системи ціннісних орієнтирів, застосування способів усунення проявів бюрократизму, розпізнавання та уникнення негативних явищ в сфері туризму. Морально-етичні методи базуються на мотиваційних заходах (заохочення, стягнення), на виховних заходах (роз'яснення, переконання) та виробленні навиків етичної поведінки у суспільних відносинах. Використання даних методів створює умови здійснення державно-управлінської діяльності туристичної галузі з дотриманням встановлених моральних норм.

Вказані методи використовуються як окремо, так і одночасно. Переважання методів правового регулювання, розпорядчого та дисциплінарного впливу призводить до встановлення жорстких організаційно-адміністративних відносин в туристичній сфері, обмежує свободу туристичних об'єктів при прийнятті управлінських рішень, порушує демократизм відносин між керівниками і підлеглими. Серед організаційно-адміністративних методів в туристичній сфері необхідно надавати перевагу тим, що створюють систему норм, нормативів, визначають простір для самостійних дій туристичних об'єктів.

Дослідження державного регулювання гірського туризму здійснюється на засадах міждисциплінарного підходу з використанням знань з теорії державного управління, теорії держави і права, цивільного права, соціології та інших наук суспільно-гуманітарного циклу.

Одними з найголовніших заходів державної туристичної політики повинні стати збільшення фінансових витрат на проведення рекламних акцій на основних ринках збуту, створення доброго політичного, позитивного інвестиційного іміджу країни; введення системи тимчасових пільг для представників туристичної сфери за такими напрямками: фінансові пільги (знижки й позики під низький відсоток), податкові пільги (тимчасове звільнення від сплати податків чи скорочення їхнього розміру), інші пільги (створення системи підготовки кадрів, розробка програм розвитку туристичної сфери тощо.) А підвищення ефективності і результативності державного управління неможливо здійснити без наукового забезпечення прийняття державних управлінських рішень, зокрема регіонального рівня.

Для цього необхідно суттєво змінити роль державного органу та його функцій, удосконалити державне управління, зокрема механізми прийняття рішень. Аналітичне дослідження даної проблеми забезпечується синтезом міждисциплінарних наук. Методологічною основою синтезу є комплексний науковий підхід до прийняття державних управлінських рішень, який припускає впровадження системного аналізу в теорію і практику державного управління туристичною сферою.

Вивчення наукової літератури та аналіз світового досвіду державного управління розвитком туристичної галузі показує, що сучасний стан проблеми потребує розробки механізмів вибору територій для найефективнішого застосування туристичних можливостей. У нашому випадку такою територією може бути гірська місцевість, яка територіально займає більшу частину Чернівецької (64%), Львівської (98%), Закарпатської (30%), та Івано-Франківської (33%) областей. При визначенні механізмів вибору території слід враховувати інтереси суспільства та інвесторів, а також набутки вітчизняного і закордонного досвіду, зокрема країн-сусідів, територія яких

також є гірською. Адже гірські території мають свої особливі проблеми, такі як економічна та юридична маргіналізація, важкодоступність, прикордонне розташування, культурна розмаїтість, різноманітність навколишнього природного середовища та його вразливість до техногенних загроз.

Невирішеність ситуації значною мірою зумовлена тим, що така проблема не отримала належного науково-теоретичного вирішення, що свідчить про необхідність теоретико-методологічного дослідження механізмів прийняття рішень державними органами щодо розвитку туристської галузі, вибору пріоритетних напрямів для інвестування, визначення напрямів удосконалення взаємодії органів державної влади, споживачів та інвесторів, а також удосконалення технології прийняття відповідних рішень державними органами.

Сьогодні туризм розглядається як специфічний сектор національної економіки, невід'ємна складова соціально-економічної політики держави і регіонів. Саме з таких позицій визначається розвиток цього сектора національної економіки в Законі України "Про туризм", Указах Президента України "Про основні напрямки розвитку туризму в Україні" та "Про деякі заходи щодо розвитку туристичної й курортно-рекреаційної сфер України", Державній програмі розвитку туризму на 2002–2010 роки. Однак єдиного визначення поняття «туризм» наразі не з'ясовано. Так, у "Тлумачному словнику туристських термінів" (Уклад. Зорін І.В., Квартальнов В.О.) наведено сім визначень туризму: особлива форма переміщення людей; вид мандрівки; перебування за межами постійного місця проживання; форми розумового та фізичного виховання; популярна форма організації відпочинку; галузь господарства; сегмент ринку. Туризм, як визначається в Гаазькій декларації з туризму, став явищем, яке увійшло в наші дні у повсякденне життя сотень мільйонів людей, туризм включає всі вільні пересування людей від їхнього місця проживання й роботи, а також сферу послуг, створену для задоволення потреб, які виникають в результаті цих пересувань; туризм являє собою вид діяльності, який має важливе значення для життя людей і сучасного суспільства, перетворившись у важливу форму використання

вільного часу окремих осіб та основний засіб міжособистісних зв'язків і політичних, економічних і культурних контактів, які стали необхідними в результаті інтернаціоналізації всіх сфер життя; туризм повинен бути турботою кожного: він є водночас наслідком і вирішальним фактором якості життя в сучасному суспільстві, тому парламентам і урядам слід приділяти все більш активну увагу туризму з метою забезпечення його розвитку в гармонійній відповідності з забезпеченням інших основних потреб і видів діяльності суспільства [108].

Як вважає М.Б. Біржаков, „туризм – тимчасове переміщення людей з місця свого постійного проживання в іншу країну або іншу місцевість в межах своєї країни у вільний час з метою отримання задоволення чи відпочинку, оздоровчих і лікувальних, гостьових, пізнавальних, релігійних, або професійно – ділової мети, але без заняття роботою, що оплачується із джерела у місці, яке відвідується” [20]. Дещо з іншої позиції розглядає туризм дослідник В.О.Квартальнов, зокрема він є прихильником системного підходу до визначення туризму. Він визначає туризм як єдину, цілісну, глобальну світову систему, яка включає в себе мікрорегіональні підсистеми туризму по всьому світі [112]. Визначний науковець у сфері досліджень питань, що стосуються туризму, М.І. Кабушкін визначає туризм як галузь економіки, що включає в себе діяльність туристичних організаторів, агентів, посередників. На його думку, в процесі розвитку туризму з'явилося чимало тлумачень цього поняття, особливе значення при визначенні цього явища мають такі критерії: зміна місця, перебування в іншому місці, оплата праці із джерела у місці, яке відвідується. Ці критерії, на думку М.І. Кабушкіна, є базовими [103].

І. Валентюк розглядає туризм із точки зору його економічної складової. На її думку „туризм стає дійовим засобом формування ринкового механізму господарювання, надходження значних коштів до бюджету, однією з форм раціонального використання вільного часу, проведення змістовного дозвілля, залучення широких верств населення до пізнання історико-культурної спадщини” [25]. О.О. Любіцева вважає, що туризм, як явище суспільного

життя, є похідною суспільного розвитку [136]. П.Олдак розглядає туризм у вузькому і широкому значеннях: у першому – це „проведення відпочинку в подорожах”; у другому – „усі види руху населення, не пов’язані зі зміною місця проживання і роботи – подорожі з метою відпочинку, лікування, участь у наукових, ділових і культурних зустрічах” [160]. На думку В.Г. Гуляєва „туризм виконує одночасно економічні, соціальні, політичні, гуманітарні функції та ін. [52].

На думку українських учених М. Мальської, В. Худо, В. Цибуха, туризм – це вид рекреації, пов’язаний із виїздом за межі постійного місця проживання, активний відпочинок, під час якого відновлення працездатності поєднується з оздоровлювальними, пізнавальними, спортивними і культурно-розважальними цілями [144].

За визначенням ООН, туризм – усі види руху населення, що не пов’язані з заміною місця проживання і роботи, подорожі з метою відпочинку, участі у наукових, ділових і культурних зустрічах [157].

Вище уже зазначалося, що одним із найбільш важливих міжнародних нормативно-правових актів, які регулюють сферу туризму, є Глобальний етичний кодекс туризму, що був прийнятий 1 жовтня 1999 року і закріпив основні етичні принципи, засади та напрямки розвитку туризму у світі. Стаття 2 даного акту проголошує туризм як діяльність, що найчастіше асоціюється з відпочинком, дозвіллям, спортом і спілкуванням з культурою та природою [41]. Незважаючи на те, що це визначення характеризує досліджуване явище з точки зору дещо спрощеного, вузького бачення, воно охоплює основні його характеристики.

Закон України “Про туризм” визначає туризм як тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від’їжджає [81]. Стаття 4 даного Закону визначає його організаційними формами міжнародний і внутрішній туризм. До міжнародного туризму належать: в’їзний туризм - подорожі в межах України осіб, які постійно не проживають на її території, та виїзний туризм - подорожі громадян України та

осіб, які постійно проживають на території України, до іншої країни. Внутрішнім туризмом є подорожі в межах території України громадян України та осіб, які постійно проживають на її території. Залежно від категорій осіб, які здійснюють туристичні подорожі (поїздки, відвідування), їх цілей, об'єктів, що використовуються або відвідуються, чи інших ознак, існують такі види туризму: дитячий; молодіжний; сімейний; для осіб похилого віку; для інвалідів; культурно-пізнавальний; лікувально-оздоровчий; спортивний; релігійний; екологічний (зелений); сільський; підводний; гірський; пригодницький; мисливський; автомобільний; самодіяльний тощо, особливості здійснення яких встановлюються законом. Таким чином, можемо констатувати декларацію на рівні національного законодавства міжнародних принципів та форм туризму, що, на нашу думку, є вкрай позитивним явищем.

Одним із видів туризму, згідно Закону України «Про туризм» є гірський туризм. Гірський туризм – явище не нове для української держави, незважаючи на відсутність системних наукових досліджень з цих питань. Це тимчасовий виїзд особи з місця її проживання в оздоровчих, пізнавальних чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності на гірську територію. Гірський туризм є явищем динамічним, що розвивається з кожним роком, в силу виникнення все нових і нових зв'язків між учасниками туристичних відносин. Однак можливий потенціал гірського туризму в Україні на сьогодні належно не використовується ні державними структурами, ні громадянами.

Туристична сфера як складова економічного комплексу країни характеризується такими властивостями й функціями: має свою індустрію виробництва та надання послуг туристам; реалізовує туристичні послуги, формує турпродукт і здійснює їх реалізацію; формує ринок туристичних послуг різного рівня комплексності; виступає мультиплікатором зростання національного доходу, валового внутрішнього (національного) продукту, зайнятості населення, розвитку місцевої інфраструктури й підвищення рівня життя населення; є сферою, в якій дешево створюються робочі місця та забезпечується високий рівень ефективності й швидка окупність інвестицій; виступає ефективним засобом охорони навколишнього середовища та

історико-культурної спадщини людства, що є матеріальною основою ресурсного потенціалу туризму, який утворює специфічну сферу діяльності; поєднана практично з усіма сферами, галузями й видами діяльності людини; має переваги в інтеграційних і глобалізаційних процесах, що відбуваються у світовому просторі.

Водночас туристична сфера є однією з найприбутковіших у світовій економіці і за своєю економічною віддачею вийшла на її провідні позиції: на неї припадає близько 15% виробленого у світі валового продукту та близько 30% світової торгівлі послугами, нею закумуляовано близько 7% світових капіталовкладень. Кількість міжнародних туристичних мандрівок постійно зростає (з 25 млн. у 1950 р. до 800 млн. у 2009 р.), відповідно, доходи від готельно-туристичних послуг також підвищуються прискореними темпами й можуть зрости від 545 млрд. дол. у 2009 р. до приблизно 2 трлн дол. у 2020 р. Більше ніж у 40 країнах світу туризм є основним джерелом надходжень національного бюджету, а в 70 – однією з трьох головних статей. Наприклад, в Іспанії частка прибутків від іноземного туризму в загальній сумі надходжень від експорту товарів та послуг складає 35%, на Кіпрі та в Панамі – понад 50%, на Гаїті – більше ніж 70% [168]. Жодна сфера світового господарства не працює так стабільно, як туризм. Доходи від міжнародного туризму в світовому масштабі вже перевищили надходження від експорту нафти і нафтопродуктів, електронного обладнання та автоекспорту.

В Івано-Франківській області обсяги обслуговування туристів за 6 місяців 2011 року (з поданих 96 звітів) склали 177187,05 тис.грн., що на 41085,1 тис.грн. більше, ніж за відповідний період минулого року (за 6 місяців 2010 році – 136101,950 тис.грн.). Зафіксовано надходження валюти від надання туристичних послуг нерезидентам України на суму 165,00 тис.дол., що на 114,938 тис.дол. більше, ніж за відповідний період минулого року. У першому півріччі 2011 року від діяльності туристичних підприємств до бюджетів всіх рівнів надійшло 28337,46 тис.грн. [7]. Так, як гірські території займають третину території області, то можна припустити, що третя частина

надходжень до бюджету - від доходів з розвитку гірського туризму. Однак, дана сума може бути досить умовною, адже в гірській місцевості зосереджена набагато більше туристичних об'єктів, ніж на рівнинній.

Для ефективного використання всіх можливих туристичних можливостей на гірських територіях потрібна розробка державного механізму у сфері управління гірського туризму. Адже без розробки державних заходів регулювання гірського туризму його розвиток є неможливим. Державне регулювання, в даному випадку, потрібне не тільки для ефективного та цілеспрямованого впливу державних органів на розвиток гірського туризму, але, перш за все, з метою розробки цілої системи державних органів, а також заходів, принципів, методів, які б сприяли розвитку гірського туризму в Україні. Саме державне регулювання розвитку того чи іншого виду туризму є єдиним способом, який не тільки допомагає розробити цілу систему, заходів державного впливу, а й втілити їх у життя, а також прослідкувати на прикладі певних досліджень та соціопитувань механізми їх реалізації та їх ефективність.

Мета державного регулювання як одного з інструментів державної політики – спонукати державні інституції, громадські та приватні організації, окремих громадян діяти в бажаний для суспільства в цілому спосіб. Безумовно, державне регулювання гірського туризму є практично єдиним способом, який буде сприяти його ефективному розвитку, оскільки жодна інша інституція не має так багато важелів впливу на суспільне життя.

Гірський туризм як явище суспільного життя сьогодні є настільки розвинутим, що важко уявити собі хоча б один населений пункт в гірській місцевості, де б туристична сфера не прогресувала, і в кожному такому випадку можна говорити про певну оригінальність та неповторність. Тому варто виробити якісь єдині, узгоджені на державному рівні правила, які б регулювали дане питання, оскільки розвиток туризму має відповідати єдиним світовим стандартам.

Одним із засобів, який регулює дане питання, є політика держави у галузі туризму. Визначаючи термін «державна політика у сфері туризму» предовсім наголосити на тому, що це політика органів державної влади, спрямована на

розвиток та подальше удосконалення туристичної сфери. Це означає, що реалізують дану політику перш за все органи державної влади, а вона має ґрунтуватися також на всіх тих нормативно-правових актах, на яких ґрунтується політика у державі. Слід констатувати, що, як і в багатьох інших випадках, єдиного загальноприйнятого визначення поняття державної політики досі не існує. Основні дискусії науковців з цього приводу зосереджені на таких баченнях даного поняття: сукупність цілей і завдань, що практично реалізується державою, і засобів, які використовуються при цьому (Н.Р. Нижник, С.Д. Дубенко, В.І. Мельниченко) [162]; напрям дії або утримання від неї, обрані державними органами для розв'язання певної проблеми або сукупності взаємопов'язаних проблем (Леслі А. Пал) [171].

Вважаємо за доцільне розглядати державну політику перш за все як узгоджену та цілеспрямовану діяльність органів державної влади у певній сфері, яка може здійснюватися як безпосередньо, так і опосередковано. Це означає, що реалізовувати державну політику можуть не тільки державні органи безпосередньо, а й інші органи, за дорученнями органів державної влади. Загалом слід сказати, що підкорюватися принципам, засадам, вимогам державної політики повинні всі громадяни певної держави. Державна політика повинна бути реалізована у багатьох сферах суспільного життя, оскільки без належного регулювання з боку держави важко уявити розвиток тої чи іншої галузі.

Туристична сфера є надзвичайно перспективною, однак вона дуже швидко змінюється, оскільки з кожним роком констатуємо появу все нових і нових видів туризму, що, відповідно, потребує належного правового регулювання та успішної і ефективної реалізації прийнятих законодавчих актів на практиці. Саме тому туристична політика має характеризуватися динамізмом і постійним розвитком, оскільки політика у даній сфері має врегульовувати все нові й нові відносини, які виникають. Таким чином, з одного боку констатуємо певну мінливість, швидкоплинність туристичної сфери, а з іншого, – подальше закріплення та розвиток тих видів туризму, які існують вже давно. Цікавим є твердження про те, що головне в туристичній

політиці – це вплив уповноважених органів на розвиток туристичної галузі.

Однак, на нашу думку, у цій дискусії перш за все слід наголосити на понятті «ефективний вплив» органів державної влади, бо тільки тоді, коли органи державної влади будуть ефективно працювати, певна сфера суспільного життя, відповідно, буде розвиватися.

Пропонуємо при визначенні “державної політики у сфері туризму” наголошувати на тому, що це єдина, цілісна, взаємоузгоджена система методів, способів і засобів соціально-економічного, правового, зовнішньополітичного, культурного та іншого характеру, яка здійснюється органами державної влади як безпосередньо, так і опосередковано з метою ефективного регулювання туристичної галузі.

Однак, визначаючи термін «державна туристична політика», слід наголосити на тому, що така політика може здійснюватися у багатьох аспектах. Це залежить від рівня, на якому вона здійснюється і реалізується. Так, можна розрізнити державну туристичну політику, регіональну і туристичну політику окремих підприємств, які займаються туризмом, і в кожному з цих випадків туристична політика буде характеризуватися своїми особливостями. Державна туристична політика - це політика органів державної влади, яка повинна охоплювати всі ті явища та процеси, що відбуваються у всій державі, ефективно їх регулювати, а також враховувати можливу їх динаміку. Регіональна туристична політика - це політика органів державної влади, яка, з одного боку, повинна ґрунтуватися та відповідати всім вимогам державної туристичної політики, а з іншого, - враховувати певні культурні, демографічні, історичні, географічні особливості певного регіону, у якому вона реалізовується. Н.Нижник, В.Олуйко розглядають туристичну політику як систему методів, впливів і заходів соціально-економічного, правового, зовнішньополітичного, культурного й іншого характеру, яка здійснюється парламентами, урядами, державними і приватними організаціями, асоціаціями і закладами, що відповідають за туристичну діяльність, з метою регулювання і координації туристичної галузі, створення умов для розвитку туризму [57].

Шляхом визначення і втілення в життя основних напрямів державної політики в галузі туризму, пріоритетних напрямів розвитку туризму, визначення порядку класифікації та оцінки туристичних ресурсів України, їх використання та охорони, спрямування бюджетних коштів на розробку і реалізацію програм розвитку туризму, визначення основ безпеки туризму, нормативного регулювання відносин у галузі туризму та стандартизації і сертифікації туристичних послуг держава створює умови для туристичної діяльності.

Оскільки туристична політика є складовою державної політики, вона реалізується на всій території України, але переважно на рівні окремих регіонів з метою розв'язання соціально-економічних суперечностей між розвитком економіки регіону і туризму в ньому. Основними напрямами державної політики в галузі туризму є захист прав туристів, інтересів виробників вітчизняного туристичного продукту і підтримка внутрішнього і в'їзного (іноземного) туризму. Форми такої підтримки варіюються залежно від прямих інвестицій, спрямованих на формування туристичної інфраструктури, витрат на підготовку кадрів, наукове і рекламно-інформаційне забезпечення, просування національного туристичного продукту на світовому ринку; податкових і митних пільг, що стимулюють приплив інвестицій, та ін.

Цілком правильно вважати, що туристична політика держави як система методів, способів і засобів соціально-економічного, правового, зовнішньополітичного, культурного та іншого характеру, яка здійснюється органами державної влади як безпосередньо, так і опосередковано, з метою ефективного регулювання туристичної галузі базується на відповідній стратегії і тактиці.

Туристична стратегія є явищем, якому, на нашу думку, приділяється мало уваги у сучасній туристичній доктрині. Туристична стратегія - "це розробка загальної концепції розвитку галузі та цільових програм в її межах, для реалізації яких необхідний час і значні фінансові ресурси. Основною метою концепції є створення сучасної високоефективної та конкурентоспроможної

туристичної індустрії, яка забезпечить широкі можливості для обслуговування споживачів (як співвітчизників, так і іноземців) та зробить значний внесок у соціально-економічний розвиток країни” [112, с.231].

Таким чином, можемо зробити висновок про те, що туристична політика є особливим видом державної політики, спрямованої на ефективний розвиток туристичної сфери. Разом з тим, вона є невід’ємною складовою державної політики. Існують і деякі специфічні фактори, які формують туристичну політику, а саме: економічні, правові, природні умови країни, транспортні умови, соціальні фактори. Під економічними факторами розуміємо економічну, макроекономічну та валютну стабільність, можливість залучення капіталів для реалізації цієї мети, зацікавленість інвесторів. Правові фактори включають: наявність належної правової бази, реальну можливість для втілення нормативно-правових актів у життя, відповідність нормативної бази до європейських стандартів. Природні умови країни – це наявність унікальних природних ресурсів, культурно-історичних пам’яток, творів мистецтва, архітектури, живопису, тощо. Соціальні фактори включають сприятливі умови життя людей, можливість для реалізації туристичних потреб тощо.

Водночас на туристичну політику впливають економічна, соціальна, територіальна політика, політика пасажирських перевезень, політика культури та дозвілля. Сутність економічної політики полягає, перш за все, у створенні позитивного економічного середовища, яке б забезпечило надійну базу для розвитку туристичної сфери. Важливість політики пасажирських перевезень зумовлена необхідністю туриста дістатися конкретного місця через певне транспортне сполучення. Слід наголосити на існуванні нерозривного зв’язку у системі «турист - транспортна мережа», оскільки без існування транспортного сполучення туристові буде важко дістатися місця туристичної подорожі, а залучення туристів до відвідання тієї чи іншої держави сприяє розвитку як економіки в цілому, так і транспортних сполучень, як її складової.

Деякі дослідники виділяють у політиці пасажирських перевезень три складові: по-перше, політику шляхів сполучення, яка визначає розширення і розбудову залізничних мереж, автомагістралей та авіаційних шляхів

сполучення, а також індивідуальні маршрути пересування ріками; по-друге, політику транспортних засобів, яка може позитивно впливати на туризм шляхом цілеспрямованого розвитку транспортного парку країни; по-третє, тарифну політику, яка визначає стратегію формування ціни на поїзд у громадському транспорті та сприяє розвитку туризму шляхом встановлення диференційованих цін (наприклад, молодь та студенти можуть купувати квитки на поїзд та літак за пільговими тарифами) [103, с.54].

Соціальна політика полягає у створенні цілого комплексу заходів державного та недержавного характеру, спрямованих на виявлення, задоволення і узгодження потреб та інтересів певних верств населення. Виділяють наступні елементи соціальної політики: законодавче регулювання робочого часу та відпусток, перерозподіл доходів та стимулювання розвитку соціального туризму. Результатом реалізації ефективної соціальної політики є залучення широких верств населення до споживання туристичного продукту (дітей, студентів, людей похилого віку, інвалідів тощо).

Територіальна політика є ефективною тоді, коли в певній державі створено найкращі умови для розвитку туризму. У країнах зі слабкою економікою до завдань територіальної політики належить контроль за використанням землі та формуванням туристичної інфраструктури [103, с.95]. Деякі науковці ототожнюють територіальну політику із транспортною, однак це різні поняття.

Політика культури полягає не тільки у формуванні такої державної політики, яка б сприяла розвитку культурного потенціалу певного народу, та, як результат, залучення туристів, а й забезпечення збереженню культурної ідентичності, традицій та звичаїв народу.

Політика дозвілля реалізовується шляхом організації таких заходів, які спрямовані на ефективне, корисне та цікаве проведення вільного часу та дозвілля. Деякі дослідники вирізняють 2 основні елементи у системі організації політики дозвілля, а саме: кількісний та якісний. Кількісний показник характеризується тим, скільки часу громадянин може бути повністю вільним від роботи, а отже, й займати своє дозвілля.

Якість організації вільного часу покращується, якщо в рамках комунальної політики особлива увага приділяється розвитку бібліотек, музеїв, театрів, створенню басейнів, інших спортивних споруд, зелених зон. Туристична політика має на меті ефективне управління туристичними процесами на певній території. Туристична політика є правильною тільки тоді, коли вона ґрунтується не тільки на законодавстві певної держави, а й на світових туристичних стандартах, які вже давно є сформованими (вони, в такому випадку, переважно виявляються у формі принципів, правил, звичаїв тощо.) Туристична політика повинна бути спрямована на регулювання таких відносин, які виникають у туристичній сфері. Це означає, що вона не тільки має охоплювати всі ті суспільні процеси, які вже виникають, а й ті, які можуть виникнути за певних умов. Особливістю туристичної політики на даному етапі розвитку суспільства є також те, що вона повинна враховувати сучасні туристичні відносини, тобто такі, які є актуальними в даний час. Учасниками таких відносин можуть бути як особи, які мають відношення до туристичної сфери, так і особи, зайняті в інших сферах суспільного життя, однак які є зацікавленими у досягненні певної мети (наприклад, туристи). Туристична політика також повинна бути виваженою та послідовною. Це означає, що ті рішення, які приймаються державними органами, мають, по-перше, враховувати всі попередні рішення щодо даного питання, по-друге, ґрунтуватися на вимогах законності, по-третє, бути спрямованими на реальне вирішення проблеми та недопущення повторного її виникнення. Реалізують державну туристичну політику органи державної влади, на які законом покладені такі функції.

Слід зауважити, що елементів туристичної політики можна вирізнити дуже багато, оскільки є багато факторів, які її формують, впливають на неї та допомагають досягати поставлених завдань та функцій. Можна також розглядати екологічну, інвестиційну, регіональну політику, політику засобів масової інформації, політику реклами туристичного продукту тощо.

Реалізація туристичної політики – це дуже складний та багатоаспектний процес, він включає в себе не тільки цілу систему принципів, завдань,

функцій, а й заходів щодо їх втілення. Для позначення цих елементів варто вживати термін «механізм реалізації туристичної політики», який включає: складання, прийняття та ефективного застосування цільових програм з розвитку туризму на державному і регіональному рівнях; формування такого законодавства, яке б ґрунтувалося на даних програмах, загальноновизнаних міжнародних нормах і принципах, та створення заходів, які спрямовані на реалізацію завдань туристичної політики тощо. Однак реалізація принципів, завдань та функцій державної політики є неможливою без належного механізму державного управління у тій чи іншій сфері, який би не тільки ґрунтувався на останніх правових, економічних, соціальних тенденціях, а й враховував їх подальший можливий розвиток.

Французький вчений Анрі Кульмана наголошував на існуванні величезного числа механізмів, які являють собою систему елементів (цілей, функцій, методів, організаційної структури і суб'єктів) та об'єктів управління, в якій відбувається цілеспрямоване перетворення впливу елементів управління на необхідний стан або реакцію об'єктів управління, що має вхідні посилки і результуючу реакцію [276, с.42].

Вітчизняні дослідники Н.Р. Нижник і О.А. Мащков пропонують таке визначення механізму управління: “це складова частина системи управління, що забезпечує вплив на фактори, від стану яких залежить результат діяльності об'єкта, яким управляють” [159, с.54].

Різні погляди науковців і щодо механізмів державного регулювання. Автори словника-довідника “Державне управління” В.Д. Бакуменко, Д. О. Безносенко, В.М. Князєв, С. О. Кравченко, Л.Г. Штика визначають механізми державного управління як практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей [57].

Так, В.Б. Авер'янов це поняття визначає наступним чином: механізм державного управління - це сукупність відповідних державних органів, організованих у систему для виконання цілей (завдань) державного управління відповідно до їх правового статусу, та масив правових норм, що

регламентують організаційні засади і процес реалізації вказаними органами свого функціонального призначення. Звідси складовими елементами зазначеного механізму виступають: 1) система органів виконавчої влади; 2) сукупність правових норм, що регламентують як організаційну структуру системи органів виконавчої влади, так і процеси її функціонування та розвитку [58].

Віддаючи перевагу структурно-функціональному підходу, Л.П. Юзьков у загальному плані визначає механізм державного управління як організацію практичного здійснення державного управління (виконавчо-розпорядчої діяльності). Для нього управління є реально існуючою організацією безпосередньої реалізації управлінських цілей, які, «матеріалізуючись» в механізмі управління, втілюються у системі цілеспрямованого впливу суб'єктів управління на об'єкти управління, а механізм управління включає такі елементи: об'єкти управління; суб'єкти управління; взаємовплив між суб'єктами та об'єктами управління. Такий підхід, на його думку, дає змогу розкрити статику, яку визначають суб'єкти та об'єкти управління, що складають організаційно-структурну основу механізму державного управління і динаміку механізму управління (комплекс зв'язків і взаємодій суб'єктів та об'єктів управління) [271].

Р.Р. Ларіна, А.В. Владзимирський, О.В. Балусева зазначають, що механізм управління є складовою, але найактивнішою частиною системи управління, яка забезпечує дію на чинники, від стану яких залежить результат діяльності керованого об'єкта. На їх погляд, механізм управління є достатньо складною категорією управління і включає такі елементи: цілі управління; критерії управління – кількісний аналог цілей управління; фактори управління – елементи об'єкта управління і їх зв'язку, на які здійснюється дія на користь досягнення поставлених цілей; методи дії на чинники управління; ресурси управління – матеріальні і фінансові ресурси, соціальний і організаційний потенціали, при використуванні яких реалізується вибраний метод управління і забезпечується досягнення поставленої мети [279].

М.І. Краєвська, трактуючи механізм державного управління як сукупність економічних, мотиваційних, організаційних і правових засобів цілеспрямованого впливу суб'єктів державного управління на діяльність об'єктів, що забезпечує узгодження інтересів учасників державного управління, які взаємодіють, вважає, що оскільки фактори державного управління можуть мати економічну, соціальну, організаційну, політичну і правову природу, то комплексний механізм державного управління повинен являти собою систему економічних, мотиваційних, організаційних, політичних і правових механізмів [152].

За визначенням М.Х. Короля механізм державного регулювання економіки – це система засобів, важелів, методів і стимулів, за допомогою яких держава регулює економічні процеси, забезпечує реалізацію соціально-економічних функцій [122]. О.Б. Коротич у складі державних механізмів управління виділяє конкретні державні механізми управління, механізми здійснення процесу державного управління, а також механізми формування та взаємодії складових систем державного управління. На її думку, конкретні механізми управління (зокрема державного) – це певне знаряддя для здійснення цілеспрямованих перетворень; це сукупність способів, методів, важелів, через які суб'єкт управління впливає на об'єкт управління для досягнення певної мети. Кожний конкретний механізм управління – це насамперед сукупність взаємопов'язаних методів управління, через використання яких здійснюється практичний вплив держави на суспільну життєдіяльність людей для забезпечення досягнення конкретної мети, що сприятиме розвитку країни в обраному стратегічному напрямку із дотриманням низки визначальних принципів [122].

Враховуючи вищесказане, можемо зробити висновок, що механізм управління – це складова частина системи управління, що забезпечує вплив на фактори, від стану яких залежить результат діяльності управлінського об'єкта, це складна система державних органів, організованих відповідно до визначених принципів для здійснення завдань державного управління, це інструмент реалізації виконавчої влади держави. Механізм формування та

реалізації державного управління - це сукупність і логічний взаємозв'язок соціальних елементів, процесів та закономірностей, через які суб'єкт державного управління закріплює їх у своїх управлінських рішеннях та діях і втілює їх в життя.

Аналізуючи позиції вітчизняних та зарубіжних науковців, можемо констатувати, що сталого поняття механізму державного управління у науці досі не розроблено. Єдиною спільною рисою, яка охоплює всі підходи сучасних дослідників щодо вивчення даного питання є спільна спрямованість механізмів державного управління на досягнення результату, а саме розвитку тієї чи іншої сфери.

Отже, можемо зробити висновок про те, що механізм державного управління туристичною сферою є дуже складним та багатоаспектним явищем. Єдиних понять «механізм державного управління» та «механізм державного управління туристичною сферою» досі не розроблено, більше того, і в науці, і в практиці дуже часто ототожнюються такі дефініції. Механізм державного управління гірським туризмом є однією із складових механізмів державного управління туристичною сферою.

Аналізуючи положення теорії державного управління, можемо констатувати, що механізм державного управління гірським туризмом являє собою єдину взаємоузгоджену систему органів державної влади, які здійснюють управління в даній сфері і елементами якої виступають органи державної влади та система нормативно-правових актів, яка регулює їх діяльність. Для правильного функціонування всієї системи необхідним є ефективна робота кожного її елемента, спрямована на досягнення єдиного результату.

Враховуючи велике значення гірських територій в Україні, а також їх особливу популярність серед туристів, існування великої кількості різновидів відпочинку поблизу гір, можемо констатувати, що на сьогодні є підстави виокремити гірський туризм як важливу складову розвитку туристичної галузі Прикарпаття та розвитку економіки України в цілому.

Отож, методи управління гірським туризмом складають сукупність

універсальних способів і прийомів, які засовуються органами влади при здійсненні функцій державного управління, прийняття та реалізації рішень щодо впливу на туристичні об'єкти. Їх класифікація дозволяє більш чітко виділити групи методів управління гірським туризмом, а саме: правового регулювання, організаційні, економічні, соціально-політичні, соціально-психологічні та морально-етичні.

2.2. Організаційне забезпечення гірського туризму в Україні на регіональному рівні

В Україні сформувалася певна система організаційного регулювання туристської галузі. Реалізація організаційного механізму державної політики в галузі туризму здійснюється шляхом визначення та впровадження основних засад державної політики в галузі туризму, пріоритетних напрямів та програми розвитку туризму, визначення порядку класифікації та оцінки туристичних ресурсів України, їх використання та охорони та спрямування бюджетних коштів на розробку і реалізацію програм розвитку туризму. Також важливим організаційним забезпеченням гірського туризму є встановлення системи статистичного обліку і звітності в галузі гірського туризму, визначення пріоритетних напрямів і координації наукових досліджень та підготовки кадрів у галузі туризму та участі в розробці й реалізації міжнародних програм з розвитку туризму.

Туристична галузь цілком закономірно є пріоритетною у комплексі регіонального розвитку тих областей України, значна частина територій яких розміщена на гірських територіях, що регламентовано низкою нормативно-правових документів. У Державній Стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 року №1001, одним з пріоритетних напрямів розвитку Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької та Закарпатської областей до 2015 року є розвиток курортно-рекреаційної сфери [58]. У стратегіях розвитку даних областей до 2015 року однією із стратегічних цілей визначено їх розвиток як регіонів чистого і привабливого

навколишнього середовища, культури, туризму і рекреації, а основні напрямки розвитку туристичної галузі, серед інших, складають охорона навколишнього природного середовища, розвиток туристичної інфраструктури в гірських районах. Тобто, досягається оптимальне співвідношення між повноваженнями центральних і регіональних органів влади, адже механізм державного управління на регіональному рівні повинен враховувати і загальнодержавні пріоритети, і туристичну політику органів державної влади в регіонах.

Серед лідерів за кількістю обслугованих туристів є м. Київ, АР Крим, Івано-Франківська область. Найкраща динаміка зростання чисельності обслугованих туристів у Івано-Франківській, Чернігівській, Запорізькій областях та м. Києві. З іноземними туристами у минулому році більше працювали турфірми Києва, АР Крим, Одеської області та м. Севастополя. З українськими туристами краще працюють в Івано-Франківській області, м. Києві та в АР Крим. Особливо варто відзначити закарпатський регіон, де кількість внутрішніх туристів збільшилася вдвічі.

Протягом 2010 року значно збільшилась частка громадян України, які виїжджали за кордон до 17180034. За географічними напрямками туристичні потоки майже не зазнали змін. Як і у попередніх роках українці подорожували до Туреччини, Єгипту, Росії, Польщі. У першому півріччі 2010 року частка громадян, які виїжджали за кордон збільшилась на 4196 ос. [241] і має тенденцію до збільшення

Туристичні потоки

	Кількість громадян України, які виїжджали за кордон - усього*	Кількість іноземних громадян, які відвідали Україну - усього*	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України – усього**	Із загальної кількості туристів:**			Кількість екскурсантів**
				іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи	
2000	13422320	6430940	2013998	377871	285353	1350774	1643955
2001	14849033	9174166	2175090	416186	271281	1487623	1874233
2002	14729444	10516665	2265317	417729	302632	1544956	1991688
2003	14794932	12513883	2856983	590641	344 332	1922010	2690810
2004	15487571	15629213	1890370	436311	441798	1012261	1502031

2005	16453704	17630760	1825649	326389	566942	932318	1704562
2006	16875256	18935775	2206498	299125	868228	1039145	1768790
2007	17334653	23122157	2863820	372455	336049	2155316	2393064
2008	15498567	25449078	3041655	372752	1282023	1386880	2405809
2009	15333949	20798342	2290097	282287	913640	1094170	1909360
2010	17180034	21203327	2280757	335835	1295623	649299	1953497

* Включно з одноденними відвідувачами (за даними Адміністрації Держприкордонслужби України)

** За даними Міністерства інфраструктури України

Що стосується розвитку гірського туризму в Карпатському регіоні, то слід відмітити, що протягом останніх років в даному регіоні склалась тенденція збільшення обсягів надання послуг сфери туризму. Сукупний обсяг послуг наданих підприємствами туристичної та курортної галузей Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей склав 123,9 млн. грн. А обсяги обслуговування туристів в Івано-Франківській області тільки за перше півріччя 2011 року склали 177187,05 тис.грн., що на 41085,1 тис.грн. більше, ніж за відповідний період минулого року (за 6 місяців 2010 році – 136101,950 тис.грн.). Зафіксовано надходження валюти від надання туристичних послуг нерезидентам України на суму 165,00 тис.дол., що на 114,938 тис.дол. більше, ніж за відповідний період минулого року. У першому півріччі 2011 року від діяльності туристичних підприємств до бюджетів всіх рівнів надійшло 28337,46 тис.грн[7]. Зростання рівня наданих послуг відповідно сприяло збільшенню надходжень платежів до бюджету. В цілому ж за кількістю підприємств Карпатський регіон займає 11,2% питомої ваги від загальної чисельності підприємств сфери туризму в Україні.

Найбільшу питому вагу серед підприємств туристичної та курортної галузей Карпатського регіону займають підприємства туристичної індустрії Львівської області, а саме в межах 5-6% від загальної чисельності підприємств сфери туризму в Україні, тому відповідно найбільший обсяг доходів та платежів в бюджет регіон отримує від даної області.

Розвиток туризму в регіоні істотно впливає на такі сектори економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське

господарство, виробництво товарів широкого вжитку, і є одним з найбільш перспективних напрямів структурної перебудови економіки.

Аналізуючи положення теорії державного управління, можемо констатувати, що механізм державного управління гірським туризмом являє собою єдину, взаємоузгоджену систему органів державної влади, які здійснюють управління в даній сфері, а також її завдань, функцій, повноважень відповідно до закону. Елементами даної системи виступають органи державної влади, система нормативно-правових актів, яка регулює діяльність даних органів, а також ті рішення, які ними приймаються в межах їхньої компетенції. Для правильного функціонування всієї системи необхідною є ефективна робота кожного її елементу, спрямована на досягнення єдиного результату.

Управління туризмом на регіональному рівні повинно взаємоузгоджуватись з державним управлінням на інших рівнях, з діяльністю суб'єктів підприємництва та громадських структур, здійснюватись відповідно до чинної нормативно-правової бази в Україні. Це Концепція державної регіональної політики, затвердженої Указом Президента України від 25 травня 2001 року №341/2001, Державна Стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 року №1001, Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 8 вересня 2005 року №2850-IV, Закону України «Про місцеве самоврядування» від 21 травня 1997 року №280/97-ВР; Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 9 квітня 1999 року №586-XIV та інших. Відповідно, на основі загальнодержавних концепцій та стратегій в регіонах успішно працюють регіональні програми розвитку туристичної сфери.

Функціонування механізму державного управління туристичною галуззю у Івано-Франківській області сьогодні набуває особливо важливих рис у світлі підготовки регіону до Чемпіонату Європи з футболу Євро-2012. На Прикарпатті є величезний туристично-рекреаційний потенціал, який формують вигідне геополітичне положення, багата історико-культурна спадщина, унікальність ландшафтів, різноманіття флори і фауни, етнічність,

унікальність кліматичних характеристик гірських територій. Комплексний розвиток гірських регіонів області дасть можливість подовжити термін перебування туристів, розширити асортимент пропонованого туристичного продукту та в довгостроковій перспективі утвердити статус Івано-Франківської області як провідного регіону України з розвитку гірського туризму.

Безперечно, гірський туризм є явищем складним, і для повноти дослідження його проблеми насамперед з'ясуємо, які критерії ми будемо застосовувати до дефініції «гірський туризм» на прикладі Івано-Франківської області. Звичайно, на першому місці в нашому класифікаторі гірського туризму відводимо гірськолижному. Івано-Франківщина - одне з небагатьох місць в Україні, придатних для розвитку зимових видів відпочинку. У низині сніговий покрив утримується, як правило, з початку грудня і до березня, а у високогір'ї - з жовтня і до кінця травня, що важливо для розвитку гірськолижного туризму. На території області діє понад 40 гірськолижних витягів, придатних для катання на лижах і сноубордах і розрахованих на початківців, дітей, любителів та професіоналів. Найбільшою популярністю користуються такі гірські території: Поляниця (ТК «Буковель»), Яблуниця і Ворохта Яремчанської міської ради, м. Косів, села Шешори та Тюдів Косівського району, селище Верховина та с. Ільці Верховинського району, с. Вишків Долинського району. Тільки на території Яремчанської міської ради – 23 гірськолижних витяги. Серед центрів, що активно розвиваються на території області, - гірськолижний комплекс "Буковель", який став «перлиною» зимового відпочинку в Карпатах, відомого далеко за межами України як один з найсучасніших гірськолижних курортів в Україні.

Карпати – один з головних районів проведення пішохідних туристських походів. Різноманітність природних перешкод уможливорює оволодіння майже усім арсеналом прийомів техніки пішохідного туризму, орієнтування на місцевості, дозволяє повноцінно проводити навчальні заходи. Розроблені пішохідні маршрути в Карпатах різної категорії

складності: від найпростіших прогулянкових (сімейних та дитячих) до складних і багатоденних (для підготовлених туристів, III категорія складності). Абсолютна більшість вершин Карпат сприятлива для пішохідного туризму. Дотично тут буде зауважити, що тут проводиться ознакування екологічних, піших та велосипедних стежок, однак загальноприйнятої та затвердженої системи в Україні ще немає. Саме тому в області у 2008 році було затверджено обласну Інструкцію зі знакування туристських шляхів. Станом на 01 липня 2011 року в області прознаковано понад 700 км туристських шляхів, з них найбільша кількість у межах Надвірнянського (понад 180 км) та Рожнятівського районів (біля 150 км), на території Яремчанської міської ради – до 140 км, у Долинському – понад 100 км, Богородчанському – понад 80 км і більше 30 км – у Верховинському районі [7].

Щодо розвитку велосипедного туризму в Івано-Франківській області, то на сьогодні, завдяки проекту «ВелоКраїна» на території Яремчанської міської ради, Верховинського, Коломийського, Косівського та Надвірнянського районів розпочато формування інфраструктури для велотуризму. З метою популяризації активного відпочинку в Карпатах, а саме велотуризму та екстремальних видів спорту, пов'язаних з гірським велосипедом, щорічно в області проводяться велосипедні змагання та фестивалі. Маємо підстави вважати велосипедний туризм передовсім гірським.

В Івано-Франківській області є п'ять річок, довжина яких у межах області становить понад 100 км. Гірські річки Івано-Франківщини – добре освоєні туристами ріки. Їх відрізняє висока потужність потоку, стрімка течія, що досягає 10-15 км/год, сильні пороги та затяжні шивери. Найцікавішою для любителів екстремального рафтингу є ріка Черемош, яка протікає гірською територією Верховинського, Косівського і Снятинського районів по кордону з Чернівецькою областю.

Загалом, на Івано-Франківщині є десять курортних місцевостей, працює 36 санаторно-курортних закладів загального та спеціалізованого профілю на

3,8 тис. місць. Для курортної терапії використовуються кліматичне лікування, мінеральні ванни. Основні курортні місцевості – низькогірні Татарів, Яремче і Микуличин Яремчанської міськради, Мислівка і Новий Мізунь Долинського району, Косів та Шешори Косівського району, високогірні Ворохта і Яблуниця Яремчанської міськради і бальнеогрязевий передгірний курорт Черче Рогатинського району. Давно відомим туристичним центром Івано-Франківщини є Яремче, розташоване в мальовничій улоговині між горами на березі р. Прут (має понад 30 туристсько-рекреаційних закладів та більше 100 садіб сільського, зеленого туризму).

Карпатський регіон України славиться багатством мінеральних вод. Серед мінеральних джерел Івано-Франківщини найбільш відомим є джерело води "Горянка", аналогічної за дією трускавецькій "Нафтусі", в с.Новий Мізунь Долинського району. Лікувальні властивості джерела "Буркут" для лікування внутрішніх органів були відомі ще у XIX ст. Для лікування опорно-рухового апарату використовуються торфові грязі і мінеральні води курорту Черче. Перспективними для лікування є води курорту Шешори з високим вмістом органічних речовин.

У 2010 році в області діяло 768 дитячих оздоровчих таборів (міські та заміські табори) на 3,9 тис. місць, в яких відпочило 88,3 тис. дітей. Більша частина яких також розташована у гірській місцевості [7]. Це переконує нас у тому, що оздоровчий туризм на території Івано-Франківської області можна також вважати гірським.

Щодо пригодницького, екстремального туризму, то слід відзначити, що до цього виду належать дельтапланеризм, парапланеризм, скелелазіння, альпінізм, мисливство, рибальство та інші. На сьогодні цей вид туризму в основному самодіяльний і розвивається стихійно. Можемо виділити і гірський пригодницький, екстремальний туризм.

Природа Українських Карпат та береги річок ідеальні для верхової їзди. У більшості гірських районів можна поїздити верхи. Особливо популярні

серед туристів прогулянки верхи в національному вбранні. Отже, кінний туризм в регіоні також вважатимемо гірським.

Івано-Франківщина має потужний потенціал для розвитку культурного та екскурсійного туризму. Розгалуженість мережі автодоріг дозволяє закріплювати маршрути в будь-якому місті області. Основними транзитно-туристичними осями області є дві автомагістралі регіонального значення. Основний автомаршрут по області – “Прикарпатське кільце” (Івано-Франківськ – Яремче – Верховина – Косів – Коломия – Івано-Франківськ) охоплює більшою мірою територію гірської місцевості.

Щодо розвитку релігійного туризму, то слід наголосити, що Івано-Франківська область відома багатою сакральною та духовною спадщиною. Збережені церкви, костели, синагоги, монастирі та скити є окрасою області та передумовою для розвитку релігійного та паломницького туризму. На сьогодні в області налічується 50 дерев'яних церков, які охороняються державою. У гірських селах області зустрічаються дерев'яні будівлі трьох типів: лемківські, бойківські та гуцульські.

Саме тому, окрім вищенаведених, будемо вважати гірським і пішохідний та велосипедний туризм, основні маршрути яких проходять гірською чи передгірською місцевістю. Доцільно водний туризм, окрім сплавів річкою Дністер Дністровським каньоном, також називати гірським водним туризмом. Вводимо також дефініції гірського оздоровчого туризму, гірського зеленого туризму, гірського пригодницького та екстремального туризму, гірського кінного та гірського екскурсійного туризму. Окремо виділимо також гірський релігійний туризм.

Територіальний розподіл туристичних потоків на Івано-Франківщині відбувався, передусім, під впливом природного й етнокультурного чинників. Відтак, за особливостями рельєфу, ландшафтними й етнокультурними характеристиками на території Івано-Франківщини були виділені дві рекреаційно-туристичні зони: гірська (по географічній осі Карпат межує із Закарпаттям і Буковиною), що включає в себе Долинський, Рожнятівський,

Богородчанський Надвірнянський, Верховинський і Косівський адміністративні райони; передгірно-долинна (межує із Львівщиною, Поділлям та Буковиною), що об'єднує економічно розвинутіші Рогатинський, Калуський, Галицький, Тисменицький, Тлумацький, Городенківський, Коломийський і Снятинський адміністративні райони.

У їх межах виокремлюють ще ряд підзон або туристичних районів. Відповідно, стаціонарна рекреація і туризм у кожній з цих зон і підзон мають свої внутрішньо-регіональні відмінності, що призводить до урізноманітнення турпродукту. Центральне місце в туристичному комплексі Івано-Франківської області посідає стаціонарна рекреація, що ґрунтується на загальнооздоровчій кліматотерапії в екологічно чистому середовищі Карпатського середньогір'я та активний гірський туризм. На цій підставі в межах гірської рекреаційно-туристичної зони Івано-Франківщини виділяють 3 відмінні туристичні райони, що розрізняються за рівнями турсвоєності, атракційністю, специфікою пропонованого турпродукту, зокрема Осмолодсько-Болехівський, Ворохтинсько-Яремчанський і Верховинсько-Косівський райони.

На базі проведеного аудиту, зі спільної ініціативи Асоціації економічного розвитку Івано-Франківщини, Ради з туризму Карпатського регіону та Івано-Франківської обласної ради, було визначено основні туристичні продукти та проранжовано їх за трьома групами пріоритетності. До першої групи пріоритетних видів туризму віднесено гірський (гірськолижний, піший), лікувально-оздоровчий, сільський зелений туризм, культурно-пізнавальний та екскурсійний, екологічний туризм; до другої групи увійшли діловий, дитячий, молодіжний, спортивний та водний туризм, до третьої групи – релігійний, пригодницький, екстремальний та туризм осіб з обмеженими можливостями.

У цілому слід відзначити, що регіональний ринок туристичних продуктів в гірській місцевості, знаходиться на початковій стадії формування цивілізованих стандартів. Тому ключовим питанням сьогодні для органів державного управління в гірській місцевості є

налагодження конкурентоспроможного ринку туристичних продуктів із використанням існуючої рекреаційної бази. Сформована рекреаційна індустрія в Івано-Франківській області розглядається як важливий фактор піднесення соціально-економічного рівня гірських районів. Специфіка гір значно ускладнює їх промислове і сільськогосподарське освоєння, яке, окрім цього, є екологонебезпечним. Світовий досвід показує, що гірські райони можуть конкурувати з рівнинними в економічному відношенні [242]. Насамперед завдяки розвитку індустрії відпочинку. Інші галузі при цьому відіграють роль доповнюючих.

Для порівняння звернемо увагу, що для розвитку гірського туризму в Україні відіграє Кримський півострів. Гори і море - прийнята у світовій практиці туризму і звична вже нашій публіці формула найкращого, найбільш змістовного і здорового відпочинку. Хоча гірський Крим має і невеличку площу, але в плані природного різноманіття він рівнозначний з таким великим природним регіонам, як Карпати, Кавказ, Алтай. Жоден гірський регіон світу не може посперечатися з Кримом по зручності вивчення будь-яких компонентів природи, історії, культури. Туристичні маршрути не вимагають виснажливих поїздок, а укладаються здебільшого в режим прогулянки. Кримські гори і Південний берег Криму є найбільш різноманітною з природних та історичних пам'яток частиною України. Однак тут також недостатньо уваги приділяють розвитку гірського туризму.

Складні природні умови в гірській місцевості обмежують вибір видів господарської діяльності для місцевого населення і зумовлюють особливі умови господарювання. Негативний вплив на якісні показники господарювання в гірських районах справляють високі транспортні витрати, відсутність інформації та вузький вибір потенційних партнерів з торговельно-економічної діяльності, обмежені можливості для реалізації ринкових ініціатив.

Проведений аналіз показав, що розробка основних положень гірської політики в Україні, обґрунтування принципових засад її законодавчого забезпечення з обговоренням цих документів на науковому рівні не

проводилася. Незважаючи на певні можливості щодо саморозвитку гірських територій, складні умови гір не дозволяють забезпечити місцевому населенню достатній рівень життя, що зумовлює появу негативних соціально-економічних та екологічних тенденцій, які без зовнішнього втручання неминуче призводять до погіршення демографічної ситуації, зростання соціальної напруги, знищення природних багатств.

Отже, враховуючи велике значення гірських територій, а також їх особливу популярність серед туристів, існування великої кількості різновидів відпочинку поблизу гір, можемо констатувати, що на сьогодні є підстави виокремити гірський туризм як важливу складову розвитку туристичної галузі Прикарпаття та розвитку економіки України в цілому.

Сьогодні державне управління туристичною галуззю здійснюється через регуляторні канали впливу: законодавчо-нормативний, податковий, валютно-фінансовий, інформаційний, управлінський. Це має бути єдина система забезпечення взаємопов'язаної діяльності складових туристичної сфери в межах встановленої організаційної структури управління, яка включає в себе розробку комплексних програм розвитку туризму і оптимальне використання туристичних та рекреаційних ресурсів відповідно до вибраних пріоритетів розвитку національного туризму. Провідною одиницею регіональної системи управління туристичною діяльністю є обласна рада, облдержадміністрація та відповідні відділи управління туризмом, які діють в межах держави як суб'єкта конституційного і адміністративного права, відповідно до діючого законодавства, що й визначає їх статус як інституційної територіальної одиниці

Важливим методом механізму державного управління гірським туризмом на регіональному рівні виступає податкове регулювання, яке включає в себе визначення переліку податків та їх розміру для суб'єктів туристичної діяльності, надання податкових пільг, зокрема для тих підприємств, що займаються соціальним туризмом. У гірському регіоні, як і в країні загалом, існує значне податкове навантаження на суб'єктів туристичної діяльності, внаслідок чого спостерігаються великі обсяги

тінзації підприємницької діяльності в туристичній галузі, особливо щодо тимчасового розміщення туристів фізичними особами-підприємцями. Тому показники офіційної статистики в значній мірі не відображають реальний стан справ у регіоні та обсяги туристичної діяльності за всіма показниками. До місцевого бюджету суб'єкти туристичної діяльності сплачують такі податки та збори: податок на прибуток підприємств, податок з доходів фізичних осіб (для суб'єктів туристичної діяльності – фізичних осіб), податок з реклами, комунальний податок, плата за землю, плата за користування надрами, збір за здійснення зарубіжного туризму, курортний збір, збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг. Основними дискусійними питаннями податкового регулювання туристичної діяльності є зменшення ставки ПДВ для суб'єктів туристичної діяльності. Через податкове регулювання місцеві органи державної влади суттєво впливають на ціну туристичного продукту. Так, при збільшенні податку на землю, як правило, зростає вартість проживання в готелях.

Стандартизація, яка передбачає визначення основних нормативних параметрів туристичної діяльності, регламентована Системою національних стандартів України. Сертифікація і категоризація здійснюється стосовно окремих об'єктів туристичної галузі, зокрема закладів розміщення і харчування відповідно до «Правил обов'язкової сертифікації готельних послуг» та «Правил обов'язкової сертифікації послуг харчування», затверджених Наказом Державного комітету по стандартизації, метрології та сертифікації України. Категоризація готелів дає змогу туристу визначити рівень якості пропонованих готельних послуг, їх асортимент та вартість. Серед категоризованих готелів на гірській території у Івано-Франківській області 2011 року зафіксовано 3– однозіркових, 8 – двозіркових, 18 – трьохзіркових, 3– чотирьохзіркових [7]. На даному етапі існує потреба в однозіркових готелях, цільовим сегментом яких є студенти та особи з невисоким рівнем доходів, а також п'ятизіркових готелів, цільовим сегментом яких є особи з дуже високим рівнем доходів та високим соціальним та політичним статусом.

Туристична галузь Івано-Франківщини залишається пріоритетним напрямком розвитку підприємництва в області. Прикарпаття – у трійці лідерів туризму України і за кількістю туристів, і за платежами від туристичної діяльності до бюджету (понад 12% від усіх надходжень у державі). Зокрема, обсяг сплачених ліцензованими туристичними підприємствами краю платежів до бюджетів усіх рівнів за 9 місяців 2010 року склав 27,4 млн. грн., що на 61% більше відповідного минулорічного періоду. Туристичні послуги надають більше 100 туроператорів і турагентів, які у 2010 році обслужили майже 1 млн. туристів та екскурсантів. За 6 місяців 2011 року звіт про діяльність туристичної організації за формою 1-ТУР (к) представили 96 туристичних підприємств області, серед яких - 24 туроператори та 72 турагенти, з них 13 суб'єктів господарювання протягом звітного періоду туристичною діяльністю не займалися[7]. Обсяг туристського споживання у 2010 р. становив 28,4 млрд. грн., річний приріст дорівнює 18,0 % (визначено відповідно до Методики розрахунку обсягів туристичної діяльності, затвердженої спільним наказом Держтурадміністрації України і Держкомстату України). Щодо Івано-Франківської області, то кількість обслужених туристів по області за 6 місяців 2011 року, згідно зі звітами, становить 33538 ос., кількість екскурсантів – 314908 ос. Обсяги обслуговування становлять 177187,05 тис.грн. Загальна кількість внутрішніх туристів у першому півріччі 2011 року склала 27441 ос. Порівняно з відповідним періодом 2010 р. показники внутрішніх туристів збільшилися на 213 ос.

На Івано-Франківщині функціонують понад 200 туристично-рекреаційних закладів, у тому числі 98 готелів. За інформацією розпорядників інвестиційних коштів, в усіх 6 готелях у м. Івано-Франківську та 2 у м. Долині, які включені у Державну цільову програму підготовки та проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу, у 2010 році проведено роботи з модернізації номерного фонду та благоустрою території. Послуги розміщення надають також понад 750 приватних садиб сільського зеленого туризму [241]. На регіональному рівні

туристична галузь стає усе більш ваговою для економіки України. Тому і визріла потреба впровадження економічних та правових механізмів регулювання туристичної галузі як на державному, так і регіональному рівнях.

В ході реалізації державної програми розвитку туризму на 2002-2010 роки, затвердженої постановою КМ України від 29.04.2002 № 583 [190], було реалізовано заходи щодо розвитку іноземного і внутрішнього туризму, визначено, що основною умовою реалізації державної програми є спрямування дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування на створення та підтримку сприятливого середовища для розвитку туризму в Україні, в зв'язку з чим, органами місцевого самоврядування в межах їх повноважень затверджуються державні цільові, регіональні та інші програми розвитку туризму. Результатом цієї роботи є позитивна тенденція прискореного збільшення загальних обсягів організованого туризму. Зростання туристичних потоків зумовлює збільшення попиту та обсягів споживання туристами товарів та послуг різних галузей національної економіки, стимулюючи їх розвиток та приріст виробництва.

Україна відноситься до суспільства, в якому соціально-економічні умови в цілому сприяють розвитку внутрішнього та в'їзного туризму. Однак більш детальний аналіз показує, що потенціал України в цій сфері використовується лише незначною мірою. На жаль, на сьогодні ми можемо констатувати лише те, що на тлі зростання конкуренції на світовому ринку туристичних послуг і внаслідок дії ряду чинників, відставання України від провідних туристичних країн збільшується. Незважаючи на широку "географію" туристів, які приїждять до нашої країни, їх більшу частину (78%) становлять туристи з колишнього СРСР, насамперед з Росії, Білорусі й Молдови. При цьому основна частка туристів відвідувала Україну з метою культурного та спортивного обміну, релігійними зацікавленнями. Щодо інших країн, найбільше Україну відвідують туристи з Угорщини,

Словаччини й Польщі. При цьому частина іноземних туристів, які подорожують у туристичних групах, досить незначна.

Збільшення обсягів в'їзного туризму позитивно впливає на ефективність господарської діяльності туроператорів та турагентів, об'єктів туристичної інфраструктури та підприємств, що виробляють та надають супутні товари та послуги. З огляду на реалії сьогодення, зокрема світову економічну кризу, за статистичними даними 2009 року й оперативними даними I півріччя 2010 року, спостерігається незначне зменшення обсягів в'їзного і виїзного туристичних потоків, але таке становище властиве майже всім розвиненим європейським туристичним державам. Однак на Прикарпатті чисельність іноземних громадян, яким були надані послуги за 6 місяців 2011 року, становить 1845 ос., що на 177 ос. більше ніж за 6 місяців 2010 року.

Окрім стандартизації, сертифікації та категоризації необхідною умовою державного контролю за туристичною діяльністю є ліцензування, яке здійснюється з метою створення рівних можливостей для суб'єктів підприємництва та забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян, охорони навколишнього середовища та підвищення рівня якості туристичного обслуговування. Нормативно-правовою базою ліцензування туристичної діяльності виступають Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 1 червня 2000 року №1775-III, Постанова Кабінету Міністрів України від 14 листопада 2000 року №1698 «Про затвердження переліку органів ліцензування», Постанова Кабінету Міністрів України від 04 липня 2001 року №756 «Про затвердження переліку документів, які додаються до заяви про видачу ліцензії для окремого виду господарської діяльності», Наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва та Міністерства культури і туризму України від 11 вересня 2007 року №111/55 «Ліцензійні умови провадження туроператорської та турагентської діяльності». Ліцензійні умови провадження туроператорської та турагентської діяльності передбачають низку вимог до суб'єктів туристичної діяльності, серед яких: організаційні вимоги; вимоги до службового приміщення; кваліфікаційні

вимоги до кадрового складу персоналу; вимоги до фінансового забезпечення відповідальності; вимоги до укладання договорів; вимоги до забезпечення страхового захисту туристів; вимоги до інформаційно-рекламної діяльності та інші [58].

Значення інноваційного регулювання в управлінні туристичною галуззю області регламентовано Стратегією розвитку до 2015 року, де однією з стратегічних цілей Івано-Франківську область визначено як регіон інноваційного потенціалу та технологічно розвинутих підприємств [242, с. 15-20]. Інноваційне регулювання в області реалізується у напрямку стимулювання введення суб'єктами підприємницької діяльності інновацій у туризмі як системи науково-дослідних, організаційно-економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на докорінне перетворення й оновлення туристичного продукту, механізму його просування та реалізації з метою досягнення соціального, економічного, екологічного чи інших ефектів [242, с. 40]. Пріоритетним завданням освітньої і кадрової підготовки є забезпечення галузі висококваліфікованими кадрами, які володіють відповідними теоретичними знаннями і практичними навичками для професійної діяльності у туристичній галузі безпосередньо, особливо з урахуванням специфіки гірських регіонів.

Соціальне регулювання в туризмі спрямоване на окремі соціальні групи осіб, які переважно належать до соціально незахищених верств населення. Ефективність такого методу механізму державного управління в значній мірі визначається кількістю оздоровлених осіб у санаторно-курортних закладах, що розташовані у гірській місцевості.

Етнонаціональне регулювання включає заходи щодо окремих національних меншин як носіїв інформації про регіон зовні. На Прикарпатті в гірській місцевості компактно проживає етнічна група - гуцули, які становлять значний інтерес для туристів своєю самобутністю, стилем життя, традиційною культурою. З метою промоційності, на державному рівні організовуються гуцульські фестивалі та етнічні свята. Згідно їхніх національних особливостей створюються відповідні туристичні маршрути та

пропонуються ексклюзивні туристичні продукти.

Слід звернути увагу і на визначення пріоритетних напрямів і координації наукових досліджень та підготовки кадрів у галузі туризму. Наукові дослідження розвитку туризму проводяться з метою: наукового забезпечення державної політики в галузі туризму, прогнозування та визначення перспектив його розвитку; встановлення методик класифікації та оцінки туристичних ресурсів, режиму їх охорони, збереження та відновлення, порядку використання; обліку гранично припустимих навантажень на об'єкти культурної спадщини та довкілля; розробки пропозицій щодо проектів державних цільових, регіональних та місцевих програм розвитку туризму, а також щодо визначення ліцензійних умов та переліку посад фахівців туристичного супроводу, кваліфікаційних вимог щодо них, удосконалення професійної підготовки фахівців у сфері туристичної діяльності тощо. Визначення пріоритетних напрямів, керівництво та координація наукових досліджень у галузі туризму належать до компетенції наукового центру розвитку туризму.

Важливим важелем впливу на розвиток туризму є розробка та реалізація міжнародних програм з розвитку туризму. Правову основу міжнародного співробітництва в галузі туризму становлять міжнародні договори України, укладені відповідно до Закону України «Про міжнародні договори України».

Держава сприяє розширенню та зміцненню міжнародного співробітництва в галузі туризму на принципах і нормах, розроблених Всесвітньою туристською організацією (ВТО).

Органом державної влади, що забезпечує представництво і реалізацію інтересів України в галузі туризму у відносинах з іншими країнами та з міжнародними туристичними організаціями, є центральний орган виконавчої влади в галузі туризму, який у встановленому порядку бере участь в укладенні міжнародних договорів з питань туризму.

Україна бере участь у діяльності міжнародних туристичних організацій відповідно до міжнародно-правових зобов'язань України та статутних

документів таких організацій. З метою розширення міжнародного співробітництва, утворення України на світовому туристичному ринку та ефективного використання її туристичних ресурсів окремі повноваження з представництва інтересів України в галузі туризму за межами України покладаються на її торгові представництва.

Отож, необхідність розвитку гірського туризму на регіональному рівні очевидна. Сучасні тенденції розвитку гірського туризму свідчать про існування низки труднощів, серед яких недосконалий механізм державного управління галуззю на загальнодержавному та регіональному рівнях, неналагоджена співпраця органів державної влади з громадськими, науковими, освітніми та бізнес-структурами, нерозвинена туристична інфраструктура, недостатній рівень матеріального добробуту гірського населення для розвитку туристичної діяльності та інші. Вважаємо, що важливо здійснити зміщення акцентів у функціонуванні механізму державного управління на рівні області, зокрема в частині зосередження уваги на екскурсантах в гірській місцевості як основної частини осіб, що споживають туристичний продукт регіону.

2.3. Стан і проблеми правового забезпечення надання послуг у сфері гірського туризму

Зважаючи на велике значення туризму як сфери діяльності людини, яка постійно нарощує обсяги виробництва туристичного продукту і є важливим чинником підвищення якості життя в Україні, держава визначила його одним з пріоритетних напрямів розвитку національної економіки та культури, сферою реалізації прав і потреб людини та суспільства. За даними Центру світового туризму, галузь стрімко наближається до рубежів, коли упродовж року більш як мільярд відпочивальників і туристів витратили на цю мету понад трильйон доларів [225]. За прогнозом Всесвітньої туристичної організації, до 2020 року Україна може увійти в першу двадцятку країн з найбільш популярними напрямками туризму.

Роль органів державної влади в полягає у створенні сприятливих умов для діяльності в туристичній сфері, правовому забезпеченні надання послуг у сфері туризму. Адже на сьогодні постає гостра потреба врегулювання проблеми правового забезпечення надання послуг у сфері туризму, що сприятиме збільшенню туристичних потоків та подальшому розвитку вітчизняного туризму в гірських місцевостях. Тим більше, що в реалізації основних напрямків бюджетної політики на 2012 рік* у рамках соціально-економічного та культурного розвитку, серед інших, передбачається реалізація проекту "Олімпійська надія - 2022", спрямованого на розвиток спортивно-туристичної інфраструктури та здобуття права на проведення в Україні зимових Олімпійських та Паралімпійських ігор 2022 року [184].

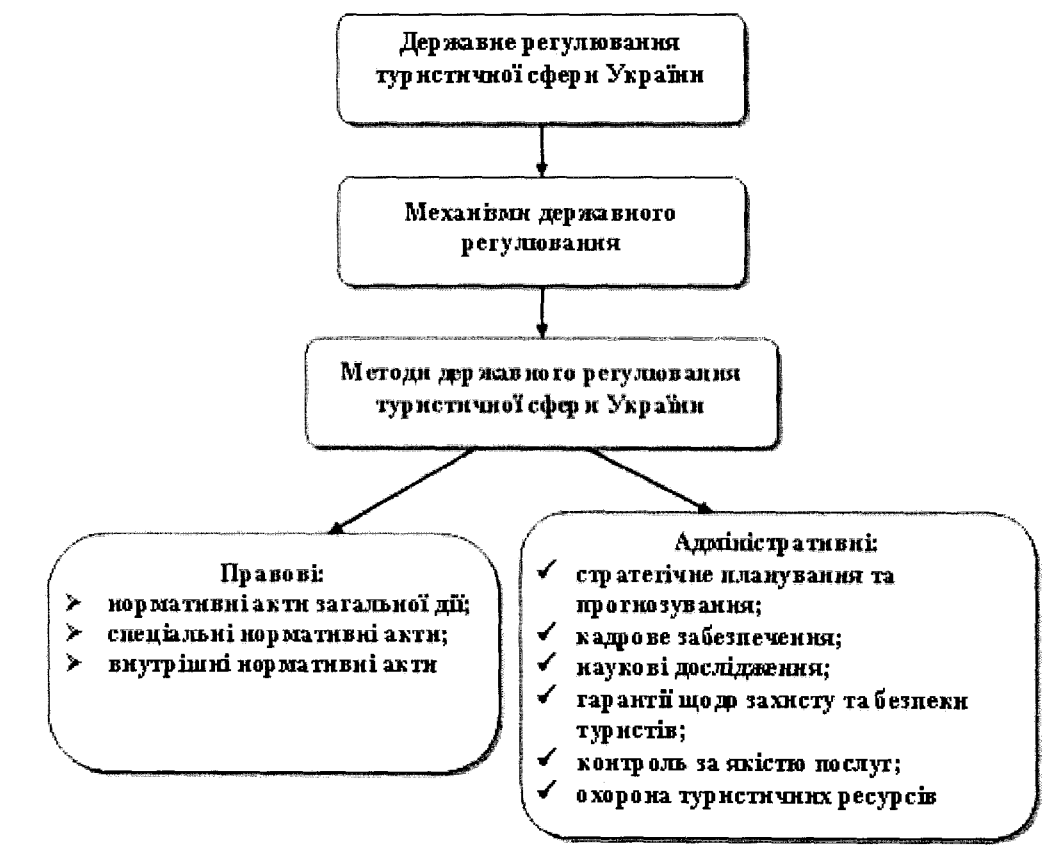

Рис.1 Державне регулювання туристичної сфери України

* Основні напрями бюджетної політики на 2012 рік ґрунтуються на положеннях Програми економічних реформ на 2010-2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" та Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України "Модернізація України - наш стратегічний вибір", а також Концепції Державної програми економічного і соціального розвитку України на 2012 рік, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 березня 2011 року N 219-р (219-2011-р).

До основних пріоритетних напрямів державного регулювання розвитку сфери послуг туризму відноситься в першу чергу законодавче та нормативно-правове регулювання туристичної сфери, адже вона являє собою складний об'єкт правового багаторівневого регулювання і може включати важелі прямого та непрямого впливу. Методи державного регулювання туристичною галуззю поділяються на правові та адміністративні. Чинні нормативні акти можна розділити на кілька груп: перша – спеціальні нормативні акти загальної дії: Закони України “Про туризм”, “Про курорти”, “Про фізкультуру й спорт”; друга – спеціальні нормативні акти норми окремих галузей права: про особливості оподаткування туристичної діяльності, про захист прав споживачів тощо; третя – внутрішні нормативні акти. Серед методів прямого впливу слід виділити правові, що безпосередньо впливають на функціонування економічних суб'єктів, змушуючи їх приймати рішення, зумовлені не самостійним економічним вибором, а юридичними та іншими настановами держави.

Нормативно-правова база державного регулювання сфери послуг туризму включає Конституцію України, Закон України «Про туризм» та інші нормативно-правові акти. Майнові відносини в галузі туризму, засновані на рівності, автономії і майновій самостійності їх учасників, регулюються Цивільним та Господарським кодексами України з урахуванням особливостей, встановлених чинним законодавством.

Згідно зі ст. 6 Закону України «Про туризм», основними цілями державного регулювання в галузі туризму є:

- забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, відновлення і зміцнення здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав;

- безпека туризму, захист прав та законних інтересів туристів, інших суб'єктів туристичної діяльності та їх об'єднань, прав та законних інтересів власників або користувачів земельних ділянок, будівель та споруд;

- збереження цілісності туристичних ресурсів України, їх раціональне використання, охорона культурної спадщини та довкілля, врахування державних і громадських інтересів при плануванні та забудові територій;

- створення сприятливих умов для розвитку індустрії туризму, підтримка пріоритетних напрямів туристичної діяльності.

Пріоритетними напрямами державної політики в галузі туризму визнано:

- удосконалення правових засад регулювання відносин у галузі туризму;

- забезпечення становлення туризму як високорентабельної галузі економіки України, заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму, створення нових робочих місць;

- розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного (зеленого) туризму;

- розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку;

- створення сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання;

- забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, інвалідів та малозабезпечених громадян шляхом запровадження пільг стосовно цих категорій осіб.

Реалізація державної політики в галузі туризму здійснюється шляхом визначення і реалізації основних напрямів державної політики в галузі туризму, пріоритетних напрямів та програми розвитку туризму. З метою забезпечення охорони туристичних ресурсів України, їх збереження та відновлення, раціонального використання, забезпечення безпеки туризму, конституційних прав громадян на відпочинок та інших прав громадян, патріотичного виховання органами державної влади та органами місцевого самоврядування в межах їх повноважень згідно зі ст. 12 Закону України «Про туризм» розробляються державні цільові, регіональні та інші програми розвитку туризму.

Таблиця 2. Основні нормативно-правові документи, що регулюють туристичну діяльність в Україні

	Нормативно-правові документи
Міжнародні нормативно-правові акти	<ul style="list-style-type: none"> • Глобальний етичний кодекс туризму (Сантьяго, 1 жовтня 1999 року); • Гаагська декларація Міжпарламентської конференції з туризму (Гаага, 10-14 квітня 1989 року); • Хартія туризму (підтримана 22 вересня 1985 року на VI сесії Генеральної асамблеї Всесвітньої туристичної організації); • Кодекс туриста (підтриманий 22 вересня 1985 року на VI сесії Генеральної асамблеї Всесвітньої туристичної організації); • Модельний закон про туристичну діяльність (Міжпарламентська Асамблея держав-учасниць СНД, 16 листопада 2006 року);
Нормативно-правові акти, прийняті на загальнодержавному рівні	<p>Закон України „Про туризм” / прийнятий 18 листопада 1995 року зі змінами і доповненнями</p> <p>Закон України про внесення змін до Закону України „Про туризм” від 8 липня 2011 р. № 1282 – IV</p> <ul style="list-style-type: none"> • Закон України «Про статус гірських населених пунктів в Україні», прийнятий 18 листопада 2003 року №1282-IV; • Державна Стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 року №1001; • Постанова Верховної Ради України “Про Основні напрями бюджетної політики на 2012 рік»: відомості Верховної Ради України (17 березня 2011, N 39, с.399)
Нормативно-правові акти, прийняті на регіональному рівні (Івано-Франківська область)	<ul style="list-style-type: none"> • Стратегія розвитку Івано-Франківської області до 2015 року; • Програма розвитку туристичної інфраструктури Івано-Франківської області 2006-2016 рр.; • Комплексна програма розвитку фізичної культури та спорту у Івано-Франківській області на 2007-2011 роки; • Регіональна програма розбудови сфери охорони культурної спадщини Івано-Франківської області на 2007-2012 роки; • Програма соціально-економічного та культурного розвитку Івано-Франківської області на поточний рік; • Програма зовнішніх зв'язків, міжнародної та промоційної діяльності Івано-Франківської області на поточний рік

Програми розвитку туризму укладаються з метою реалізації довгострокових пріоритетів країни в галузі туризму і становлять комплекс взаємопов'язаних правових, економічних та організаційних заходів, спрямованих на реалізацію конституційних прав громадян, розвиток туристичної галузі.

Зокрема, Державна програма розвитку туризму в Україні на 2002-2010 роки була затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 р. №58 і покликана стимулювати ефективне використання наявних рекреаційних ресурсів, підвищити рівень міжгалузевого співробітництва, стимулювати розвиток ринкових відносин у

туристичній сфері, визначити перспективи подальшого розвитку туризму на основі аналізу його сучасного стану.

Програмою передбачалося здійснення комплексу заходів щодо удосконалення системи управління туристичною галуззю, розроблення відповідних нормативно-правових актів, нагромадження на підприємствах туристичної галузі необхідних для здійснення структурних перетворень матеріальних і фінансових ресурсів, зміцнення існуючої матеріальної бази, удосконалення системи статистики у цій галузі, створення умов для реалізації інвестиційних проектів. Крім того, під час виконання Програми проводилася робота із залучення коштів іноземних і вітчизняних інвесторів для розвитку туристичної інфраструктури, задоволення потреб галузі у висококваліфікованих кадрах, нарощування обсягів надання туристичних послуг за рахунок розширення в'їзного та внутрішнього туризму, здійснення заходів державної підтримки рекламно-інформаційної діяльності, розроблення інноваційних проектів і проведення наукових досліджень з питань туризму.

Основною метою Програми було створення конкурентоспроможного на міжнародному ринку національного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечення на цій основі комплексного розвитку регіонів за умови збереження екологічної рівноваги та культурної спадщини.

Серед основних завдань Програми були зреалізовані такі:

- забезпечено сталий розвиток туристичної галузі та підвищення її частки в макроекономічних показниках;
- підвищено рівень життя громадян і створення додаткових робочих місць;
- збільшено частку очікуваних доходів від туристичної галузі у державному бюджеті;
- підвищено імідж держави на міжнародному рівні.

Виконання Програми мало безпосередній вплив на роботу усієї туристичної галузі і простежувався взаємозв'язок планів туристичних

підприємств, територіальних програм розвитку туризму з Державною програмою розвитку туризму України. (Додаток 5.) Реалізація Програми дала змогу відновити і зміцнити існуючу матеріально-технічну базу туризму, створити якісний національний туристичний продукт, здатний максимально задовольнити потреби населення, частково забезпечити комплексний розвиток регіонів України, створити передумови для залучення іноземних інвестицій, сприяти ефективному туристичному обміну та зміцненню іміджу України на міжнародній арені, підвищити якість науково-методичного та кадрового забезпечення туристичної галузі з урахуванням природно-кліматичного, рекреаційного, соціально-економічного та історико-культурного потенціалу України. За період виконання Програми загальна сума надходжень до державного бюджету за рахунок сплати податку на додану вартість, податку на прибуток, інших податкових зобов'язань орієнтовно становила 22,8 млрд. гривень.

Також важливого значення в період виконання Програми було відведено сільському туризму, зокрема в гірській місцевості. За кілька останніх років в Україні вже чітко виділилися регіони - лідери розвитку гірського туризму, а саме: західний регіон - Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Чернівецька області; південний регіон - АР Крим. Наведені дані, які відповідають офіційній статистиці Союзу сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні, - це ті садиби, які висловили бажання офіційно зареєструватися в каталозі садиб і пройти категоризацію у Союзі сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Водночас, за неофіційним даними, загальна кількість садиб, які надають послуги із сільського туризму, значно більша й нараховує понад 1500 будинків. Однак не виконується Наказ Держстандарту України 27.01.99 № 37 (у редакції наказу Держспоживстандарту України від 03.09.2007 № 207), зареєстрований в Міністерстві юстиції України 27.12.2007 за №1418/14685 про правила обов'язкової сертифікації послуг з тимчасового розміщення (проживання) [90].

Проблема неповноти обліку фізичних осіб-підприємців, які здійснюють туристичну діяльність, значною мірою обумовлена невизначеністю у чинному законодавстві. Основну частину фізичних осіб-підприємців становлять особи, які надають послуги сільського зеленого туризму. Згідно із Законом України «Про туризм», фізичні особи-підприємці належать до суб'єктів туристичної діяльності, на право здійснення якої вони повинні володіти ліцензією [81]. У Законі України «Про особисте селянське господарство» не передбачено необхідності ліцензування такої діяльності. Згідно із проектом закону «Про зелений туризм», діяльність з надання послуг у сфері сільського зеленого туризму не підлягає ліцензуванню [202]. Такі суперечності створюють труднощі у визначенні статусу суб'єкта туристичної діяльності та його статистичного обліку.

Для забезпечення повноти первинної інформації про перелік суб'єктів господарської діяльності у туристичній галузі на гірській території доцільним є, на нашу думку, розробка і ведення відповідного реєстру. Важливим недоліком статистичного обліку також є його узагальнений характер, однак ведення статистичного обліку щодо показників туристичної діяльності на рівнях: країна, область, район, населений пункт, конкретний туристично-рекреаційний об'єкт (гірська система Карпат тощо) вкрай необхідне.

На виконання Державної Програми розвитку туризму Івано-Франківською облдержадміністрацією була розроблена своя регіональна «Програма розвитку туризму в області на 2002-2010 роки», затверджена рішенням обласної ради від 22 листопада 2002 року за № 85-4/2002. Концепція розвитку туризму і рекреації базувалася на реконструкції та оновленні санаторно-курортних комплексів, туристичних та спортивних баз, освоєнні ще не використаних територій, створенні сприятливого рекреаційного і естетичного середовища, завершеної системи національних парків, впорядкуванні і відновленні архітектурних та історичних етнографічних

пам'яток, створенні сучасної інформаційно-маркетингової служби у сфері туристичного бізнесу [30]. Заходи Програми реалізовувалися за рахунок коштів обласного, районних та міських бюджетів, суб'єктів підприємництва всіх форм власності, громадських організацій, цільових кредитів банків, міжнародної технічної допомоги, інвестиційних коштів, інших джерел, не заборонених законодавством. Фінансове забезпечення заходів щодо державної підтримки виконання Програми передбачалось у межах видатків обласної державної адміністрації, передбачених в обласному бюджеті на регіональні програми (розвиток туризму в області).

У рамках виконання програми місцевими органами влади подавалися обґрунтування та пропозиції в Держтурадміністрацію про зменшення податкового навантаження для будівельних організацій на період будівництва об'єктів туристичної інфраструктури терміном на 3 роки за рахунок відшкодування ПДВ на будівельні матеріали, витрачені для спорудження цих об'єктів, райдержадміністраціями і міськвиконкомами створені бізнес-центри з метою розробки інвестиційних проектів та бізнес-планів для сприяння вирішенню поставлених завдань у галузі туризму в районах і містах області.

Як бачимо, напрями освоєння, розвитку, охорони та збереження цілісності туристичних ресурсів України визначаються регіональними органами державної влади та органами місцевого самоврядування та здійснюються відповідно до програм розвитку туризму. Унікальні туристичні ресурси знаходяться на особливому режимі охорони, що обмежує доступ до них. Обмеження доступу до туристичних ресурсів визначається їх реальною пропускнуою спроможністю, рівнем припустимого антропогенного навантаження, сезонними та іншими умовами.

Також необхідно спрямовувати бюджетні кошти на розробку і реалізацію програм розвитку туризму. Заходи, що передбачаються Програмою розвитку туризму реалізуються за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, суб'єктів підприємства усіх форм власності, громадських організацій, цільових кредитів банків, міжнародної технічної

допомоги, інвестиційних коштів, інших джерел, не заборонених законодавством.

Фінансове забезпечення заходів щодо державної підтримки виконання Програми здійснюється в межах видатків Держтурадміністрації, передбачених у державному бюджеті на відповідний рік. Так, Законом України «Про Державний бюджет на 2012 рік» [203] передбачено фінансування заходів, вкрай необхідних для розвитку сфери туризму і діяльності курортів, у сумі 23,3 млн.грн.

Важливим є визначення основ безпеки туризму. Безпекою в галузі туризму визнають сукупність факторів, що характеризують соціальний, економічний, правовий та інший стан забезпечення прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб та держави в галузі туризму.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи в межах своїх повноважень вживають заходів, спрямованих на:

- забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля при здійсненні туристичних подорожей, захист громадян України за її межами;

- забезпечення особистої безпеки туристів, збереженість їх майна, незавдання шкоди довкіллю;

- інформування суб'єктів туристичної діяльності про загрозу безпеці туристів у країні (місці) тимчасового перебування;

- надання необхідної допомоги туристам, які опинилися у надзвичайній ситуації;

- забезпечення туристам (екскурсантам) можливості безперешкодного одержання медичної, правової та інших видів невідкладної допомоги, доступу до засобів зв'язку;

- заборона використання туризму з метою незаконної міграції, сексуальної, трудової та інших видів експлуатації громадян;

- охорону туристичних ресурсів України, встановлення гранично допустимих навантажень на об'єкти культурної спадщини та довкілля;

- забезпечення безпеки об'єктів туристичних відвідувань з урахуванням ризику виникнення природних і техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій тощо.

З метою забезпечення безпеки туристів на суб'єктів туристичної діяльності покладено обов'язки:

- інформувати туристів про можливі небезпеки під час подорожі, необхідність виконання загальнообов'язкових вимог та запобіжних чи попереджувальних заходів (медичних щеплень тощо);

- створювати безпечні умови в місцях надання туристичних послуг, забезпечувати належне облаштування трас походів, прогулянок, екскурсій тощо;

- забезпечувати спеціальні вимоги безпеки під час надання туристичних послуг з підвищеним ризиком (автомобільний, гірський, лижний, велосипедний, водний, мотоциклетний, пішохідний туризм, спелеотуризм тощо);

- забезпечувати туристів кваліфікованими фахівцями туристичного супроводу, спеціальним спорядженням та інвентарем;

- забезпечувати навчання туристів засобам профілактики і захисту від травм, попередження нещасних випадків та надання першої медичної допомоги

- забезпечувати надання оперативної допомоги особам, які постраждали під час подорожі, транспортування потерпілих;

- оперативно інформувати органи місцевої влади та відповідальних осіб про надзвичайні ситуації, в яких опинилися туристи, подавати відомості про зниклих осіб.

Від осіб, які організують експлуатацію туристичних ресурсів вимагається забезпечувати виконання вимог щодо охорони довкілля та охорони культурної спадщини, а також вживати заходів щодо забезпечення мінімізації або припинення шкідливого впливу на довкілля і соціально-культурне середовище та компенсувати завдані їм при цьому збитки.

Надання необхідної допомоги туристам, які опинилися у надзвичайній ситуації в межах території України, здійснюється спеціалізованими державними, комунальними та приватними службами, а також рятувальними командами, що утворюються відповідно до законодавства.

Організація рятувальних команд і порядок здійснення рятувальних заходів визначено постановами Кабінету Міністрів України.

Держава забезпечує захист законних прав та інтересів іноземних туристів відповідно до законодавства та міжнародних договорів України. До того ж згідно ст. 14 Закону України «Про туризм» держава гарантує захист законних прав та інтересів громадян України, які здійснюють туристичні подорожі за кордон.

У разі виникнення надзвичайних ситуацій держава вживає заходів щодо захисту інтересів українських туристів за межами України, у тому числі заходів для їх евакуації з країни тимчасового перебування.

Вкрай важливим також є ліцензування в галузі туризму, стандартизації і сертифікації туристичних послуг, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу, видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу. З метою створення рівних можливостей суб'єктам туристичної діяльності на ринку туристичних послуг та забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян, захисту навколишнього природного середовища, підвищення рівня туристичного обслуговування згідно зі ст.9 Закону України «Про туризм» здійснюється ліцензування туроператорської та турагентської діяльності.

За даними ліцензійного реєстру суб'єктів туристичної діяльності станом на 16. 11.2011 року, ліцензії на туроператорську та турагентську діяльність отримали 3984 суб'єктів господарювання, з них в дії 3881. Протягом останніх років в Україні склалась тенденція до розширення обсягів суб'єктів туристичної діяльності, що має суттєвий позитивний вплив на розвиток економіки держави. Суб'єктам підприємницької діяльності, які отримали ліцензію на туроператорську діяльність, надається виключне право на надання послуг з оформлення документів для виїзду за межі України.

Суб'єкти господарювання, яким не надано ліцензії на здійснення відповідно туроператорської чи турагентської діяльності, заборонено у своїй назві використовувати слова «туроператор» і «турагент». До того ж законодавством обмежено надання ліцензії на туроператорську чи турагентську діяльність суб'єктам підприємницької діяльності із назвою, тотожною назві інших суб'єктів підприємницької діяльності, яким ліцензія видана раніше і інформацію про яких внесено до відповідного реєстру.

Починаючи з жовтня 1999 року, з метою здійснення державного регулювання сфери туризму, підвищення рівня туристичного обслуговування, сприяння споживачам у свідомому виборі туристичних послуг, забезпечення рівних можливостей суб'єктами туристичної діяльності на ринку туристичних послуг, забезпечення захисту прав і законних інтересів громадян, підвищення рівня екологічної безпеки, в Україні була впроваджена сертифікація, стандартизація та категоризація об'єктів туристичної індустрії, зокрема засобів розміщення та закладів харчування. Державна система стандартизації у сфері туристичної діяльності спрямована на:

- захист інтересів споживачів і держави з питань безпеки туризму, життя і здоров'я громадян, охорони майна та довкілля;
- класифікацію туристичних ресурсів України, забезпечення їх охорони, встановлення гранично припустимих навантажень на об'єкти культурної спадщини та довкілля;
- підвищення якості товарів, робіт, послуг відповідно до потреб споживачів;
- забезпечення безпеки об'єктів туристичних відвідувань з урахуванням ризику виникнення природних і техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій;
- взаємозамінність та сумісність товарів, робіт, послуг, їх уніфікацію;
- створення нормативної бази функціонування систем стандартизації і сертифікації товарів, робіт, послуг.

Сертифікація товарів, робіт, послуг у сфері туристичної діяльності здійснюється з метою запобігання реалізації товарів, робіт, послуг, небезпечних для життя, здоров'я людей, майна і довкілля, сприяння споживачам у свідомому виборі товарів, робіт, послуг та забезпечення дотримання обов'язкових норм, правил, вимог щодо охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, гармонізації стандартів, норм і правил з міжнародними стандартами, рекомендаціями, нормами і правилами, що стосуються вимог до об'єктів відвідування і туристичних послуг, взаємодії туроператорів, використання обмежених туристичних ресурсів, якості і видів туристичних послуг.

Перелік туристичних послуг, що підлягають обов'язковій сертифікації стосовно безпеки для життя та здоров'я людей, захисту їх майна та охорони довкілля, порядок проведення сертифікації послуг у сфері туристичної діяльності, визначається Кабінетом Міністрів України відповідно до чинного законодавства.

Сертифікація проводиться згідно із чинним законодавством, зокрема згідно із «Правилами обов'язкової сертифікації готельних послуг» та «Правилами обов'язкової сертифікації послуг харчування», затверджених наказом Державного комітету по стандартизації метрології та сертифікації України, на відповідність обов'язковим вимогам нормативних документів, чинних в Україні, щодо безпеки для життя та здоров'я людей, захисту їхнього майна та охорони навколишнього середовища.

Підтвердження відповідності туристичних послуг здійснюється в установленому порядку і проводиться виключно в державній системі сертифікації, яка створена Державним комітетом України з питань технічного регулювання та споживчої політики.

Також важливими організація та здійснення державного контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи у випадках і в порядку, визначеному законом, здійснюють контроль за додержанням

вимог законодавства з питань туристичної діяльності, проводять перевірки якості надаваних (наданих) туристичних послуг, дотримання ліцензійних умов, стандартів, норм і правил щодо здійснення туристичної діяльності та відповідно до закону накладають стягнення і вживають інших заходів за порушення законодавства в галузі туризму.

Порушення законодавства в галузі туризму тягне за собою відповідальність згідно зі ст.30 Закону України «Про туризм». Порушеннями законодавства в галузі туризму є здійснення туристичної діяльності без отримання відповідного дозволу (ліцензії) або недодержання ліцензійних умов з надання туристичних послуг; залучення до надання туристичних послуг осіб, які не відповідають встановленим законодавством відповідним кваліфікаційним вимогам та не мають відповідні дозволи на право здійснення туристичного супроводу у випадках, визначених цим Законом; надання туристичних послуг, що підлягають обов'язковій сертифікації, без проведення такої сертифікації в установленому порядку; ненадання, несвоєчасне надання або надання туристові інформації, що не відповідає дійсності; порушення вимог стандартів, норм і правил у галузі туризму; незаконне використання категорії об'єкта туристичної інфраструктури; порушення умов договору між туристом і суб'єктом туристичної діяльності з надання туристичних послуг та невиконання розпоряджень уповноважених органів і порушення правил щодо охорони чи використання об'єктів туристичної інфраструктури, знищення або пошкодження об'єктів відвідування;

Законом карається також створення перешкод уповноваженій на те законом посадовій чи службовій особі у здійсненні контролю за туристичною діяльністю, у проведенні перевірки якості надаваних (наданих) туристичних послуг або додержанні ліцензійних умов, стандартів, норм і правил щодо здійснення туристичної діяльності, незаконне втручання у

здійснення туристичної діяльності, розголошення відомостей, що становлять конфіденційну або іншу охоронювану законом інформацію[81].

Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові і службові особи у галузі туристичної діяльності за порушення законодавства несуть відповідальність згідно із чинним законодавством. Рішення, дії або бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб можуть бути оскаржені до суду в порядку, встановленому законом.

Шкода, заподіяна органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами фізичним чи юридичним особам під час виконання ними покладених на них обов'язків, підлягає відшкодуванню в порядку, встановленому законом.

За неналежне виконання своїх зобов'язань на туроператорів, турагентів, інших суб'єктів туристичної діяльності покладено майнову та іншу відповідальність, визначену в договорі відповідно до чинного законодавства.

За порушення встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності до суб'єктів господарювання органи державної влади та органи місцевого самоврядування відповідно до своїх повноважень та в порядку, встановленому законом, застосовують заходи організаційно-правового або майнового характеру, спрямовані на припинення суб'єктом господарювання правопорушення та ліквідацію його наслідків.

Таким чином, приходимо до висновку, що механізми прямого впливу держави на розвиток туристичної індустрії безпосередньо впливають на функціонування економічних суб'єктів, змушуючи їх приймати рішення, зумовлені не самостійним економічним вибором, а юридичними та іншими настановами держави. Методи прямого впливу швидко досягають мети, викликаючи відповідну реакцію господарюючих суб'єктів, але їх результативність пов'язана з поступовістю і послідовністю прийняття рішень та їх детальним економічним обґрунтуванням.

Якщо механізми прямого впливу на розвиток сфери туризму на регіональному рівні швидко досягають мети, викликаючи відповідну

реакцію господарюючих суб'єктів, то використання ж механізмів непрямого впливу не призводить до втручання держави у процес прийняття рішень економічними суб'єктами, а лише створює передумови для їх самостійного вибору, який би співпадав з метою державної економічної політики. Тобто непрямий вплив є впливом на економічні інтереси, спонукаючи ринкових агентів до дій у визначеному державою напрямі. Непряме регулювання ґрунтується на використанні індикативного планування, інструментів грошово-кредитної, інвестиційної, податкової, інноваційної, бюджетної політики, методів морально-етичного і пропагандистського впливу, надання інформаційних і консультативних послуг.

Індикативне планування принципово відрізняється від директивного способами реалізації поставлених цілей. Показники індикативного плану набувають життєвої сили для суб'єктів ринку лише через цілеспрямовану систему правових та економічних регуляторів. Головне призначення індикативного планування в Україні - розробка, обґрунтування і вжиття заходів щодо державного регулювання соціально-економічного розвитку країни.

Індикативне планування в умовах ринку веде держава з метою розвитку народного господарства і вдосконалення його структури. Для цього обґрунтовують поведінку самостійних суб'єктів ринкових відносин; створюють передумови для державного контролю над тими сферами економіки, де наявні гострі і невідкладні проблеми і, нарешті, обґрунтовують та реалізують шляхи і засоби регулювання економічних процесів.

Основою індикативного планування є ретроспективний аналіз економічного і соціального становища держави та прогнози його розвитку, в тому числі масштабів, темпів, структури виробництва, кон'юнктури ринку, соціальних індикаторів та інших характеристик і показників на перспективу. На базі цих розробок і розрахунків формують перспективні цілі і пріоритети соціально-економічного розвитку, а також відповідну державну політику

(податкову, фінансову, цінову, структурно-інвестиційну, галузеву, науково-технічну, соціальну, екологічну) з урахуванням визначених законом прав і повноважень державних органів. На підставі прогнозів, цілей та пріоритетів соціально-економічного розвитку, виробленої політики, наявних фінансових, матеріальних, виробничих та інших ресурсів, уряд формує окремі завдання і визначає конкретні засоби для їх вирішення.

Уряд реалізує головні положення цього плану через систему державного підприємництва, державного замовлення, цільові комплексні програми, бюджетне фінансування (бюджетне планування) та грошово-кредитний механізм. Певна частина плану повинна бути директивною. Це стосується заходів, які фінансують з бюджету. Отже, індикативне планування передбачає і планування бюджетне. Бюджетне планування - це, по суті, ресурсне планування, яке визначає державні витрати з бюджету на вирішення важливих проблем, які з об'єктивних причин не може реалізувати ринковий механізм. Через бюджетне планування ведуть розподіл централізованого фонду грошових коштів на проведення соціальних, науково-технічних, екологічних та інших національних програм.

Головні функції індикативного плану розвитку туризму в регіоні такі: ретроспективний аналіз, прогнозування й обґрунтування цілей, темпів та умов збалансованого економічного і соціального розвитку туристичної індустрії регіону; розробка системи державних рішень прямої дії; визначення економічних важелів і стимулів (економічних регуляторів); формування цільових комплексних програм, які передбачають раціональне поєднання інтересів країни з інтересами внутрішніх та зовнішніх суб'єктів ринкових відносин шляхом координації їхньої планово-економічної діяльності й економічного впливу; планування економічного та соціального розвитку підвідомчого господарства; координація і взаємозв'язок розробленого індикативного плану з бюджетом держави; застосування як інструменту поточного аналізу та координації виконання окремих елементів, завдань, програм у складі індикативного плану і досягнення основних цілей,

затверджених Верховною Радою України; вироблення і реалізація пріоритетних напрямів у розвитку економіки.

Індикативне планування розвитку туристичної індустрії регіонів України полягає в розробці Державної програми розвитку туризму України та Концепцій розвитку туризму регіону.

Програми розвитку туризму укладаються з метою реалізації довгострокових пріоритетів країни в галузі туризму і становлять комплекс взаємопов'язаних правових, економічних та організаційних заходів, спрямованих на реалізацію конституційних прав громадян, розвиток туристичної галузі. Зокрема, Державна програма розвитку туризму в Україні на 2002-2010 роки, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 стимулювала ефективне використання наявних рекреаційних ресурсів, підвищити рівень міжгалузевого співробітництва, стимулювати розвиток ринкових відносин у туристичній сфері, визначити перспективи подальшого розвитку туризму на основі аналізу його сучасного стану[59].

Виконання Програми дало змогу відновити і зміцнити існуючу матеріально-технічну базу туризму, створити якісний національний туристичний продукт, здатний максимально задовольнити потреби населення, забезпечити комплексний розвиток регіонів України, створити передумови для залучення іноземних інвестицій, сприяти ефективному туристичному обміну та зміцненню іміджу України на міжнародній арені, підвищити якість науково-методичного та кадрового забезпечення туристичної галузі, а також забезпечить створення високоприбуткової галузі економіки, яка задовольнить потреби внутрішнього та іноземного туризму, з урахуванням природно-кліматичного, рекреаційного, соціально-економічного та історико-культурного потенціалу України.

В Прикарпатському регіоні основні принципи і підходи органів виконавчої влади до визначеної ролі туризму та рекреації в соціально-економічному розвитку краю визначені Програмою розвитку туризму у

Івано-Франківській області на 2011 – 2013 роки. 31 січня на спільному засіданні колегії обласної державної адміністрації та президії обласної ради схвалено регіональну цільову Програму розвитку туризму в Івано-Франківській області на 2011-2015 роки[205]. Особливістю нової п'ятирічної Програми з розвитку туризму в краї є те, що вона розроблена з урахуванням Доручень Президента України Віктора Януковича за підсумками його робочої поїздки на Прикарпаття 1 листопада 2010 року та Угоди щодо регіонального розвитку Івано-Франківської області між Кабінетом Міністрів України і Івано-Франківською обласною радою, підписаної 6 жовтня 2011 р . З прийняттям цієї Програми у моніторинг діяльності голів районних державних адміністрацій та міських голів міст обласного значення входить показник кількості туристів в регіоні. Етапи фінансування Програми – щорічно, всього 5136 тис. грн. з обласного бюджету. Зокрема, у 2011 році на реалізацію цієї туристичної Програми було скеровано 800 тис. грн. Виконання Програми дасть змогу утримувати позитивний імідж Івано-Франківщини як розвинутого туристичного регіону в Україні та Східній Європі, сприяти створенню конкурентоздатних туристичних продуктів на основі високоякісної, унікальної та різноманітної пропозиції завдяки багатству природної та історико-культурної спадщини, що в свою чергу забезпечить зростання надходжень у бюджети всіх рівнів. Прикарпаття вирізнятиметься диференційованою пропозицією туристичних продуктів на екологічно чистих гірських територіях, серед яких - катання на гірських лижах, пішохідний, водний, оздоровчий, сільський, зелений та культурно-пізнавальний види туризму. Розвиток туризму в області базується на раціональному використанні територіального поєднання природних умов, ресурсів та історичних, архітектурних пам'яток краю. Проведення туристичної індустрії здійснюватиметься на засадах ефективної співпраці влади, бізнесу та громадськості в напрямку формування оригінальних туристичних продуктів, розробки та впровадження туристичних проектів із відповідним фінансовим забезпеченням.

Також Івано-Франківською ОДА, Івано-Франківською обласною радою та Радою з туризму Карпатського регіону у 2007 році було прийнято Стратегію розвитку та маркетингу туризму Івано-Франківської області до 2015 року[242].

Державна програма розвитку туризму зважає на процеси, які відбуваються в економіці регіонів і відображені в територіальних програмах. Однак Цільової державної програми з розвитку туризму на наступні після 2010 року роки так і не було прийнято.

Що стосується розвитку туризму в Карпатському регіону, то слід відмітити, що протягом останніх років в даному регіоні склалась тенденція збільшення обсягів надання послуг сфери туризму, а це свідчить про збільшення і платежів до бюджету. Розвиток туризму в регіоні істотно впливає на такі сектори економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів широкого вжитку, і є одним з найбільш перспективних напрямів структурної перебудови економіки.

Важливими проблемами залишаються подальше вдосконалення залізничної мережі регіону, електрифікація регіону тобто окремих відрізків, реконструкція і модернізація залізничних вокзалів. Актуальним для регіону у цьому плані є: розвиток системи зв'язку і комунікацій; розв'язання проблеми водопостачання; розв'язання проблеми каналізації населених пунктів рекреаційних центрів; організація надійного енергозабезпечення рекреаційних зон, у тому числі використання альтернативних джерел електроенергії; розширення мережі кордонних переходів, їх сервісне облаштування; оснащення рекреаційних об'єктів очисними спорудами; культурна організація рекреаційних зон; розвиток системи громадського харчування і побутового обслуговування, розширення асортименту і підвищення якості послуг; створення різноманітних служб сервісу та організація культурно-розважального обслуговування рекреантів.

Практична реалізація намічених дій вимагатиме значних матеріально-фінансових ресурсів, що в сьогоденних умовах економічного дефіциту коштів та інших матеріально-фінансових ресурсів є досить проблемним.

Вихід із становища бачиться в поетапному здійсненні заходів із залученням коштів місцевих бюджетів, підприємств, комерційних структур, зарубіжних інвесторів.

З метою заохочення конкретності у підприємницькій діяльності приватних садиб чи державних туристичних закладів в Україні створено цілісну систему правових та організаційних механізмів реалізації конкурентної політики. Закріплений в Конституції України принцип державного захисту економічної конкуренції, крім Законів «Про Антимонопольний комітет України», «Про захист від недобросовісної конкуренції», знайшов відображення в Законі «Про природні монополії», у змінах та доповненнях до Закону України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності», в інших нормативних документах щодо правил здійснення контролю за економічною концентрацією, дотримання антимонопольних вимог у процесі перетворення державної власності, визначення ринків та монопольного становища підприємств на них..

Таким чином, приходимо до висновку, що використання механізмів непрямого впливу держави на розвиток туристичної індустрії, не призводить до втручання держави у процес прийняття рішень економічними суб'єктами, а лише створює передумови для їх самостійного вибору, який би співпадав з метою державної економічної політики. Тобто непрямий вплив є впливом на економічні інтереси, спонукаючи ринкових агентів до дій у визначеному державою напрямі. Непряме регулювання ґрунтується на використанні індикативного планування, інструментів грошово-кредитної, інвестиційної, податкової, інноваційної, бюджетної політики, методів морально-етичного і пропагандистського впливу, надання інформаційних і консультативних послуг.

Механізм державного управління у сфері гірського туризму, на нашу думку повинен охоплювати і сукупність відповідних державних органів, організованих у систему для виконання цілей (завдань) державного управління відповідно до їх правового статусу, і сукупність правових норм, що регламентують як організаційну структуру системи органів виконавчої влади, так і процеси її функціонування та розвитку, і заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей, тощо.

Механізм державного управління у туристичній сфері має на меті ефективну реалізацію державної туристичної політики, що є можливим тільки тоді, коли ефективні всі його інструменти, адже без належного правового регулювання неможлива ефективна робота державних органів, однак без ефективної роботи деяких важелів державного впливу (законодавчого органу влади, зокрема) неможливе належне правове регулювання. Безумовно, механізм державного управління у туристичній сфері є складною категорією, яка потребує ретельного дослідження, а також виявлення всіх її недоліків та негайне їх усунення. Аналіз наукових досліджень, щодо даного питання дає можливість виокремити основні проблемні аспекти, які на сьогодні потребують вирішення: механізм державного управління у туристичній сфері являє собою комплексну систему державного управління, яка є правильно побудованою, структурованою, ґрунтується на сучасних законодавчих тенденціях, однак, така система, на сьогодні не може забезпечити реалізацію її кінцевої мети - ефективний розвиток туристичної сфери; незважаючи на те, що правова база, яка регламентує більшість питань у туристичній сфері, на сьогодні є достатньо розробленою, та такою, що передбачає можливість для розвитку даної сфери, без належної підтримки з боку держави це питання залишається проблемним; система державних органів у сфері туризму часто характеризується невизначеністю та нестабільністю, зумовленими частими ротаціями, та змінами керівного складу, що також не сприяє покращенню ситуації; потребує також негайного

вирішення питання про доцільність прийняття єдиного кодифікованого нормативно-правового акту, який би комплексно регулював не тільки основні засади, принципи, категорії туристичної сфери, а й би мав реальний механізм реалізації, а також реальні методи та заходи державного впливу у разі його недодержання учасниками туристичних відносин.

Висновки до 2 розділу. Зважаючи на викладений в розділі матеріал можемо констатувати, що методологічна основа аналізу державного регулювання гірського туризму дає можливість виділити основні напрями, які потребують комплексного дослідження. Це визначення повноважень, функцій та меж впливу держави на функціонування туристичної галузі, формування дієвої вертикалі органів державної влади в галузі туризму з урахуванням потенціалу регіонів, дослідження позитивних та негативних аспектів Закону України “Про туризм” та інших нормативно-правових актів, що регулюють туристичну галузь в Україні, визначення ефективних механізмів партнерства державної влади, місцевого самоврядування і приватного сектору щодо розвитку туризму.

Методи управління гірським туризмом складають сукупність універсальних способів і прийомів, які засовуються органами влади при здійсненні функцій державного управління, прийняття та реалізації рішень щодо впливу на туристичні об’єкти. Їх класифікація дозволяє більш чітко виділити групи методів управління гірським туризмом, а саме: правового регулювання, організаційно-розпорядчі (адміністративні), економічні, соціально-політичні, соціально-психологічні та морально-етичні.

Складні природні умови в гірській місцевості обмежують вибір видів господарської діяльності для місцевого населення і зумовлюють особливі умови господарювання. Негативний вплив на розвиток туризму в гірських районах справляють високі транспортні витрати, відсутність інформації та вузький вибір потенційних партнерів з торговельно-економічної діяльності, обмежені можливості для реалізації ринкових ініціатив.

Проведений аналіз показав, що розробка основних положень гірської політики в Україні, обґрунтування принципових засад її законодавчого

забезпечення з обговоренням цих документів на науковому рівні не проводилася. Незважаючи на певні можливості щодо саморозвитку гірських територій, складні умови гір не дозволяють забезпечити місцевому населенню достатній рівень життя, що зумовлює появу негативних соціально-економічних та екологічних тенденцій, які без зовнішнього втручання неминуче призводять до погіршення демографічної ситуації, зростання соціальної напруги, знищення природних багатств.

Організаційний та правовий механізми державного регулювання гірського туризму здійснюються відповідно методами державного регулювання туристичної сфери. Методи державного регулювання гірського туризму можемо класифікувати як: методи прямого впливу та методи непрямого впливу. Методи прямого впливу – правові акти загальної дії (закони та інші нормативно-правові акти, ліцензування діяльності та державна реєстрація підприємства, державний контроль за розміщенням туристичних об'єктів і використанням історико-культурних пам'яток); спеціальні нормативні акти (інвестування об'єктів туризму світового й державного значення, генеральні плани забудови курортно-рекреаційних територій і розвитку туристичних центрів, заповідників, тематичних парків, спрощення процедури візового режиму для туристів, фінансове сприяння розвитку дитячого, молодіжного, сільського й зеленого туризму); внутрішні нормативні акти (введення стандартизації та сертифікації туристичної діяльності; контроль за дотриманням безпеки впливу туризму на екологію, запровадження фінансової гарантії відповідальності туристичних підприємств перед своїми клієнтами-туристами).

Методи непрямого регулювання (організаційні методи) це стратегічне планування та прогнозування (державна політика розвитку туризму, індикативні плани туристичної діяльності), наукові дослідження (науково-дослідні роботи, соціологічні дослідження), кадрове забезпечення (підготовка спеціалістів для роботи в туристичній галузі в гірській місцевості, сприяння будівництву нових, відновленню та реконструкції діючих об'єктів туристичних відвідувань, підтримка ринкової конкуренції й

недопущення монополізації туризму), охорона туристичних ресурсів та контроль за якістю послуг.

Механізм державного управління у сфері гірського туризму, на нашу думку повинен охоплювати і сукупність відповідних державних органів, організованих у систему для виконання цілей (завдань) державного управління відповідно до їх правового статусу, і сукупність правових норм, що регламентують як організаційну структуру системи органів виконавчої влади, так і процеси її функціонування та розвитку, і заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою яких органи державної влади впливають на суспільство, виробництво, будь-яку соціальну систему з метою досягнення поставлених цілей, тощо.

Аналіз наукових досліджень, щодо даного питання дає можливість виокремити основні проблемні аспекти, які на сьогодні потребують вирішення: механізм державного управління у туристичній сфері являє собою комплексну систему державного управління, яка є правильно побудованою, структурованою, ґрунтується на сучасних законодавчих тенденціях, однак, така система, на сьогодні не може забезпечити реалізацію її кінцевої мети - ефективний розвиток туристичної сфери.

Розділ 3. Розвиток механізмів державного регулювання гірського туризму

3.1. Моделі організаційного та правового механізмів державного регулювання гірського туризму

Кінцевою метою реформування туристичної сфери є задоволення потреб усіх споживачів туристичних послуг, формування якісного туристичного продукту, інноваційний розвиток галузі в цілому, які мають забезпечуватися саме завдяки заходам державного впливу у сфері регулювання туристичної діяльності. Державне регулювання туристичною діяльністю повинне здійснюватися на основі єдиної державної стратегії та державної політики у даній сфері суспільного життя. Безперечно, роль держави в організації й розвитку туристичної діяльності є надзвичайно великою, адже саме вона визначає загальний вектор, основну спрямованість вдосконалення галузі в цілій державі, формує умови, необхідні для функціонування суб'єктів туристичної діяльності. Однак, на сьогодні потенціал нашої країни у сфері розвитку туризму вважається не розкритим повною мірою, тому важливим та актуальним є розгляд і врахування передового досвіду країн світу, щодо залучення туристів, надання якісних туристичних послуг, промоції національного туристичного продукту на міжнародному ринку тощо.

Міжнародний досвід здійснення туристичної діяльності є надзвичайно позитивним, цікавим та різноманітним, враховуючи факт існування істотних відмінностей у рівнях соціально-економічного розвитку країн, і як наслідок, особливий розвиток галузі в кожній з них. Практично кожна країна має свої переваги та сильні позиції у туристичній сфері, а національні органи з державного управління та регулювання туристичною діяльністю мають не однаковий обсяг прав та обов'язків, що призводить до неоднорідності національних інституціональних структур.

Стрімкий розвиток туризму у світових масштабах, а також перехід до впровадження його організованих форм зумовив необхідність вироблення

єдиних світових підходів щодо розвитку туризму. Надзвичайно важливу роль у цій сфері займає Всесвітня туристична організація (ВТО), яка координує зусилля світової громади у сфері регулювання туризмом, визначає напрями міжнародного впливу на розвиток галузі, проводить регулярні дослідження у даній сфері, забезпечує реалізацію конкретних програм розвитку туризму у слабо розвинених країнах світу, та здійснює інші важливі функції. Загалом, міжнародна регулятивна політика, яка здійснюється Всесвітньою туристичною організацією відповідає принципам сталого розвитку пріоритетами якої є допомога країнам, що розвиваються, у сфері туризму, дотримання екологічних стандартів, забезпечення доступності туризму для всіх верств населення.

М.А. Жукова виділяє 3 типи можливих варіантів (моделей) державної участі у регулюванні туризмом – децентралізовану, централізовану та змішану. Перша модель передбачає відсутність центральної державної туристичної адміністрації, вирішення усіх питань на місцях на засадах ринкової «самоорганізації». Така модель може використовуватися певною країною у тому випадку, коли туризм не є пріоритетною галуззю національної економіки, або коли позиції суб'єктів туристичного ринку є досить міцними, і їм не потрібна участь держави для вирішення їхніх проблем [45, 87].

Друга модель передбачає створення спеціального авторитетного державного органу – міністерства, що контролює туристичну діяльність у країні. Для її реалізації потрібні значні фінансові витрати, в рекламну і маркетингову діяльність, інвестування в туристичну інфраструктуру. Такий підхід поширений у ряді країн, що розвиваються та в країнах з перехідною економікою, для яких туризм є одним із основних джерел надходжень до бюджету.

Третя модель переважає в розвинених європейських державах, і реалізується за умов передачі повноважень з управління туризмом багатогалузевому органу, в якому створюється спеціалізований підрозділ,

що вирішує питання державного регулювання сфери туризму та проводить відповідну маркетингову діяльність. Такий підрозділ виконує дві групи функцій: здійснює розробку концептуальних засад державного регулювання міжнародного туризму, а також інформаційну, рекламну та маркетингову діяльність. Для такої моделі характерним є делегування (передача) частини функцій місцевим органам управління та регулювання у сфері туризму. В науковій літературі дану модель розвитку називають «європейською» або «змішаною», і вона є найбільш прийнятною для України [45, 5].

Таким чином, аналізуючи міжнародний досвід управління туристичною сферою можна сформулювати такі його напрямки, які придатні для впровадження в нашій країні:

- нормативно-правове забезпечення (прийняття а також реалізація законів, та інших нормативно-правових актів, які створюють сприятливий клімат для розвитку туризму всередині країни);
- економічне забезпечення (формування такої фінансової бази, яка дозволить туристичній галузі прогресувати, що, в свою чергу призведе до нових надходжень до бюджету);
- соціальне забезпечення (створення в країні таких умов, за яких подорож буде доступною для всіх верств населення, а також надання соціальних пільг малозабезпеченим верствам щодо туристичних поїдок на гірську територію);
- створення належної інфраструктури (вжиття заходів, спрямованих на розбудову комунікаційної, транспортної сфери);
- кадрове забезпечення (створення умов для належної підготовки кадрів, які здійснюють регулювання туризмом);
- інформаційна підтримка (створення мережі інформаційних центрів у всіх населених пунктах);

Аналізуючи регулювання туристичною сферою можемо зробити висновок про те, що в Україні впроваджується змішана (європейська)

модель управління, яка передбачає здійснення управлінських повноважень структурним підрозділом Міністерства інфраструктури – Державним агентством туризму і курортів. Проблемним аспектом для національної моделі управління туризмом є часті зміни органів управління та регулювання, їх назви, структури, а також повноважень, відсутність єдиної стратегії в їх діяльності, оскільки часто, при зміні в роботі певного органу, змінюється і напрямок усієї державної політики у сфері туризму. Іншим аспектом управлінської системи туристичної галузі України є нерозвиненість відповідних структур на місцях, тому існує потреба децентралізації управління міжнародною туристичною діяльністю, створення місцевих туристичних адміністрацій та передання їм частини повноважень, зокрема, щодо сертифікації, ліцензування підприємств туристичної галузі.

Враховуючи досвід провідних туристичних країн світу, можна зробити висновок, що для України на даному етапі розвитку необхідно вдосконалювати нормативно-правову базу регулювання міжнародної туристичної діяльності в напрямку створення дієвих механізмів державної фінансової, інфраструктурної, кадрової, адміністративної та інформаційної підтримки, забезпечення безпечного розвитку міжнародного туризму в усіх відношеннях – економічному, соціокультурному, екологічному. Необхідно впровадити чіткі механізми державного фінансування туристичної галузі на регулярній основі, створити ефективну систему державного гарантування інвестицій у розбудову туристичної інфраструктури, страхування комерційних ризиків у міжнародному туризмі, заохочення довготермінових капіталовкладень.

Цікавим є досвід Франції, де міжнародну туристичну політику координує Міністерство транспорту та суспільних робіт, в структурі якого функціонують Державний секретаріат з питань туризму та Управління туризму. В їх компетенції управління та регулювання галузі, інвестування і міжнародні відносини у сфері туризму. Крім того, в країні існує ще кілька

органів, які беруть участь в управлінні туризмом: Рада з туризму при Міністерстві транспорту та суспільних робіт, Французьке агентство туристичного інжинірингу, Національна наглядова рада з туризму (маркетингові дослідження й статистика в туризмі), Національне агентство з питань відпускних подорожей (соціальний туризм), Національний комітет з процвітання Франції (питання екології й озеленення міст). Одночасно місцева влада у регіонах також має досить вагомі повноваження в туристичній галузі.

Як свідчить аналіз світової практики, туризм успішно розвивається в тих країнах, де здійснюється вагома державна підтримка туризму, добре налагоджений механізм співпраці держави з приватним сектором та здійснюються інші важливі організаційно-управлінські заходи з довгостроковими програмами.

За формою організації туристичної галузі для України прийнятною є саме третя модель управління, оскільки вона є найбільш характерною для існуючих в країні умов. Однак для ефективного функціонування даної моделі необхідно отримувати достатнє державне фінансування для участі країни у створенні і закріпленні позитивного іміджу, формуванні й просуванні національного туристичного продукту, здійснення маркетингових досліджень, рекламно-інформаційної діяльності, організації та проведення міжнародних туристичних виставок, конференцій, семінарів, формування базового пакету інвестиційних проектів у галузі розвитку туристичної інфраструктури.

Проте, для ефективного функціонування даної моделі, виходячи з основного змісту державної туристичної політики, регіональної туристичної політики, а також державної гірського політики як її складової, нами розроблено та обгрунтовано основні концептуальні підходи до створення Концепції розвитку гірського туризму в Україні. На наш погляд розробка моделі управління гірським туризмом має виходити із основоположних засад управління галуззю, сучасних потреб для її реформування, а також

найновіших досягнень туристичної науки.

Однак, модель управління гірським туризмом має ґрунтуватися на основоположних засадах, методах, принципах як туристичної науки, так і науки державного управління, а також методиці оцінки рівня розвитку гірських територій, яка побудована на комплексності відображення процесу розвитку, врахуванні специфіки розвитку гірських територій з використанням системи показників, які найбільш повно відображають їх еколого-економічний та соціальний стан.

Щодо оцінки якості навколишнього середовища, то екологічний стан гірських районів є значно кращим, ніж в середньому в областях. Особливо сприятливими в екологічному відношенні є Верховинський та Косівський райони. Висока якість довкілля є для цих територій конкурентною перевагою, яку необхідно використовувати для покращення соціально-економічної ситуації. Проте ці результати, отримані на основі існуючих статистичних даних, не відображають специфічних екологічних проблем, що стоять перед гірськими територіями. Серед найважливіших з них є: нерациональне використання природно-ресурсного потенціалу Карпат та проблема руйнівних паводків та повеней, які майже кожен рік завдають значних економічних збитків та призводять до загибелі людей. Показники стану довкілля, які базуються на обсягах забруднення повітря, води і ґрунтів, та інших фізичних проявах деградації навколишнього середовища є недосконалими індикаторами в умовах руху до збалансованого сталого розвитку. Комплекс якісних індикаторів економічного прояву деградації гірської місцевості не виправдовує той факт, що економічна оцінка їх на регіональному рівні через певні показники – проблема складна і потребує додаткових досліджень.

Реалізацію моделі державного регулювання гірського туризму на регіональному рівні пропонуємо здійснювати поетапно. На першому етапі передбачається створення передумов для реалізації принципів соціальної справедливості, призупинення зубожіння та забезпечення умов для

макроекономічного зростання.

Покращення ситуації в гірському регіоні на цьому етапі очікується за рахунок двох джерел:

- державної допомоги безпосередньо населенню та місцевим бюджетам (державні інвестиції повинні насамперед спрямовуватися у розвиток інфраструктури);

- росту підприємницької активності у традиційних сферах господарського розвитку: туризмі, лісовому господарстві, тваринництві, а також у тих сферах, які забезпечують поповнення місцевих бюджетів за рахунок акумуляції коштів з інших територій та з-за кордону (туризм, відпочинок, лікування). Визнано за необхідне на протязі першого етапу реалізації моделі державного регулювання гірського туризму на регіональному рівні запровадити спеціальний інвестиційний режим у межах гірських територій та різноманітні механізми оптимального управління розвитком гірських територій.

Другий етап впровадження моделі державного регулювання гірського туризму на регіональному рівні передбачає структурну перебудову економіки, збалансоване використання природно-ресурсного потенціалу, забезпечення якості життя, яка відповідає стандартам європейських країн, надання широких прав територіальним громадам. Результативність господарської діяльності зробить можливим до кінця другого етапу втілення моделі державного регулювання гірського туризму на регіональному рівні відмовитися від державної допомоги місцевим бюджетам (або скоротити її до мінімуму) і перетворити цей регіон із депресивного у такий, що стабільно розвивається.

Принципи формування регіональної політики розвитку підприємництва повинні кардинально змінитись в напрямках поглиблення процесів лібералізації і демократизації, на базі яких мають бути сформовані нові механізми прийняття рішень з урахуванням інтересів всіх основних суб'єктів економіки.

В подальшому передбачається створення глобальної системи екологічної безпеки, широке впровадження високоефективних екологічно безпечних технологій, гармонізація відносин людини і природи. При побудові соціально-економічного механізму формування та реалізації моделі державного регулювання гірського туризму на регіональному рівні ми виходили з необхідності створення умов для використання синергетичного ефекту дії державних і ринкових інституцій, які б доповнювали одна одну та сприяли якнайшвидшому виходу гірських територій з кризового стану та їх переходу до сталого розвитку. Основними складовими соціально-економічного механізму реалізації принципів сталого розвитку гірських територій є:

- ринкові механізми управління;
- державна політика підтримки гірських територій;
- повноцінна інтеграція у європейські структури реалізації гірської політики;
- вирішення проблем розвитку на місцевому рівні;
- формування та реалізація галузевих та регіональних програм розвитку.

Виходячи із завдань реалізації принципів сталого розвитку гірських територій зазначимо, що успіх реалізації моделі державного регулювання гірського туризму на регіональному рівні в значній мірі залежить від освіченості, обізнаності, моральних засад, ментальності, естетичних потреб та громадської позиції гірських мешканців, а також від формування постійного прямого та зворотного зв'язку між органами влади і керованою ними системою.

Важливим аспектом при формуванні національної моделі розвитку туризму є вивчення світового досвіду країн, в яких політика щодо туризму є успішною і спрямована на забезпечення високого рівня конкурентоспроможності національного туристичного продукту.

Вибір альтернатив щодо обґрунтування національної моделі розвитку туристичної сфери може відбуватися лише в руслі визначення того, що і як

регулювати, і на вирішення яких пріоритетних завдань необхідно спрямовувати зусилля. У цьому контексті первинним є визначення сутності поняття «модель туризму».

Теоретичні пошуки стосовно його змістовного наповнення дають підстави стверджувати, що здебільшого науковці прагнуть охарактеризувати соціально-економічні та політико-правові процеси, що відбуваються у цій сфері, виявити специфіку та особливості, які відрізняють національний туризм від туризму інших країн. Проте нами не визначені наукові погляди, які б давали конкретну характеристику цього поняття. Найчастіше аналіз «моделі туризму» – це узагальнення економічних показників його розвитку, географічне ранжирування країни та її дестинацій. Безумовно, це важливий аспект дослідження, оскільки кількісні індикатори дозволяють визначити ступінь розвитку туризму, інвестиційну привабливість окремої дестинації. Вони є основою для розвитку міжнародної співпраці та залучення вітчизняних туристичних підприємств в програми туристичних маршрутів. Саме тому, на підставі вищевикладеного, «модель туризму» доцільно визначати з двох взаємопов'язаних позицій. По-перше, це спрощена схема сприйняття явищ і процесів, що дозволяє здійснити моніторинг руху турпродуктів за всіма складовими інфраструктури туризму (галузями, сферами) та виявити фактори, що впливають на його розвиток. По-друге, це структура, яка забезпечує залучення в економічний процес всіх структурних елементів туризму.

З огляду на взаємозв'язок процесу формування моделей туризму з дією впливу факторів макросередовища, передумовою визначення моделі туризму є аналіз критичних сфер щодо його розвитку. Наукова логіка пов'язана також з тим, що модель – це динамічна система, яка представляє ситуацію не в статиці, а в розвитку. Тобто, якщо змінюється будь-який фактор, це відображається на загальній оцінці та, відповідно, впливає на модель. Для визначення впливу факторів макросередовища застосовано один із методів стратегічного аналізу – моделювання сценаріїв розвитку

подій стану макросередовища в Україні.

Методично створення моделі державного регулювання гірського туризму на регіональному рівні може базуватися на моделюванні оптимістичного, песимістичного і найбільш очікуваного сценаріїв розвитку подій макросередовища щодо інтенсивності впливу факторів на розвиток туризму.

Ступінь впливу проаналізованих факторів дає можливість встановити, що критичними сферами впливу на розвиток туризму України є економічна, технологічна та соціокультурна, тому що розбіжність між сценаріями в них є найбільшою. Візуалізація моделі державного регулювання гірського туризму на регіональному рівні дозволяє дійти висновку про стійкість моделей. Зокрема в Україні економічні, політико-правові та соціокультурні фактори не обумовлюють формування належних умов для довгострокового розвитку туризму, і їх доцільно інтерпретувати як прояв обмежуючих факторів.

В Україні немає масштабних інвестицій через відсутність ефективного механізму сприяння вкладенню коштів у розбудову туристичної інфраструктури, високий рівень податків, ускладненість та бюрократизованість процедури погодження інвестиційних проектів. Стримуючими факторами також є недостатня ємність платоспроможного внутрішнього попиту, незначні порівняно з європейськими країнами обсяги в'їзного туризму. Незважаючи на високий туристичний потенціал України гальмується як подальше планування створення нових туристичних зон, так і можливість залучення масштабних інвестицій. Дестабілізація, що наростає, в соціальній сфері, також негативно впливає на розвиток туризму в Україні.

В умовах глобалізації важливим для визначення моделей розвитку туризму є використання досвіду європейських країн. З огляду на цей аспект для розвитку туризму України цінним є вивчення досвіду Польщі, оскільки соціально-економічні умови розвитку туризму в цих країнах дещо схожі. Зокрема, дуже корисний є досвід розвитку соціального туризму, який як вид

туризму є необхідною передумовою зростання внутрішнього туризму в контексті зміни його співвідношення з виїзним туризмом.

Для визначення пріоритетної моделі державного регулювання гірського туризму на регіональному рівні в Україні важливим є імплементація європейських моделей розвитку гірського туризму. На користь цього припущення зазначимо, що гірський, гірський зелений та екотуризм визначено як один із провідних напрямів розвитку туристичної діяльності, що знайшло відповідне висвітлення в національних концепціях та програмах розвитку туризму. Відповідно до Проекту Закону України «Про гірський та гірський зелений туризм» гірський, гірський зелений та екотуризм – це види туризму, орієнтовані на використання природних, культурно-історичних і інших ресурсів сільської місцевості та її специфіки для створення комплексного туристського продукту.

Перші кроки для розвитку гірського туризму в Україні зроблено. Разом з тим є цілий ряд проблем, що стоять на заваді ефективного розвитку цього виду туризму. Чинне законодавство України, яким регулюються правовідносини у цій сфері, не має необхідної структурної повноти та системної завершеності. Необхідно, спираючись на європейський досвід, визначити концептуальні напрями імплементації європейських моделей розвитку гірського туризму, акцентувавши при цьому увагу на доцільності уніфікації понять, що стосуються гірського туризму.

У країнах ЄС розвиток гірського туризму розглядається як один із провідних напрямів розвитку туристичної сфери, що знаходить висвітлення в національних концепціях розвитку туризму. Позитивним досвідом для формування моделі розвитку туризму в Україні є те, що екотуризм та гірський туризм трактуються як взаємодоповнюючі та взаємопов'язані поняття. Більше того, з метою стимулювання розвитку гірського туризму, з точки зору дбайливого ставлення до навколишнього середовища, близькі за мотивацією види туризму (у тому числі гірський, фермерський, спортивний, пригодницький, екстремальний та ін.) об'єднані в єдину сферу гірського

туризму.

Окрім економічних, розвиток гірського туризму передбачає соціальні цілі, завдяки чому:

- ліквідується економічна деградація гірських районів;
- скорочується міграція гірського населення до міст;
- зберігається й відтворюється культурна спадщина та національна самобутність гірських регіонів.

Як вид підприємницької діяльності гірський туризм став соціально-економічним важелем щодо рекогносцирування частини аграрного населення зі сфери виробництва в сферу послуг. Модель розвитку гірського туризму ґрунтується насамперед на використанні ресурсів домашніх господарств як засобів розміщення й туристичних ресурсів регіонів (як гірських, так і міських). Основна ідея розвитку гірського туризму орієнтована на розвиток малого сімейного готельного господарства в гірських регіонах як найбільш ефективної форми організації бізнесу. Базуючись на тенденціях розвитку гірського господарства і реальних можливостях економіки, програми розвитку гірського туризму формувалися за такими напрямками:

- на рівні урядів приймалися рішення про напрями державної підтримки гірського туризму;
- створювалася система пільгового кредитування агротуристичних господарств для реконструкції будинків для прийому туристів;
- організовувалися асоціації суб'єктів гірського туризму;
- створювалися інформаційно-рекламні портали щодо підтримки суб'єктів гірського туризму в мережі Інтернет.

Ці організаційні засади стали основою створення моделі розвитку гірського туризму в більшості європейських країн, яка реалізується завдяки прийнятій на загальнонаціональному рівні комплексній соціально-економічній стратегії, спрямованій на підтримку гірських регіонів. Одним із компонентів стратегії є підтримка розвитку мережі засобів розміщення

(мікротелів) на базі існуючого в сільській місцевості житлового фонду й гірськогосподарських (ферми, пасіки, рибальські господарства тощо) та спеціалізованих об'єктів.

Реалізація моделі розвитку гірського туризму крім економічного аспекту має також певне ідеологічне навантаження. Як було зазначено вище, розвиток туризму в європейських країнах пов'язують з вирішенням соціокультурних завдань. Саме тому аналогічні тенденції характерні й для гірського туризму. Аналізуючи європейські державні та локальні програми щодо розвитку цього виду туризму, слід зазначити, що в процесі формування відповідних концепцій велике значення надавалося збереженню національної й етнокультурної спадщини, природного й історико-культурного середовища перебування туристів, архітектурно-історичного простору, відродженню та пропаганді традиційних цінностей і способу життя. Провідна роль при цьому належить місцевим структурам.

На відміну від європейських країн для розвитку гірського туризму в Україні здебільшого характерні стримуючі умови та суперечливі тенденції.

По-перше, немає чітко сформульованої державної політики стосовно гірського туризму й системи нормативно-правового забезпечення цього виду діяльності.

По-друге, на регіональному рівні: в деяких регіонах влада (Львівська, Чернівецька, Івано-Франківська, Закарпатська області) формує прийнятні для українських умов регіональні програмні документи з урахуванням європейського досвіду й існуючих умов, які не отримують повноцінної підтримки та координації центральних органів.

По-третє, на місцевому рівні: здійснюються спроби реалізації агротуристичних інвестиційних проектів, створення окремих агротуристичних господарств і мікромереж, однак концептуального оформлення місцеві ініціативи не отримують.

Дослідження особливостей розвитку гірського туризму в Україні дозволило дійти висновку про невідповідність розвитку цього виду туризму

вимогам сучасного стану туристичної сфери. Неоднозначність розвитку гірського туризму не тільки актуалізують необхідність урахування успішного досвіду, який характерний для розвитку цього виду туризму в європейських країнах, але й вимагають його адаптації до нових соціальних зрушень та інноваційної перспективи розвитку цієї моделі туризму. З огляду на економічні та соціальні досягнення розвитку гірського туризму в європейських країн та з метою вибору моделі розвитку гірського туризму в Україні визначимо підходи, які доцільно реалізувати в процесі формування правового поля розвитку гірського туризму.

По-перше, державна політика підтримки гірського туризму повинна здійснюватися з позиції його розуміння як альтернативної (додаткової) діяльності населення, що приносить дохід сільській місцевості й невеликим містам.

По-друге, концепції розвитку гірського туризму на державному й регіональному рівні повинні визначати напрями (модель або моделі розвитку) гірського туризму з урахуванням української (загальнонаціональної) і регіональної специфіки гірських регіонів.

По-третє, в цільових програмах розвитку гірського туризму як дохідного сектора регіональної економіки повинні бути чітко визначені механізми нормативно-правового, фінансового, організаційного, інформаційного забезпечення розвитку гірського туризму на всіх ієрархічних рівнях управління.

Для досягнення ефективного розвитку гірського туризму доцільно поєднувати помірний протекціонізм із стимулюванням вільного ринку. Окремі принципи ЄС, зокрема, децентралізація та субсидіарність, не завжди прийнятні для України, оскільки місцеві та регіональні органи влади не мають для цього достатніх повноважень та коштів. Через невизначеність їх статусу стосовно використання місцевих ресурсів (земельних, природних, демографічних, виробничих тощо) ускладнюється соціально-економічний розвиток регіонів і, відповідно, гальмується розвиток гірського туризму.

Важливим є поступове зменшення залежності регіонів від центральної влади. Це сприятиме підвищенню ефективності суспільної діяльності, дієвості управлінських рішень, посиленню ініціативи на місцях.

Модель розвитку гірського туризму України повинна бути комплексною й відображати:

- економічний аспект (гірський туризм розглядається як джерело доходу для гірського населення в ситуації кризи аграрного сектора; у діяльності туристичних підприємств повинна бути створена ефективна система збуту із застосуванням інформаційних технологій; при створенні туристичних продуктів пріоритетним є використання переважно невитратних ресурсів, насамперед природної, соціокультурної й історичної спадщини;

- соціокультурний аспект(ефект культурного та психологічного взаємозбагачення завдяки спілкуванню місцевих жителів з туристами «взаємини господар – турист» і затребуваність пропозиції сприяють підвищенню самооцінки жителів гірських місцевостей;кооперація на рівні місцевої громади щодо створення повноцінного турпродукту зумовлює поліпшення соціально-психологічного клімату; гірський туризм виокремлює деструктивні верстви та орієнтований на створення умов для успішного розвитку й кількісного зростання місцевих громад;)

- етнокультурний аспект(можливість активізувати місцеві ресурси; пропаганда національних культурних традицій;

- особистісний аспект (розвиток особистості, насамперед тих, хто займається обслуговуванням споживачів, оскільки цей процес обумовлює необхідність здобувати нові знання, набувати професійних навичок, підвищувати кваліфікацію; підвищення самооцінки особистості: усвідомлення самостійності, використання власних можливостей та ресурсів власного господарства.

Наведені вище аспекти, необхідність урахування світових реалій та досвід, нагромаджений у процесі розвитку гірського туризму в європейських

країнах, спрямовує подальшу логіку дослідження на розроблення моделей, які здатні забезпечити загальну рівновагу й ефективність розвитку цього важливого сектору туризму. Основою туристичної політики за нинішніх економічних обставин і бюджетних обмежень має бути поєднання окремих принципів і стандартів щодо розвитку гірського туризму із виробленням власних важелів посилення цього виду туризму.

З урахуванням вищевикладеного, перспективними варіантами моделі державного регулювання гірського туризму на регіональному рівні для України є:

1. Створення регіональних агротуристичних мереж через розвиток малого, сімейного й індивідуального агротуристичного бізнесу на базі існуючих туристичних ресурсів сільської місцевості: засобів розміщення (малого сімейного готельного бізнесу) і інфраструктури гірського туризму (включаючи різні агротуристичні об'єкти та види бізнесу, пов'язані із забезпеченням гірського туризму). Організація ефективно функціонуючої мережі приватних агротуристичних господарств на території дестинації повинна забезпечуватися через систему державної підтримки на рівні центру (оптимум першого рівня) або, як мінімум, на рівні регіону (оптимум другого рівня).

2. Відтворення соціокультурного середовища – «історичного села», «національного села» або іншого типу поселення, відтворення соціокультурного середовища інших історичних об'єктів.

3. Створення великих і середніх спеціалізованих агротуристичних об'єктів, орієнтованих на прийом туристів і організацію їхнього відпочинку. Це можуть бути спеціалізовані центри (спортивні, культурні, кулінарні тощо), стилізовані «агротуристичні села», а також «рибальські», «мисливські села» та ін.

4. Створення державних і приватних гірськогосподарських парків як великих багатofункціональних туристичних, виставкових, рекламно-експозиційних, культурно-пропагандистських, науково-дослідних і

виробничих комплексів, які мають необхідні засоби розміщення й відповідну інфраструктуру.

Проаналізуємо сутність запропонованих вище варіантів національної моделі державного регулювання гірського туризму на регіональному рівні.

Варант 1. Створення регіональних агротуристичних мереж.

Вирішення проблем розвитку гірського туризму:

- у площині організаційного забезпечення – створення об'єднань суб'єктів агротуристичного бізнесу (функції: консультування бажаючих займатися гірським туризмом; реєстрація; організація каналів мікрокредитування агротуристичних об'єктів; організація первинного інформаційного забезпечення тощо; організація рекламної та маркетингової діяльності в секторі гірського туризму; презентація турпродукту в інформаційній формі; у перспективі – сертифікація).

Крім центральних і місцевих органів влади, важливо залучати різноманітні незалежні організації (агенції регіонального розвитку, центри з підтримки малого бізнесу, ресурсні й інформаційні центри, бізнес-інкубатори, громадські об'єднання підприємців та ін.);

- у площині інформаційного забезпечення – формування масштабних інтерактивних баз даних, які формують ринок пропозиції місцевих турпродуктів в інформаційній формі;

- у площині правового забезпечення – доповнення нормативно-правової бази необхідними актами й положеннями (з урахуванням регіональної специфіки);

- у площині фінансового забезпечення – організація системи пільгового кредитування агротуристичних об'єктів (мікрокредитування агротуристичних господарств), фінансування програм необхідної професійної підготовки (перепідготовки) як стратегічне завдання – фінансування інфраструктури сільської місцевості;

- вирішення зазначених вище проблем вимагає підтримки влади – щонайменше на рівні регіону. Ця діяльність повинна розглядатися як

стратегічний соціально-економічний і соціально-політичний проект підтримки гірських місцевостей в цілому.

Необхідними умови для створення регіональних агротуристичних мереж є: пропозиція якісного, сучасного, комплексного та спеціалізованого турпродукту; презентація турпродукту в інформаційній формі, що потребує створення відповідних структур; створення каналів інформаційного забезпечення потенційного споживача (інформаційно-пошукові мережі, інтернет-портали, картографічне забезпечення, реклама туристичного регіону); державна концепція розвитку гірського туризму та програма (мінімум регіональна) підтримки гірського туризму; державна система пільгового кредитування або навіть дотування агротуристичних господарств на початковому етапі; державні програми вдосконалення інфраструктури туризму, тощо.

Як відзначалося вище, у пропонованому варіанті моделі існує два механізми впровадження ринкового механізму – оптимум першого рівня (підтримка Центру) і оптимум другого рівня (підтримка Регіону).

Оптимум першого рівня.

Оптимум першого рівня означає дієву державну підтримку моделі гірського туризму й відповідної програми її реалізації, в якій передбачені як мінімум:

- нормативно-правове забезпечення агротуристичної діяльності на рівні національного законодавства;
- фінансова підтримка: ведення системи державного пільгового кредитування агротуристичних господарств ;
- утворення асоціації суб'єктів агротуристичного бізнесу з представництвами по дестинаціям;
- допомога в організації застосування інформаційних технологій (створення й підтримка відкритого національного порталу з потужною інформаційною базою даних);
- рекламно-інформаційна підтримка з боку держави сукупного

національного агротуристичного продукту й інші заходи підтримки;

- міжвідомча координація (наприклад, міжвідомчого комітету або спеціального агентства, уповноваженого займатися питаннями розвитку агротуристичного сектору, як це практикується в Польщі).

Оптимум другого рівня (підтримка на рівні регіонів)

Оптимум другого рівня вирішує завдання перетворення гірського туризму в ефективний сектор туризму на рівні дестинації та, відповідно, дохідного сектору економіки певного регіону. Саме регіональні органи беруть на себе організуючу функцію щодо справи розвитку гірського туризму. У Польщі насамперед були ухвалені рішення та відповідні закони і програми на рівні воєводств, а потім агротуристична ініціатива одержала підтримку й була законодавчо оформлена центральною владою й на рівні ЄС – у рамках загальної гірськогосподарської політики ЄС.

При цьому роль регіональної влади залишається провідною у виконанні завдань формування туристично привабливого іміджу дестинації, просування її сукупного турпродукту на ринок й інших завдань регіонального рівня.

Роль регіональної (місцевої) влади в організації функціонування цього сектору є дуже важливою, оскільки вона виконує специфічні й унікальні функції:

1. Орієнтація місцевого турпотенціалу в активний турресурс і забезпечення виконання необхідних умов розвитку гірського туризму.

Умови:

- туристичні ресурси сільської місцевості (природні, культурно-історичні та ін.);
- екологічність місцевості;
- доступність дестинації;
- наявність сучасних засобів зв'язку;
- забезпечення безпеки проживаючих;
- забезпечення виконання санітарно-гігієнічних норм;

- забезпечення рівня комфорту, відповідного запиту споживача.

2. Регіон як виробник агротуристичного продукту.

Туристичний потенціал конкретної сільської місцевості – як природний, так і культурно-історичний – є туристичним ресурсом на місцевому рівні, в якому створюються засоби розміщення та заклади харчування, розробляється комплексний пакет туристичних послуг – турпродукт, який реалізується в певній місцевості.

3. Провідна роль регіону у забезпеченні виконання необхідних умов для успішної реалізації агротуристичного продукту:

- інформаційна підтримка турпродукту;
- розвиток транспортної інфраструктури;
- робота з населенням.

Таким чином, оптимум першого і другого рівнів при формуванні агротуристичного сектору туризму має на меті активізувати туристичне значення дестинації та забезпечити партнерство влади, бізнесу і місцевої громади у виробництві сукупного місцевого турпродукту.

Варіант 2 моделі державного регулювання гірського туризму на регіональному рівні. Відтворення соціокультурного середовища історичного поселення або історичних об'єктів. Відтворення соціокультурного середовища поселення – «історичного села», «національного села» або іншого типу поселення, відтворення соціокультурного середовища інших історичних об'єктів (панські садиби, монастирі тощо). Якщо формується ця модель, то проблеми, пов'язані з її реалізацією вирішуються на трьох рівнях влади, але визначальними є регіональний і місцевий. Модель вимагає відповідного нормативно-правового забезпечення на національному, регіональному й місцевому рівнях, а також значних зовнішніх і внутрішніх інвестицій, розробки спеціальних комплексних проектів, науково-дослідної роботи.

Варіант 3 моделі державного регулювання гірського туризму на регіональному рівні. Створення великих і середніх спеціалізованих

агротуристичних об'єктів. Це можуть бути спеціалізовані центри (спортивні, культурні, кулінарні тощо), стилізовані «агротуристичні села», а також «рибальські», «мисливські села» тощо, орієнтовані на прийом туристів з організацією повноцінного відпочинку. Якщо формується ця модель, то завдання, пов'язані з її реалізацією, вирішуються на рівні регіону. Зазначена модель допускає підтримку місцевої й регіональної влади, приватну ініціативу, наявність суттєвих приватних інвестицій і ресурсів для розробки відповідних комплексних проектів.

Варіант 4 моделі державного регулювання гірського туризму на регіональному рівні. Створення державних і приватних гірськогосподарських парків. Створення державних і приватних гірськогосподарських парків як багатофункціональних туристичних, виставкових, рекламно-експозиційних, культурних, науково-дослідних, виробничих та інших комплексів з відповідною інфраструктурою.

Отже, модель розвитку гірського туризму повинна мати комплексний характер, оскільки це пов'язано з відмінностями у забезпеченні регіонів ресурсами, їхніми різними інфраструктурними можливостями, неоднаковою здатністю реагувати на зміни в соціально-економічному середовищі тощо; тобто практична реалізація буде залежати від вибору на рівні регіонів.

Кожен із запропонованих варіантів моделі державного регулювання гірського туризму на регіональному рівні вимагає різного ступеня участі владних структур трьох рівнів. Цей аспект варто враховувати при розробленні регіональних комплексних концепцій і виборі моделей. Крім політичної підтримки влади трьох рівнів, ключовим для розвитку гірського туризму є вирішення завдань нормативно-правового, фінансового, інформаційного й організаційного забезпечення, а також підготовки кадрів. Виробництво агротуристичного продукту в своїй основі є колективним і вимагає партнерських відносин влади – бізнесу – місцевої громади – широкого кола зацікавлених неурядових організацій.

Очікувані результати розвитку гірського туризму на основі описаних

вище моделей – це соціальне, економічне та просторове вирівнювання розвитку комплексних функціонально-просторових та економічних структур між регіонами і видами туризму. Для розвитку туризму велике значення має і міжрегіональне співробітництво на основі конкретних методів взаємодії. Насамперед, необхідно активізувати наявний потенціал співпраці в межах організаційних форм управління прикордонним співробітництвом (єврорегіонів, ВЕЗ, міжнародних транспортних коридорів). Цьому сприяють трансформаційні фактори, що визначають внутрішню необхідність міжрегіонального співробітництва в сфері туризму:

- наявність виробничо-коопераційних зв'язків між туристичними підприємствами регіональних господарських систем, яка породжує поєднання економічних інтересів;

- єдність транспортних мереж і кордонних переходів;
- спільність проблем природокористування та охорони довкілля;
- високий ступінь демографічного взаємовпливу;
- подібність етноісторичних традицій.

Таким чином, стримуючими факторами щодо розвитку туризму є недосконалість та неузгодженість нормативно-правової бази міжрегіонального та прикордонного співробітництва; обмеженість доступу українських туристичних підприємств до коштів програми сприяння прикордонного співробітництва ЄС, складність координування та контролювання інвестиційних потоків. З огляду на це, основою для імплементації успішних моделей розвитку туризму є: розв'язання екологічних та соціальних проблем; впровадження проектів з удосконалення прикордонної і транспортної інфраструктури; розбудова туристичної інфраструктури, розвиток інвестиційних відносин тощо.

Формування та визначення пріоритетної моделі державного регулювання гірського туризму на регіональному рівні в сучасних геополітичних та гео економічних умовах має велике значення для соціально-економічного розвитку України як основи раціонального

формування та ефективної реалізації її туристичного потенціалу

Відповідно до ст.6 Закону України “Про туризм” реалізація державної політики в галузі туризму здійснюється шляхом:

- визначення і реалізації основних напрямів державної політики в галузі туризму, пріоритетних напрямів розвитку туризму;
- визначення порядку класифікації та оцінки туристичних ресурсів України, їх використання та охорони;
- спрямування бюджетних коштів на розробку і реалізацію програми розвитку туризму;
- визначення основ безпеки туризму;
- нормативного регулювання відносин у галузі туризму (туристичного, готельного, екскурсійного та інших видів обслуговування громадян);
- ліцензування в галузі туризму, стандартизації і сертифікації туристичних послуг, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу, видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу;
- встановлення системи статистичного обліку і звітності в галузі туризму та курортно-рекреаційного комплексу;
- визначення пріоритетних напрямів і координації наукових досліджень та підготовки кадрів у галузі туризму;
- участі в розробці та реалізації міжнародних програм з розвитку туризму;
- організації і здійснення державного контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму [82, с. 34].

Кожний з перерахованих у Законі напрямів державного регулювання в галузі туризму являє собою важливе явище, що спричинює прийняття законодавчих та інших правових актів, впливає на розвиток і розширення предмету правового регулювання, в якості якого виступає туристична діяльність. При цьому кожний із цих способів має своє коло, свою

характеристику відносин, що виникають у державному регулюванні того або іншого напрямку туристичної діяльності.

Зазначимо, що вищерозглянуті статті Закону України “Про туризм”, незважаючи на зовнішню декларативність їхнього змісту мають вирішальне значення для розвитку туризму в Україні. Цілком очевидно, що без активної підтримки та безпосередньої допомоги держави реорганізація й розвиток цієї галузі практично неможливі або в найкращому разі будуть вкрай утруднені.

Розвиток міжнародного туристичного співробітництва має стати головною та основоположною функцією, першочерговим завданням гірської туристичної політики. Цілеспрямована та системна діяльність щодо розвитку міжнародних туристичних зв'язків, а також євроінтеграційних процесів в Україні є ефективним механізмом створення сприятливого для розвитку туризму середовища, інтеграції нашої країни у європейську спільноту, ефективного використання туристичних ресурсів, розбудови транскордонної інфраструктурної мережі, розвитку національної економіки та культури. Необхідно, щоб новий орган виконавчої влади в галузі туризму був сильною структурою в системі міністерства, який би вагомо впливав на регулювання індустрії туризму з боку держави. Для цього, як справедливо зазначає В.К.Федорченко, він повинен мати у структурі міністерства окремий бюджет, відповідні повноваження, власну колегію, у складі якої працюватимуть справжні професіонали [260, с. 15].

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що специфічною особливістю формування нормативно-правової бази в сфері туризму є комплексний характер цієї галузі права. До його складу входить значна кількість правових норм різної галузевої приналежності: конституційного, адміністративного, цивільного, екологічного, господарського, фінансового, податкового, трудового, митного, міжнародного права тощо. Загалом правові норми з питань туризму сьогодні містяться більше ніж у 200 нормативних актах і створюють відповідну систему туристичного

законодавства. Разом з тим, не зважаючи на активне формування нормативно-правового забезпечення в Україні, його вплив на розвиток туристичної індустрії ще суттєво не відчувається.

3.2. Функціонування організаційного і правового механізмів державного регулювання гірського туризму на регіональному рівні

Після конференції ООН з довкілля та розвитку одним з найважливіших елементів сталого розвитку глобальної екосистеми було визнано гірські території Землі, яким належить значна роль у збереженні соціальної та політичної стабільності всього суспільства. Незважаючи на певні можливості щодо саморозвитку гірських територій, складні умови гір не дозволяють забезпечити місцевому населенню достатній рівень життя, що зумовлює появу негативних соціально-економічних та екологічних тенденцій, які без зовнішнього втручання неминуче призводять до погіршення демографічної ситуації, зростання соціальної напруги, знищення природних багатств. Генеральна Асамблея ООН проголосила 2002 рік Міжнародним Роком Гір (ІУМ-2002), що є ознакою надзвичайної важливості та екологічної, культурної і соціально-економічної цінності гірських районів.

Досвід зарубіжних країн свідчить, що при належній організації справи можливий збалансований, екологічно сталий розвиток гірських територій, який має базуватись на науково обґрунтованому використанні природних умов і ресурсів гір, стимулюючих заходах держави щодо їх освоєння та фінансових дотаціях держави місцевим жителям. Основними заходами щодо стимулювання господарського розвитку гірських районів у зарубіжних країнах є: державне субсидювання перспективних проектів; надання компенсаційних допомог; надання заохочувальних премій для продукції, виробленої у несприятливих умовах; пільговий режим інвестування; сприяння структурній перебудові економіки; розбудова інфраструктури.

Загалом ефективному розвитку європейського туристичного ринку сприяє багато факторів, основні з них наведені у Табл.1.

Табл.1.Фактори, що сприяють інтенсивному розвитку туризму

організаційно-правові	<ul style="list-style-type: none"> - існування різноманітних регіонів зі сприятливими умовами для відпочинку та подорожей - сприятливе географічне розташування європейських країн близько один від одного - великий досвід організації туризму - наявність належної нормативно-правової бази
економічні	<ul style="list-style-type: none"> - належне фінансування розвитку туристичної галузі як з боку держав, так і громадських організацій - високий рівень життя основної маси населення - створення сприятливих умов для залучення інвестицій у туризм
політичні	<ul style="list-style-type: none"> - зацікавленість з боку держав у розвитку туристичної галузі, та інфраструктури - інтенсивний пошук нових туристичних ноу-хау - формування позитивного іміджу України на міжнародному туристичному ринку

Результати аналізу зарубіжного досвіду управління гірськими територіями, виконаного з врахуванням природних та соціально-економічних особливостей ситуації у гірських районах Українських Карпат, можуть бути використані при формуванні стратегії їх розвитку та тактики державного впливу на соціально-економічну ситуацію в регіоні.

Саме тому розвиток міжнародного туристичного співробітництва має стати головною та основоположною функцією, першочерговим напрямком діяльності Державного агентства туризму і курортів. Цілеспрямована та системна діяльність щодо розвитку міжнародних туристичних зв'язків, а також євроінтеграційних процесів в Україні є ефективним механізмом створення сприятливого для розвитку туризму середовища, інтеграції нашої країни у європейську спільноту, ефективного використання туристичних ресурсів, розбудови транскордонної інфраструктурної мережі, розвитку національної економіки та культури. Необхідно, щоб новий орган виконавчої влади в галузі туризму був сильною структурою в системі міністерства, який би вагомо впливав на регулювання індустрії туризму з боку держави.

Природно-ресурсний та історико-культурний потенціал гірських регіонів України, її вигідне географічне положення є вагомою передумовою для розвитку зимових видів спорту, внутрішнього та міжнародного туризму, а також підвищення рівня соціально-економічного розвитку держави.

На території України розташований унікальний Карпатський гірський масив, умови якого придатні для розвитку гірськолижного спорту та різних видів туризму. При надзвичайному багатстві та різноманітності природно-ресурсного потенціалу гірських територій Карпатського регіону, його використання далеко не раціональне. Процес використання природних ресурсів гір внаслідок значної вразливості гірських екосистем досить специфічний, що нерідко ігнорується землекористувачами, фахівцями та управлінцями. Крім того, важливою причиною нераціонального використання природно-ресурсного потенціалу є складний економічний стан в державі та трансформація системи управління на всіх рівнях влади, які негативно позначилися на фінансуванні робіт щодо збереження довкілля, виконавчій дисципліні, дотриманні норм та правил господарювання.

Складні природні умови в гірській місцевості обмежують вибір видів господарської діяльності для місцевого населення і зумовлюють особливі умови господарювання. Негативний вплив на якісні показники господарювання в гірських районах справляють високі транспортні витрати, відсутність інформації та вузький вибір потенційних партнерів з торговельно-економічної діяльності, обмежені можливості для реалізації ринкових ініціатив. Проведений аналіз показав, що зниження обсягів виробництва переробних галузей компенсується необґрунтовано великими масштабами експлуатації природних ресурсів та їх експортом без подальшої переробки на вітчизняних підприємствах.

У значно складніших умовах, порівняно з іншими регіонами, у гірській зоні Карпат розвивається сільськогосподарське виробництво, яке має свою

специфіку, обумовлену ґрунтово-кліматичними умовами, рельєфом місцевості, структурою земельних угідь, земельно-правовими відносинами, існуючими місцевими традиціями тощо.

В процесі аналізу встановлено, що ціла низка негативних екологічних та економічних наслідків обумовлена інтенсивно-техногенними системами ведення сільськогосподарського виробництва на гірських територіях. Надмірне розорювання гірських схилів, перевипас худоби, безсистемне прокладання доріг, масове використання агрохімікатів призвели до масштабних ерозійних процесів, забрудненості та деградації гірських ландшафтів, втрати родючості ґрунтів, зниження саморегулюючої здатності агросистеми, а відповідно – її екологічної стійкості.

Традиційна для гірської місцевості рекреаційна діяльність, для розвитку якої в Українських Карпатах є сприятливі умови, сьогодні має меншу інвестиційну привабливість для потенційних інвесторів порівняно з іншими сферами вкладання капіталу в гірській місцевості (наприклад, лісозаготівлею).

Аналіз соціальних проблем свідчить, що слаборозвинені економічно, гірські райони в силу природних, географічних, історичних та ряду інших факторів мають незадовільну соціальну інфраструктуру, що формує відповідне середовище життєдіяльності людей та значно гірші соціально-економічні умови життя і розвитку, ніж у рівнинних районах. Це призвело до появи таких негативних явищ як зменшення чисельності населення, скорочення народжуваності, висока смертність, міграційний відтік населення, погіршення якості життя. Вихід гірських районів з депресивного стану можливий лише за умови трансформації господарства регіону у напрямку підвищення рівня економічної ефективності та екологічної безпеки.

Потрібно так само визнати, що сьогоднішній соціально-економічний стан гірських областей в значній мірі є наслідком відсутності чіткої державної туристичної політики в Україні. Ситуація, що склалася викликана цілим

комплексом причин, серед яких:

- відсутність зацікавлення з боку держави щодо покращення ефективності державного регулювання туристичною сферою;
- відсутність загальної державної стратегії розвитку гірських регіонів, і як наслідок – законодавства у цій сфері;
- існування великої кількості пропозицій надання туристичного продукту з боку іноземних держав;
- підвищення рівня вимог населення до якості туристичних послуг;
- інноваційність галузі, що сприяє її швидкому розвитку;
- нерівнозначна конкуренція між пропозиціями національних та світових туристичних пропозицій, тощо.

Ці, та ряд інших об'єктивних і суб'єктивних причин тільки посилили вже існуючі тенденції до соціально-економічного занепаду гірської території: розбалансовані господарські зв'язки, прогресує безробіття, загострюються диспропорції в життєвому рівні населення в його гірській і рівнинній частинах, наближається до критичної демографічна ситуація, деградує унікальна природа Карпат, запущені історико-культурні цінності регіонів.

Державне регулювання туристичною сферою на сьогодні встановлюється Законом України “Про туризм”, який визначив правові, організаційні а також фінансові засади функціонування та розвитку туристичної галузі. Незважаючи на зовнішню декларативність, норми даного акту на сьогодні відіграють вирішальне значення як для розвитку туризму загалом, так і окремих його сфер. Адже очевидно, що без активної підтримки та безпосередньої допомоги держави реорганізація й розвиток досліджуваної галузі є практично неможливою. Таким чином, реалізація державної політики в галузі туризму здійснюється шляхом:

- визначення і реалізації основних напрямів державної політики в галузі туризму, пріоритетних напрямів розвитку туризму;

- визначення порядку класифікації та оцінки туристичних ресурсів України, їх використання та охорони;
- спрямування бюджетних коштів на розробку і реалізацію програми розвитку туризму;
- визначення основ безпеки туризму;
- нормативного регулювання відносин у галузі туризму (туристичного, готельного, екскурсійного та інших видів обслуговування громадян);
- ліцензування в галузі туризму, стандартизації і сертифікації туристичних послуг, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу, видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу;
- встановлення системи статистичного обліку і звітності в галузі туризму та курортно-рекреаційного комплексу;
- визначення пріоритетних напрямів і координації наукових досліджень та підготовки кадрів у галузі туризму;
- участі в розробці та реалізації міжнародних програм з розвитку туризму;
- організації і здійснення державного контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму [85, с. 34].

Кожний з перерахованих напрямів державного регулювання в галузі туризму є дуже важливим, адже спричинює прийняття законодавчих та інших правових актів, впливає на розвиток і розширення предмету правового регулювання, в якості якого виступає туристична діяльність. При цьому кожний із цих способів має своє коло, свою характеристику відносин, що виникають у державному регулюванні того або іншого напрямку туристичної діяльності.

Тому вважаємо за доцільне детальніше проаналізувати, які фактори стримують розвиток туристичної галузі загалом, і гірського туризму як її складової, адже туризм в Україні може і повинен стати сферою реалізації

ринкових механізмів, джерелом поповнення державного та місцевих бюджетів, засобом загальнодоступного і повноцінного відпочинку та оздоровлення.

Пріоритетним видом туризму для України залишається іноземний (в'їзний) туризм як вагомий чинник поповнення валютними надходженнями державного бюджету, створення додаткових робочих місць, а питання подальшого заохочення іноземного туризму на гірські території є надзвичайно актуальним.

З урахуванням нагальної потреби реформування туристичної галузі, доцільним є розроблення та прийняття загальнодержавної Концепції розвитку гірського туризму в Україні (далі - Концепція), яка має стати концептуальною базою, основою для подальшої модернізації гірського туризму як високорентабельної галузі економіки.

Метою розвитку гірського туризму в Україні є створення сприятливого організаційно-правового й економічного середовища для розвитку цієї галузі, формування конкурентоспроможного на світовому ринку вітчизняного туристичного продукту на основі ефективного використання природного та історико-культурного потенціалу України, забезпечення її соціально-економічних інтересів і екологічної безпеки.

Правовою основою для розробки й реалізації Концепції є Конституція України, Закони України «Про туризм», Закон України «Про статус гірських населених пунктів в Україні», проект Закону України «Про розвиток гірських територій», Закон України «Про захист прав споживачів», Концепція Державної цільової соціальної програми розвитку в Україні спортивної та туристичної інфраструктури у 2011-2022 роках, тощо.

Концепція розвитку гірського туризму в Україні має вирішити такі основні завдання:

- задекларувати принцип пріоритетності розвитку гірського туризму серед інших його різновидів;
- впровадити ефективні та дієві механізми фінансово-економічного, організаційного, правового регулювання розвитку гірського туризму;
- визначити основні напрями розвитку гірського туризму в державі;
- створити, з урахуванням соціально-економічних інтересів держави, ефективну модель розвитку туризму на гірських територіях;
- удосконалити організаційну структуру управління гірським туризмом;
- визначити шляхи, форми та методи стимулювання розвитку гірського туризму;
- забезпечити раціональне використання та відновлення природного та історико-культурного середовища, тощо.

Головна мета Концепції полягає у забезпеченні такого рівня функціонування туристичної сфери, який би забезпечував збереження цілісності туристичних ресурсів України, їх раціональне використання, охорону культурної спадщини та довкілля, врахування державних і громадських інтересів при плануванні та забудові територій, створення сприятливих умов для розвитку індустрії туризму, тощо.

Досягнення цієї мети можливе шляхом реалізації державної політики у сфері розвитку гірського туризму, яка передбачає:

- забезпечення становлення гірського туризму як високорентабельної галузі економіки України;
- удосконалення нормативно-правового регулювання відносин у галузі туризму;
- розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку;

- створення сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання;

- забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, інвалідів та малозабезпечених громадян шляхом запровадження пільг стосовно цих категорій осіб, тощо.

Однак, Концепція розвитку гірського туризму в Україні повинна не тільки визначити основні організаційні, політичні, економічні, правові засади функціонування та модернізації гірського туризму в Україні, вона повинна ґрунтуватися на єдиній стратегії, якої мають дотримуватися всі суб'єкти державного управління гірським туризмом. Розробка стратегії розвитку туристичної галузі і створення умов для її ефективного впровадження є складним завданням. Проте, на даному етапі державотворення генеральної стратегії розвитку вітчизняної туристичної галузі, а також економічної моделі в'їзного і внутрішнього туризму, розвиток яких є пріоритетним для кожної країни досі не розроблено.

Таким чином, реалізація Концепції стимулюватиме туристичну діяльність в Україні, посилить взаємозв'язок туризму з іншими пріоритетними сферами соціального, економічного та культурного розвитку окремих регіонів і всієї країни. А це, у свою чергу, сприятиме зростанню авторитету України на світовому ринку туристичних послуг, зміцненню економіки країни, наповненню державного бюджету, створенню потужної туристичної галузі, зростанню добробуту українських громадян, збереженню історико-культурної спадщини, піднесенню духовного потенціалу суспільства.

Концепція розвитку гірського туризму в Україні повинна ґрунтуватися на основоположних категоріях державного управління, серед яких принципи, функції, методи, інструменти, засади, тощо. Вона має з одного боку визначити пріоритетні засади розвитку гірського туризму, а з іншого - акумулювати всі найновітніші тенденції розвитку галузі як науки державного

управління, так і практики прийняття управлінських рішень, а також їх реалізації.

Концепція повинна передбачати аналіз, прогнозування, організацію, регулювання, облік, планування розвитку гірського туризму, створення сприятливого іміджу країни, існування належного кадрового забезпечення, можливостей для забезпечення безпеки туристів на гірських територіях та інші важливі функції державного регулювання в галузі туризму (як загальні, так і спеціальні). Співвідношення основних функцій та методів державного управління туристичною сферою зазначені в табл.2.

Табл.2. Функції та методи державного регулювання в галузі туризму

Функції	Методи
1. Загальна організація та вимова регламентація туристичної діяльності.	<ul style="list-style-type: none"> - введення єдиних понять, визначень; - процедура укладання договорів; - одержання віз; - порядок перетинання кордону.
2. Планування розвитку туризму.	<ul style="list-style-type: none"> - розробка загальних стратегій і концепцій розвитку туризму; - регулювання просторового розміщення об'єктів туризму; - планування розвитку інфраструктури.
3. Регулювання окремих аспектів туристичної діяльності.	<ul style="list-style-type: none"> - ліцензування; - стандартизація; - сертифікація.
4. Забезпечення безпеки туризму.	<ul style="list-style-type: none"> - ліцензування; - стандартизація; - сертифікація; - страхування.
5. Кадрове забезпечення туризму.	<ul style="list-style-type: none"> - створення стандартних державних програм для теми безперервної підготовки висококваліфікованих кадрів туристичної сфери туризму; - сприяння організації підвищення кваліфікації працівників туристичних підприємств.
6. Забезпечення наукових	<ul style="list-style-type: none"> - маркетингові дослідження на туристичному ринку;

лідженнь туристичного ринку.	<ul style="list-style-type: none"> - створення національних центрів вивчення туризму; - інформаційне забезпечення туристичних підприємств.
7. Підтримка нішньоекономічної діяльності туристичних підприємств.	<ul style="list-style-type: none"> - створення представництв і філій за кордоном; - укладання міжнародних договорів; - участь у вирішенні конфліктів; - реклама національного туристичного продукту.
8. Забезпечення охорони колишнього середовища та історичних пам'яток.	<ul style="list-style-type: none"> - створення правил, законів, умов стимулювання для охорони та відновлення природних ресурсів, реставрації історичних пам'яток; - фінансування закладів культури.
9. Створення сприятливого середовища для країни, регіону.	<ul style="list-style-type: none"> - маркетинг; - реклама; - інформаційно-аналітична пропаганда; - оподаткування; - інвестування.
10. Контроль і нагляд за туристичною діяльністю.	<ul style="list-style-type: none"> - поточний контроль та аудит; - моніторинг міжнародної конкурентоспроможності національного туристичного продукту.

Надзвичайно важливе значення при формуванні Концепції слід відвести принципам державного регулювання гірським туризмом, адже фактично вони є визначальними вимогами, які ставляться до управлінської діяльності на практиці та повинні враховувати стан сучасного наукового пізнання науки державного управління.

Слід зазначити, що в науковій літературі досі немає єдності доктринальної концепції класифікації принципів державного управління. Так, Г. Атаманчук виділяє принципи об'єктивності, демократизму, правової впорядкованості, законності, федералізму, поділу влади, публічності [10, с. 35].

Н. Нижник їх поділяє на суспільно-політичні принципи, які відображають та розкривають соціальну природу державного управління, його детермінованість й обумовленість суспільством. Систему цих принципів характеризують демократизм, законність, об'єктивність, гласність. Окремо

автор виділяє принципи культури управління, які синтезовані на основі дослідження функціональної та організаційної структур державного управління, до яких відносить функціональність; диференціацію та фіксування функцій шляхом видання правових норм; сумісність функцій; концентрацію функцій; необхідність; комбінування функцій; відповідність функцій потребам і запитам управлінських об'єктів [104, с. 59].

Проведені нами дослідження дають змогу виділити такі важливі принципи державного управління: законності, демократизму, системності, об'єктивності, оптимальності, універсальності управління, ресурсозбереження, єдності цілей управління, тощо. Таким чином, Концепція розвитку гірського туризму в Україні повинна ґрунтуватися на принципах державного управління, які, в свою чергу зумовлюються певними законами та закономірностями. Правові положення Концепції повинні з одного боку відповідати вимогам Закону, визнавати його пріоритетність та єдність на всій території держави, а з іншого - бути орієнтованими на врегулювання реальних суспільних відносин, а також їх можливий розвиток (принцип випереджаючого стану управління). Принцип законності завжди залишався надзвичайно важливим та актуальним, оскільки він зумовлює правову захищеність управлінських рішень.

Загалом, кінцевою метою дотримання всіх принципів є ефективне управління як в державному, так і в приватному секторах. А таке управління передбачає і багатостороннє співробітництво; коли до прийняття рішень залучаються як органи влади, так і підприємства та інші зацікавлені групи, Така співпраця завдяки відкритості та прозорості, допомагає всім учасникам процесу усунути існуючі концептуальні розбіжності, виробити спільне бачення шляхів розвитку, знайти оптимальне вирішення проблеми і, як результат, сприяти подальшому розвитку галузі.

Для підвищення ефективності державного управління гірським туризмом важливим є створення правової бази здійснення консолідації і

впорядкування інформації про туристичні ресурси України та суб'єктів туристичної діяльності, ведення єдиної державної бази даних у сфері туризму, ефективного механізму доведення до споживачів офіційної інформації про туристичні ресурси та суб'єктів туристичної діяльності.

З цією метою вважаємо за доцільне прийняти Закон України «Про Єдину державну базу даних у сфері туризму» розроблений Державним агентством України з туризму та курортів відповідно до Положення про Державне агентство України з туризму та курортів, затвердженого Указом Президента України від 08.04.2011 № 444. Це забезпечить створення правової бази здійснення консолідації і впорядкування інформації про туристичні ресурси України та суб'єктів туристичної діяльності, ефективного механізму доведення до споживачів офіційної інформації про туристичні ресурси та суб'єктів туристичної діяльності, тощо.

Важливою проблемою в Україні на сьогодні є поступовий занепад зимових видів спорту та істотне послаблення їх соціальних функцій. Зокрема, за період з 2001 року по січень 2010 р. кількість тих, хто займається зимовими видами спорту, зменшилася на 2741 особу і становить, за статистичними даними, 14347 осіб, або 2,26 відсотка загальної кількості тих, хто займається спортом [185, 223].

За спортивною інфраструктурою Україна в 10-15 разів поступається країнам, збірні команди яких є її головними конкурентами на світовій спортивній арені, зокрема Чехії, Естонії, Білорусі, Болгарії, Латвії, Словаччини. Такі держави, як Німеччина, Канада, США, Швеція, ще більшою мірою випереджають Україну за рівнем забезпечення населення спортивними спорудами.

Нерозв'язання проблем, пов'язаних з розвитком зимових видів спорту, призвело до того, що протягом п'яти олімпійських циклів національна олімпійська збірна завоювала лише одну золоту, одну срібну та

чотири бронзові медалі, а на XXI зимових Олімпійських іграх 2010 року не завоювала жодної медалі.

З урахуванням викладеного необхідно вжити ефективних заходів для розвитку в Україні спортивної та туристичної інфраструктури. Основними причинами виникнення проблеми є: відсутність державної підтримки розвитку зимових видів спорту та невідповідність спортивної та туристичної інфраструктури міжнародним стандартам; низький рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення зимових видів спорту; недосконалість системи проведення національних змагань, низький рівень підготовки спортсменів, що беруть участь у таких змаганнях; незначний обсяг інвестицій; низький рівень забезпечення населення спортивними спорудами для заняття зимовими видами спорту; недостатня кількість дитячо-юнацьких спортивних шкіл, зокрема для інвалідів, та низький рівень матеріально-технічного забезпечення таких шкіл; низький рівень надання туристичних та транспортних послуг.

Комплексне розв'язання проблеми сприятиме розвитку спортивної та туристичної інфраструктури, пропагуванню серед широких верств населення здорового способу життя, збільшенню кількості уболівальників та туристів, що позитивно позначиться на іміджі України та дасть змогу проводити змагання будь-якого рівня.

Можливі два варіанти розв'язання проблеми, що передбачають: перший - збереження існуючих підходів до розвитку зимових видів спорту, спортивної та туристичної інфраструктури, що не дасть змоги отримати позитивний результат і призведе до погіршення стану матеріально-технічної бази вітчизняного спорту та туристичної галузі в цілому; другий, оптимальний - розвиток спортивної та туристичної інфраструктури відповідно до міжнародних стандартів шляхом поетапного зміцнення її матеріально-технічного, інформаційного та фінансового потенціалу з об'єднанням фінансових ресурсів держави, місцевих громад, спортивних

товариств, інших громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості і приватних структур.

Табл.3. Класифікація інструментів державного регулювання в галузі туризму

Сфера застосування	Інструменти державного регулювання
Правова	<ul style="list-style-type: none"> - вдосконалення нормативно-правової бази, візової стратегії; - розвиток методології ліцензування, стандартизації, сертифікації у сфері туризму
Економічна	<ul style="list-style-type: none"> - податкове регулювання; - бюджетне фінансування програм розвитку туризму; - створення сприятливих умов для залучення інвестицій у туризм
Соціальна	<ul style="list-style-type: none"> - вирішення проблем адресного соціального туризму; - сприяння працевлаштуванню сільських жителів у структурах галузі
Науково-освітня	<ul style="list-style-type: none"> - розвиток наукових досліджень туристичної діяльності; - створення інформаційно-аналітичної бази туристичної галузі в Україні; - забезпечення підготовки професійних кадрів для сфери туризму
Сфера організації туризму	<ul style="list-style-type: none"> - формування позитивного іміджу України на міжнародному туристичному ринку; - сприяння в просуванні туристичного продукту на внутрішній і світовий ринки; - створення умов для ефективного використання туристичної інфраструктури

Таким чином, з урахуванням нагальної потреби реформування туристичної галузі, доцільним є розроблення та прийняття загальнодержавної Концепції розвитку гірського туризму в Україні. Концепція розвитку гірського туризму в Україні має вирішити такі основні завдання: задекларувати принцип пріоритетності розвитку гірського туризму серед інших його різновидів; впровадити ефективні та дієві механізми фінансово-економічного, організаційного, правового регулювання розвитку гірського туризму; визначити основні напрями розвитку гірського туризму в державі; створити, з урахуванням соціально-економічних інтересів держави, ефективну модель розвитку туризму на гірських територіях; удосконалити організаційну структуру управління гірським туризмом; визначити шляхи, форми та методи стимулювання розвитку гірського туризму; забезпечити

раціональне використання та відновлення природного та історико-культурного середовища тощо.

3.3 Особливості механізмів державного регулювання сільським туризмом у гірській місцевості

Незважаючи на значні зусилля міжнародної спільноти, урядів та громадських структур у сфері розвитку туризму, в Україні все ще залишаються невирішеними чимало проблем, однією з них є питання розвитку сільських територій, адже відомо, що саме сільські території переважають в гірських районах. Щороку кількість жителів на сільських територіях зменшується в середньому на 1,1%, або на 174,2 тис. осіб, і якщо найближчим часом не буде вжито ефективних управлінських заходів у цій сфері, ситуація буде погіршуватися і надалі. Серед факторів які сприяють занепаду сільського туризму називають економічну нестабільність в державі, низький рівень життя населення, відсутність робочих місць, тощо. Тому на наш погляд комплексна модель управління гірським туризмом повинна передбачати цілий ряд заходів, які спрямовані на розвиток сільських місцевостей, особливу увагу слід приділити віддаленим селам.

Основними завданнями держави в процесі організації сільського зеленого туризму є розробка концепції розвитку сільського зеленого туризму на державному та регіональному рівні, у межах якої виокремлено напрями (моделі розвитку) з урахуванням загальнонаціональної та регіональної специфіки; формування державної політики підтримки альтернативної (додаткової) прибуткової діяльності населення в сільській місцевості; розробка державної програми розвитку сільського туризму як прибуткового сектору економіки, що передбачає формування механізмів правового, фінансового, організаційного, інформаційного.

Природне та етнокультурне середовище. Івано-Франківської області сприяє розвитку сільського зеленого туризму, особливо у гірській

місцевості, адже територія області тягнеться з північного заходу на південний схід уздовж орографічної осі Українських Карпат, поряд із Закарпаттям, це найвисокогірніша область України. Багата область і в етнографічному плані. Вона складається з самобутніх етнографічних районів Опілля, Бойківщини, Гуцульщини та Покуття. Їх мешканці найповніше зберегли національний давньоукраїнський колорит з багатою матеріально-духовною культурою, а також низку самобутніх відмінностей в обрядах, народній архітектурі, одязі, побуті, мистецьких ремеслах, що привертає неабияку увагу туристів.

Івано-Франківщина має сформований імідж одного з найпопулярніших туристичних регіонів України. Туристичному руху в області притаманні такі специфічні риси: масовість, активність, молодіжність, помірна цінова політика туробслуговування. Ці риси вигідно вирізняють Івано-Франківщину на туристичному ринку Карпатського регіону. Гірська частина області зайнята Східними Карпатами, що поділяються на масиви Чорногора, Горгани, Гриняви, Чивчини. У Чорногірському хребті (на межі з Закарпаттям) підноситься найвища гора України - Говерла (2061 м). Івано-Франківщина - найлісистіша область України. Лісовими масивами вкрито 41 % території області. В Івано-Франківській області нараховується 147 об'єктів природно-заповідного фонду. Серед них значні за площею гірськолісові резервати "Садки", "Джурджівський", "Княздвірський", "Скит Манявський", найбільший у регіоні Карпатський НПП та НПП "Гуцульщина". Карпатський НПП створений у 1980 р. на площі 50,3 тис. га. Національний парк охоплює верхів'я річок Прут і Чорного Черемошу з г. Говерлою і включає 12 паркових лісництв, земельний фонд селянських спілок, а також землі селищних та сільських рад - Яремчі, Микуличина, Кременця, Ворохти, Яблуниці. Основне завдання парку полягає у збереженні природи східного макросхилу Українських Карпат, його гірських і долинно-річкових ландшафтів, цінних історичних, архітектурних та етнографічних

пам'яток. Карпатський національний парк є одним з основних рекреаційних районів Карпатського регіону та України. Кліматичні та географічні умови парку сприятливі для відпочинку й оздоровлення. Тут створена потужна матеріально-технічна база рекреаційного обслуговування. Функціонує 5 турбаз, 13 закладів відпочинку, 11 санаторіїв, 6 оздоровчих таборів. У парку прокладена широка мережа екотуристичних маршрутів: ботанічний, зоологічний та географічний на г. Брескул (1910 м), ландшафтний на г. Говерлу (2061 м), ботанічний та ландшафтно-географічний на г. Піп Іван (2020 м), загально-краєзнавчий на "Скелі Довбуша" та багато інших.

НПП "Гуцульщина" створений у 2002 р. на площі 32,271 тис. га (у тому числі 7606 га надані НПП у постійне користування). Національний парк розташований у Покутсько-Буковинських Карпатах на території Косівського адміністративного району, де найвиразніше і найповніше збереглися прадавні самобутні промисли, традиції і звичаї гуцулів. Ця територія відзначається великою історико-культурною цінністю, зокрема, тут щорічно відбувається всесвітній Гуцульський фестиваль. Унікальні ландшафтні комплекси й гірські екосистеми органічно поєднані з колоритним етнокультурним середовищем та багатими рекреаційними ресурсами. Гірські водоспади та плеса річок виступають зонами масового відпочинку населення краю та численних рекреантів. На Черемоші існують всі умови для розвитку водного туризму. В урочищі Лебедин на висоті 650 м знаходиться "перлина" Гуцульщини - озеро Лебедине, мальовниче плесо якого в обрамленні смарагдових гір вабить до себе екотуристів з усіх куточків країни. На території НПП "Гуцульщина" розташовані численні туристичні бази, бази відпочинку, санаторії. У забудові рекреаційних споруд використано елементи народної гуцульської архітектури, які органічно поєднуються з ландшафтами, створюючи шедеври архітектурно-паркового мистецтва.

Державний заповідник "Горгани" створений у 1996 р. на площі 5344,2 га. У заповіднику під охороною знаходяться унікальні природні ландшафти та екосистеми Довбушанських Горган - найнедоступнішого, найвисо-когірнішого й найбільш кам'янистого хребта Скибових Горган.

Комплексне рекреаційно-туристичне (й екоагротури-стичне передусім) освоєння територій в околі природоохоронних об'єктів області перебуває на початковій стадії через відсутність цільового інвестування та непоінформованість європейських інвесторів про туристичний потенціал цього унікального, майже не зміненого людиною, куточка Європи. У етнографічних районах краю процвітають різні види художніх народних промислів і ремесел (різьбярство, кушнірство, писанкарство, мосяжництво, кераміка, ткацтво, вишивання, лимарство, боднарство, сироваріння тощо). Колоритний барвистий одяг, оригінальна музична та пісенна культура гуцулів становлять неабиякий інтерес і є здобутком української та світової культури.

Гуцульський і бойківський архітектурні стилі відзначаються високою естетичністю та гармонійним поєднанням з довкіллям. Дерев'яні гуцульські й бойківські церкви, гражди, малі архітектурні форми відомі в усьому світі. Визначним центром гуцульського мистецтва є Косів. І зарубіжні, і вітчизняні туристи вважають за необхідне відвідати знаменитий косівський ярмарок та придбати для себе мистецькі вироби. Популярними серед туристів є Коломия, Верховина, Болехів.

Гірська Івано-Франківщина володіє багатою історико-куль-турною спадщиною. На її території взято під охорону держави 3,5 тис. пам'яток історії та культури. Серед них всесвітньо відомий Манявський Скит (XVII ст.), дерев'яні гуцульські та бойківські храми.

Відпочинок на селі є одним з перспективних напрямів відродження та розвитку українського села, оскільки розвиток туристичного бізнесу приносить дохід не лише власникам осель, а й іншим жителям місцевості: створюються нові робочі місця в сфері обслуговування туристів, зростає

попит на продукти харчування, сувенірну продукцію та вироби місцевих майстрів, активізується будівництво та транспортні послуги.

На сьогодні соціально-економічними передумовами розвитку сільського туризму в Україні є:

- природно-ландшафтне багатство сільської місцевості України, “жива” народно-традиційна культура та народні ремесла, численні пам’ятки історії та культури, “святі місця” тощо, що становлять (або можуть становити) неабияку привабливість для туристів;
- курортно-рекреаційні зони, розташовані у сільській місцевості;
- наявний приватний житловий фонд (на сьогодні в селах України нараховується 6,2 млн. житлових будинків, з яких 98% - у приватній власності);
- незайняте або частково зайняте в особистих селянських господарствах сільське населення (із загальної середньорічної кількості працездатного населення на селі, що складає 6,4 млн. осіб, понад 3,0 млн. чол. не працевлаштовані або частково зайняті);
- висока потреба в збуті сільськогосподарської продукції, дві третини якої виробляється в особистих селянських та фермерських господарствах.

Управління розвитком туризму на сільських теренах Карпатського регіону має враховувати такі об’єктивні обставини:

- не всі сільські місцевості підходять для розвитку зеленого туризму;
- не всі сільські громади можна залучити до розвитку зеленого туризму;
- не всі форми туристичної діяльності прийнятні у кожній місцевості;
- мають бути ліміти у розвитку кількості агроосель у кожній окремо взятій місцевості;
- спеціальні механізми управління повинні бути застосовані для того, щоб перешкодити негативному впливу відвідувачів на довкілля.

Водночас перспективи розвитку сільського відпочинку у Карпатському

регіоні виглядають потенційно сприятливими з огляду на наявність значних рекреаційних ресурсів. Зокрема, розквіт сільського відпочинку має відбуватися при активній співпраці з рекреаційними природно-заповідними установами регіону. Адже одним з видів використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, відповідно до ст. 9 Закону України "Про природно-заповідний фонд України", за умови дотримання природоохоронного режиму, встановленого цим Законом та іншими актами законодавства України, є використання їх в оздоровчих та інших рекреаційних цілях. У цьому плані Карпатський регіон володіє потужними природно-рекреаційними можливостями, наприклад, широко відомими Карпатським і "Східні Карпати" біосферними заповідниками, Карпатським, "Гуцульщина", Вижницьким, Яворівським національними природними парками.

Можна також погодитися з рекомендаціями "World Trade Organization", що наполегливо рекомендує урядам розробляти загальні далекоглядні стратегії, законодавчі акти, постанови та інші урядові заходи для досягнення цілей сталого розвитку. На загальнодержавному, регіональному та місцевому адміністративних рівнях треба пам'ятати, що підтримка сільського зеленого туризму - це підтримка сільського населення і сільського господарства в цілому.

Насамкінець, зазначимо, що лише сільський зелений туризм у сучасних економіко-демографічних умовах здатний реально допомогти малим поселенням України вижити, адже саме малі села своєю специфічністю притягують відвідувачів.

Загалом розвиток сільського туризму (агротуризму, екотуризму, зеленого туризму, сільської гостинності, тощо) в Україні є надзвичайно важливим, що зумовило значне зацікавлення до даної проблеми міжнародні структури. Так, Міжнародна Благодійна Фундація «Хайфер Проджект Інтернешенл» щороку реалізовує в Україні цілий ряд проектів спрямованих на розвиток села (видання інформаційних матеріалів,

розвиток підприємництва на селі, проведення наукових досліджень у цій сфері, тощо) [218, 122].

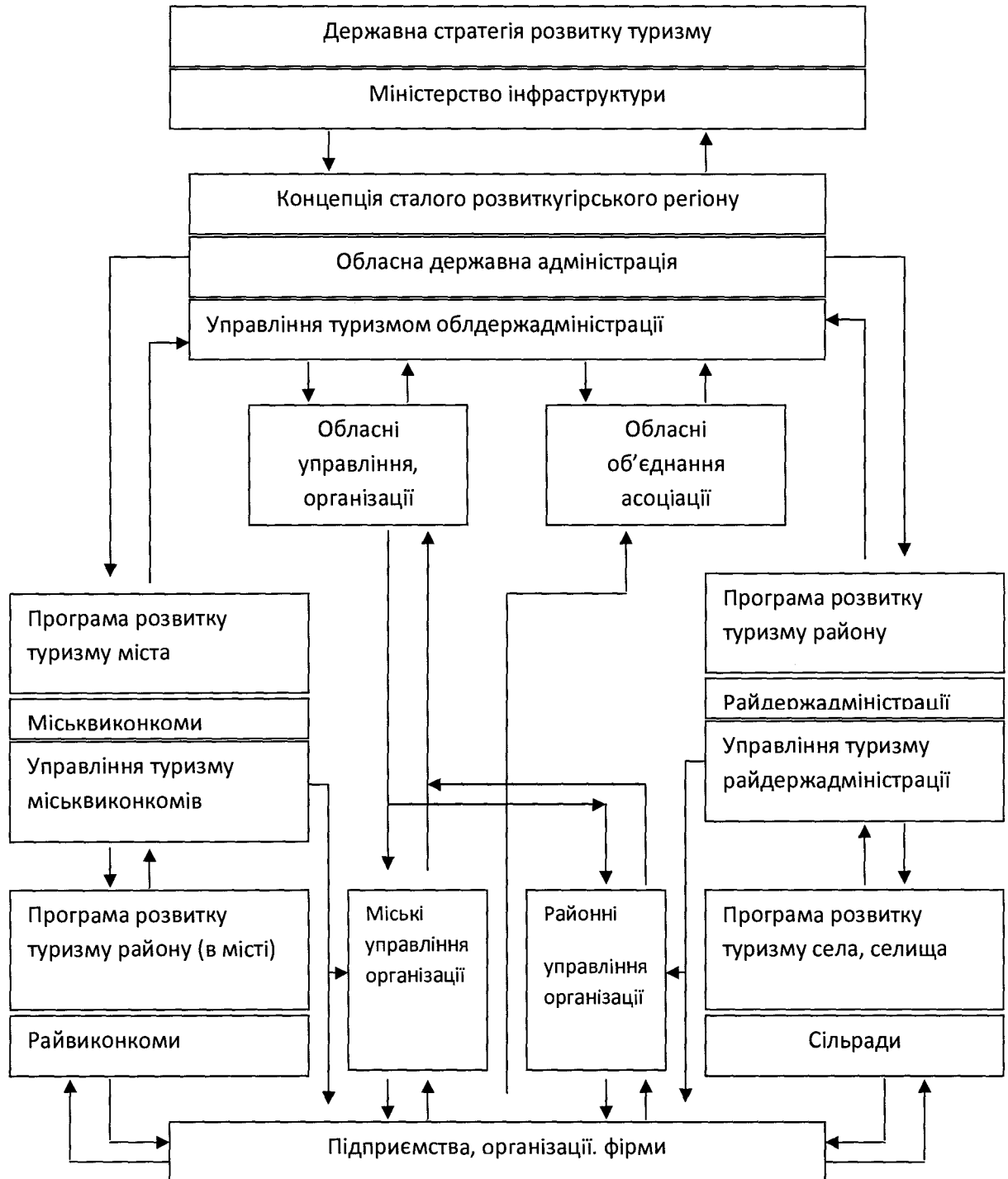
Розвиток сільського туризму, в разі дотримання його організаторами європейських норм, здатен позитивно вплинути на:

- вирішення соціально-економічних проблем села;
- зменшення рівня безробіття на селі та розширення кола самозайнятості сільського населення, особливо молоді;
- розширення можливостей реалізації продукції особистого підсобного господарства;
- покращення благоустрою сільських садиб, вулиць, в цілому сіл;
- розвиток соціальної (в т.ч. культурної) інфраструктури;
- відродження, збереження і розвиток місцевих народних промислів, пам'яток історико-культурної спадщини;
- підвищення культурно-освітнього рівня сільського населення.

Сьогодні в Україні вже формується соціально-економічна основа для організації сільського туризму, а туристичні послуги на селі надають понад 1500 садиб. Поширюються й такі напрямки сільського туризму, що вже усталилися у світовій практиці, як-от: агротуризм (безпосередньо пов'язаний із селянським господарством, одночасно надає послуги з проживання та харчування, знайомить із сільськогосподарською діяльністю, традиціями та звичаями даного регіону тощо) і екотуризм або “зелений туризм”, “природничий туризм” (форма активного і безпосереднього відвідування територій з особливими природними умовами та культурним “наповненням”. Поділяється на фауно- та флористичний, культурологічний та етнографічний).

Сільський туризм у гірській місцевості нерозривно пов'язаний і його розвиток узгоджується з загальнодержавними стратегіями та розпорядженнями, зокрема, з Державною Стратегією розвитку туризму України.

Рис.2 Взаємозв'язок територіальних програм розвитку гірського туризму з Державною програмою розвитку туризму України.

Певною мірою розроблено й правові засади розвитку сільського туризму в Україні. Так, у прийнятому в 1995 р. Законі України “Про туризм” сільський зелений туризм визнаний окремим видом туризму, розвитком

якого має опікуватися держава (статті 4, 6). У Законі України “Про особисте селянське господарство” (2003 р.) визначено правові, організаційні, економічні та соціальні засади ведення особистого селянського господарства, зокрема, з надання послуг у сфері сільського туризму (стаття 1). Того ж року новим Законом України “Про внесення змін до Закону України “Про туризм” до сфери туристичної діяльності віднесено і надання фізичними особами послуг з тимчасового розміщення. Важливими кроками щодо законодавчого врегулювання питань, пов’язаних із сільським туризмом, стали постанови КМ України “Зміни, що вносяться до постанов Кабінету Міністрів України з питань підтримки індивідуального житлового будівництва на селі” № 1196 від 15 грудня 2005 р. і “Порядок надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)” № 297 від 15 березня 2006 р. Нарешті, Урядом затверджено розпорядження Кабінету Міністрів України “Про затвердження заходів щодо державної підтримки розвитку сільського туризму на 2006-2010 роки” №373-р від 3 липня 2006 р., яким визначаються такі напрями щодо стимулювання сільського туризму в Україні: формування правового механізму розвитку сільського туризму; визначення економічних засад функціонування ринку сільського туризму; проведення інфраструктурних досліджень та залучення інвестицій в розвиток інфраструктури сільського туризму; розробка маркетингової політики на ринку послуг сільського туризму; формування кадрового потенціалу для розвитку сільського туризму.

На жаль, досі не ухвалений Верховною Радою проект Закону України “Про сільський та сільський зелений туризм”, прийнятий за основу ще у 2004 р. Органами державної влади проводиться робота по відпрацюванню механізму державної підтримки сільського туризму з урахуванням досвіду розвинених країн, надається сприяння конкретним заходам щодо його розвитку, зокрема – щорічній Всеукраїнській виставці-ярмарки із сільського туризму “Українське село запрошує” на території Музею народної архітектури та побуту України НАНУ.

Важливим підґрунтям розвитку сільського туризму вже стала приватна ініціатива громадян України, виникнення громадських організацій та підприємницьких структур, які практично опікуються зазначеною сферою діяльності. Так, від 1996 р. діє всеукраїнська громадська неприбуткова організація “Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні”, яка є головним організатором вищезгаданої Всеукраїнської виставки-ярмарки “Українське село запрошує”, активним видавцем друкованої продукції, зокрема часопису “Туризм сільський зелений”. Серед доробку цієї організації – програма “Зелена садиба”, якою передбачено екологічну сертифікацію садиб, що надають послуги сільського туризму (розроблена й впроваджується спільно з іншою громадською організацією – “Незалежною службою екологічної безпеки”).

Розвиток сільського туризму входить у сферу пріоритетних інтересів іншої всеукраїнської громадської організації – “Інститут сільського розвитку” (створений у 2003 р.), що є співвиконавцем “Програми підвищення рівня життя сільського населення України” (з листопада 2001 р. впроваджується Міністерством у справах міжнародного розвитку Великої Британії).

Пріоритетами державної політики щодо сільського туризму мають стати:

- реалізація заходів щодо державної підтримки розвитку сільського туризму,
- розроблення нормативно-правових актів, що ефективно регулюватимуть суспільні відносини в сфері сільського туризму;
- розроблення національного стандарту щодо надання послуг сільського туризму;
- здійснення інформаційно-рекламної підтримки розвитку сільського туризму

Разом із тим, ще не до кінця визначений міжнародний попит. Приїзду іноземців з інших країн перешкоджає відсутність знання

господарями іноземних мов; це добре ілюструє наше дослідження, в якому ми побачили, що 20 % господарів не знали жодної іноземної мови, при цьому абсолютно незрозумілий рівень знань інших господарів, які вказали, що володіють іноземними мовами. Інші дослідження свідчать, що серед потенційних клієнтів для відпочинку в українському селі є шанувальники "сентиментального" туризму, особливо українська діаспора США і Канади, аматори етнографічного та екологічного туризму.

З огляду на ці реалії, необхідно проводити навчання власників агроосель прийомам обслуговування та іноземним мовам. Це найсуттєвіша проблема, яка стоїть нині на перешкоді виходу сільського зеленого туризму України на міжнародний ринок. Тому досі маємо таку сумну статистику: в польських, словацьких і румунських Карпатах щорічно відпочиває на один-два порядки більше західноєвропейських зелених туристів, ніж в Українських Карпатах.

У цьому аспекті важливим є також налагодження тіснішої взаємовигідної співпраці з турфірмами, які можуть сприяти активізації руху іноземних туристів у села з метою короткотривалого відпочинку, ознайомлення з традиціями, участі у фестивалях і сільськогосподарських роботах. Але якщо власники агроосель, сільських громад не зроблять зустрічних кроків щодо облаштування житла, забезпечення його санітарно-гігієнічного стандарту, благоустрою села, впорядкування привабливих місць, то відпочинок на сільських територіях регіону не зрушиться з місця.

Для закордонного туриста при ознайомленні з пропозицією відпочити в українському селі важливо, наскільки легальною в Україні є така форма надання відпочинкових послуг, хто відповідає за якість прийому, через кого можна організувати поїздку, який господарський механізм цього виду відпочинково-туристичної діяльності. Це важливо як для рекреантів, так і для тих, хто їх приймає на селі. Від цього залежить, який стан сільського відпочинку матимемо у майбутньому: легальний - як повноправного суб'єкта туристичного ринку - чи "тіньовий".

На сучасному етапі особливо важливим є питання просування в Україні самої ідеї сільського туризму в цілому. Метою розробки цієї широкомасштабної програми повинно стати підвищення поінформованості населення і створення позитивного ставлення до цього виду відпочинку. Насамперед повинні бути задіяні такі види маркетингових комунікацій, як PR-статті, інтерв'ю, прес-конференції, семінари, брифінги, телепередачі, що викликають довіру та позитивну реакцію.

Варто також активізувати значення місцевої влади у підтримці цілей сільського зеленого туризму. Адже кожний місцевий чиновник має зрозуміти, що сільський зелений туризм - це додаткові гроші й поліпшення інфраструктури району, створення нових робочих місць. Саме місцеві влади можуть клопотати про забезпечення податкових пільг при одержанні державних дотацій (з місцевих бюджетів) особам, які беруть участь у наданні агротуристичних послуг.

Напрацьовані на сьогодні стратегії розвитку сільського зеленого туризму, націлені на вирішення соціально-економічних, екологічних і етнокультурних проблем сільських місцевостей, вимагають чіткого планування на рівні районів та окремих сільських громад. Важливою частиною планування є ефективне втілення у життя "пілотних" проектів сільського відпочинку, які здійснюють обласні Спілки сприяння розвитку сільського зеленого туризму.

Неабиякою проблемою залишається невизначеність правового статусу власників малих рекреаційних комплексів, розташованих у сільській місцевості. Так, у літературі описані випадки, коли до 80 % туристичного бізнесу в малих містах і селах привласнюється, управляється або контролюється міськими виробниками, які можуть агресивно поводитися щодо традиційної культури, трудової практики й архітектурних стилів.

Необхідно відзначити, що розвиток сільського туризму в гірських ландшафтах уже створює певні проблеми природоохоронного характеру.

Найпривабливіші гірські території, як правило, дуже чутливі до туристичних впливів. До таких територій належить, наприклад, карпатські озера. Інтенсивні заняття лижним спортом пошкоджують вегетацію рослинного покриву схилів унаслідок масових пішохідних і кінних прогулянок, витоптується й розріджується рослинність, переущільнюється ґрунтовий покрив, збіднюється біотичне різноманіття. Аборигенна вмиротвореність і недоторкана природа сіл регіону також перед серйозним компромісом: або все це залишається недоторканим, і сільський туризм у місцевості не буде розвиватися, або розвиток сільського туризму впливатиме на первинні блага довкілля.

Відомо, що "передові" культури майже завжди впливають дигресивно на "традиційну" культуру. Особливо такий вплив посилюється там, де є специфічні етнічні чи лінгвістичні групи, тому автохтонна культура сільських мешканців Гуцульщини, Бойківщини, Закарпаття, Буковини, Покуття, Розточчя, Опілля, Полісся тощо може розчинитися під негативним впливом масової космополітизованої урбокультури туристів.

Враховуючи вищесказане модель управління гірським туризмом повинна передбачати наступні заходи управління у сфері розвитку сільських територій:

- забезпечення належної правової підтримки, спрямованої на ефективний та прогресуючий розвиток сільського туризму, з цією метою прийняття Закону України «Про сільський туризм», Концепції розвитку сільського туризму в Україні,
- створення сприятливої економічної ситуації в державі, а також підтримка села,
- вжиття заходів щодо будівництва, чи реконструювання в Україні біфункціонального житла,
- створення, та покращення ефективності вже існуючих професійних організацій, метою діяльності яких є розвиток сільського туризму(зокрема, Спілки сприяння розвитку

сільського зеленого туризму в Україні),

- вжиття заходів, спрямованих на покращення якості послуг, які надаються в межах сільського зеленого туризму (зокрема, підвищення кваліфікації господарів садиб),
- встановлення відповідальності власників садиб (послугонадавачів) за неякісне надання послуг туристам.

На даному етапі державотворення ми не маємо генеральної стратегії розвитку вітчизняної туристичної галузі, а також економічної моделі в'їзного і внутрішнього туризму, розвиток яких є пріоритетним для кожної країни. Потрібно також удосконалити умови ліцензування, технологію стандартизації, сертифікації та статистики.

Зважаючи на складність і багатогранність зазначеної проблематики, подальшого вивчення потребують методичні розробки та відповідне міжнародне правове середовище, від якого суттєво залежить конкурентоспроможність українського туристичного продукту та обсяги надання туристичних послуг на внутрішньому та міжнародному ринках. Останні повинні бути адаптовані в Україні і отримати у подальшому відповідне організаційно-правове забезпечення.

Гірські регіони України, як надскладна соціально-еколого-економічна система, повинні досягти збалансованої взаємодії її основних компонентів та вирішення ними наступних важливих проблем: екологічної – забезпечення якісного природного середовища проживання людей; економічної – забезпечення економічного зростання як основи підвищення життєвого рівня населення; соціальної – забезпечення на цій основі нормальних умов життя людей.

З метою врахування особливостей прояву загальних закономірностей та принципів організації, розвитку та розміщення галузей економіки в умовах гірських територій розроблено класифікацію факторів, які визначають специфіку та особливості розвитку гірських територій за такими класифікаційними ознаками: об'єкту впливу (географічні,

екологічні, соціальні, економічні); характеру дії (сприятливі та обмежуючі); рівня дії (загальні та специфічні).

Дослідження стану соціально-економічного розвитку гірських територій свідчить про їх значне відставання за більшістю показників порівняно з середньообласними значеннями. Визначено, що гірські території Українських Карпат відносяться до проблемних регіонів, які самостійно не зможуть вирішити численні соціально-економічні та екологічні проблеми та реалізувати свій високий природно-ресурсний потенціал і тому вимагають активної допомоги з боку держави.

Для виявлення відмінностей у екологічному стані та рівні соціально-економічного розвитку окремих районів з метою їх оцінки та розробки на цій основі регіональної політики сталого розвитку автором запропоновано методикку комплексної оцінки розвитку гірських територій, проведено розрахунки інтегральних індексів екологічного стану та соціального і економічного розвитку гірських районів.

Формування стратегії сталого розвитку гірських територій базується на обґрунтованих принципах: раціональному використанні природних ресурсів та економічного потенціалу; диверсифікації та ускладненні функціональної структури гірських територій; ефективному та екологобезпечному функціонуванні економіки, динамізації життєдіяльності регіону; раціональному поєднанні ринкових і державних важелів регулювання відносин суспільства і природи; узгодженість обраних напрямів розвитку гірських територій з інтересами держави. Запропонована в роботі концептуальна модель формування та реалізації стратегії сталого розвитку гірських територій може служити методичним інструментом при побудові конкретних регіональних стратегій розвитку окремих районів та в цілому по Карпатському регіону.

Висновки до розділу. В результаті наведених відомостей пропонуємо застосувати організаційно-правову модель організаційного та правового механізмів державного регулювання гірського туризму

виходячи з основного змісту державної туристичної політики, регіональної туристичної політики, а також державної гірської політики як її складової. Пропонується така організаційно-правова модель, що ґрунтується на основоположних засадах, методах, принципах як економічної науки, так і науки державного управління та методиці оцінки рівня розвитку гірських територій.

Доведено, що перспективними варіантами організаційно-правової моделі організаційного та правового механізмів регулювання гірського туризму для України є:

1) створення регіональних агротуристичних мереж через розвиток малого, сімейного й індивідуального агротуристичного бізнесу на базі існуючих туристичних ресурсів сільської місцевості;

2) відтворення соціокультурного середовища – «історичного села», «національного села» або іншого типу поселення, відтворення соціокультурного середовища інших історичних об'єктів;

3) створення великих і середніх спеціалізованих агротуристичних об'єктів, орієнтованих на прийом туристів і організацію їхнього відпочинку. Це можуть бути спеціалізовані центри (спортивні, культурні, кулінарні тощо), стилізовані «агротуристичні села», а також «рибальські», «мисливські села» та ін.;

4) створення державних і приватних гірськогосподарських парків – туристичних, виставкових, рекламно-експозиційних, культурно-пропагандистських, науково-дослідних і виробничих комплексів, які мають необхідні засоби розміщення та відповідну інфраструктуру.

Реалізацію організаційно-правових моделей організаційного та правового механізмів державного регулювання гірського туризму на регіональному рівні необхідно здійснювати поетапно. На першому етапі передбачається створення передумов для реалізації принципів соціальної справедливості, призупинення зuboжіння та забезпечення умов для макроекономічного зростання. Другий етап передбачає структурну

перебудову економіки, збалансоване використання природно-ресурсного потенціалу, забезпечення якості життя, яке відповідало б стандартам європейських країн, надання широких прав територіальним громадам. Це дасть можливість відмовитися від державної допомоги місцевим бюджетам і вивести гірський регіон із депресивного у такий, що стабільно розвивається.

Аргументовано, що організаційно-правові моделі організаційного та правового механізмів державного регулювання гірського туризму повинні бути комплексними й відображати такі аспекти: економічний (гірський туризм розглядається як джерело доходу для гірського населення в ситуації кризи аграрного сектора); соціокультурний (ефект культурного та психологічного взаємозбагачення завдяки спілкуванню місцевих жителів з туристами, кооперація на рівні місцевої громади зумовлює поліпшення соціально-психологічного клімату, створення умов для успішного розвитку й кількісного зростання місцевих громад); етнокультурний (можливість активізувати місцеві ресурси, пропаганда національних культурних традицій); особистісний (підвищення самооцінки особистості, необхідність здобувати нові знання, професійні навички, використовувати можливості та ресурси власного господарства).

Запропоновано новітні механізми залучення молоді в туристичну сферу в гірських місцевостях, зокрема створення дієвих дисконтних систем для молоді та студентів, підтримка культурного обміну між молоддю і дітьми різних країн, насамперед через створення літніх міжнародних таборів, центрів екологічного туризму (волонтерські табори), літніх університетів і мовних шкіл, проведення міжнаціональних конкурсів, олімпіад, фестивалів; сприяння розвитку спеціалізованої інфраструктури та супутніх послуг, розрахованих на потреби молодіжного туризму та культурного обміну (кемпінги, інформаційні служби, довідкова література, табори, хостели тощо).

Умовою розвитку регіонального туризму є конкретний розподіл повноважень і матеріальних ресурсів між центральними та місцевими органами влади в галузі туризму. Дослідження свідчить про необхідність делегування органам місцевого самоврядування повноважень щодо розвитку місцевого, в нашому випадку – гірського туризму, зокрема щодо створення регіональних туристичних корпорацій, туристичних інформаційних центрів, розбудови туристичної інфраструктури, залучення інвестицій тощо.

Одним з варіантів розвитку сільського туризму в гірській місцевості вбачається створення робочої групи фахівців галузі, яка на основі розроблених на державному рівні типових положень, працюватиме над конкретним планом заходів для окремого туристичного регіону, на першому етапі впроваджуватиме ці заходи в життя, а на наступних – контролюватиме та підтримуватиме їх.

Сільський туризм на гірській території може стати найбільш перспективною галуззю для багатьох населених пунктів України, що сприятиме їх соціально-економічному зростанню, зокрема створенню нових робочих місць, поповненню місцевих бюджетів, розвитку місцевої інфраструктури.

Основними завданням держави в процесі організації сільського зеленого туризму: розробка концепції розвитку сільського зеленого туризму на державному та регіональному рівні, у межах якої виокремлено напрями (моделі розвитку) з урахуванням загальнонаціональної та регіональної специфіки; формування державної політики підтримки альтернативної (додаткової) прибуткової діяльності населення в сільській місцевості; розробка державної програми розвитку сільського туризму як прибуткового сектору економіки, що передбачає формування механізмів правового, фінансового, організаційного, інформаційного.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі представлено науково-теоретичне обґрунтування функціонування і розвитку правового та організаційного механізмів державного регулювання гірським туризмом. Науковий аналіз функціонування виокремлених механізмів дав можливість запропонувати пріоритетні заходи для його розвитку. Зокрема, аргументовано необхідність створення Концепції розвитку гірського туризму, а також пропонуються організаційно-правові моделі організаційного та правового механізмів державного регулювання гірського туризму.

Основні висновки і результати досліджень зводяться до наступного:

1. Вітчизняні та зарубіжні наукові джерела, присвячені проблемам державного управління і регулювання туристичної сфери, хоча і висвітлюють найважливіші управлінські та організаційні проблеми, все ж характеризуються недостатнім рівнем вивчення і розв'язання. Це зумовлює необхідність ґрунтовних та комплексних досліджень, адже деякі аспекти теорії та практики державного регулювання галузі туризму потребують подальшого доопрацювання. Також у значній частині досліджень, які стосуються державного регулювання туристичної сфери, не враховано особливостей гірських територій, їх потреб та можливостей до потенційного розвитку.

На основі проведеного аналізу використаної літератури, діючих нормативно-правових актів зроблено висновок, що розробка основних положень гірської політики в Україні, обґрунтування принципових засад її законодавчого забезпечення з обговоренням цих документів на науковому рівні не проводилася.

Незважаючи на певні можливості щодо саморозвитку гірських територій, складні умови гір не дозволяють забезпечити місцевому населенню достатній рівень життя, що зумовлює появу негативних соціально-економічних та екологічних тенденцій, які без зовнішнього

втручання неминуче призводять до погіршення демографічної ситуації, зростання соціальної напруги, знищення природних багатств.

Враховуючи велике значення гірських територій, а також їх особливу популярність серед туристів, існування великої кількості різновидів відпочинку на гірських територіях, можемо констатувати, що на сьогодні є підстави виокремити гірський туризм як важливу складову розвитку туристичної галузі Прикарпаття та розвитку економіки України в цілому.

2. Основні аспекти реалізації державної політики у сфері туризму потребують комплексного дослідження. Це, зокрема, визначення повноважень, функцій та меж впливу держави на функціонування туристичної галузі, формування дієвої вертикалі органів державної влади в галузі туризму з урахуванням потенціалу регіонів, кадрового забезпечення, розвитку інфраструктури тощо, дослідження позитивних та негативних аспектів нормативно-правових актів, що регулюють туристичну галузь в Україні та визначення ефективних механізмів партнерства державної влади, місцевого самоврядування і приватного сектору щодо розвитку туризму. Потребує наукової обґрунтованості і вироблення методичних рекомендацій органам місцевого самоврядування щодо розвитку гірського туризму, обґрунтування необхідності його розвитку та державної підтримки.

Для удосконалення понятійного дослідження апарату сформовано авторські дефініції таких термінів, як гірський туризм, державне регулювання туристичною галуззю, державна політика у сфері туризму.

Констатовано, що реалізація державної політики у сфері туризму є надзвичайно складним процесом, який, за сучасних умов, вимагає координації зусиль як державних, так і громадських інституцій. Запропоновано до пріоритетних напрямів державної політики в галузі гірського туризму віднести: удосконалення нормативного регулювання сфери гірського туризму, визначення концептуальних засад його розвитку у законодавстві, а також шляхів їх впровадження; сприяння становленню гірського туризму як високорентабельної галузі економіки України, здатної приносити значні прибутки; створення сприятливих умов для розвитку

підприємництва на гірських територіях; вжиття заходів щодо соціального забезпечення гірського населення; просування національного туристичного продукту на міжнародному ринку; забезпечення доступності гірського туризму для малозабезпечених верств населення тощо.

3. Встановлено, що на сучасному етапі державне регулювання в галузі туризму здійснюється Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади в галузі туризму – Міністерством інфраструктури України, Верховною Радою Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, а також іншими органами в межах їхньої компетенції. Структурним органом Міністерства інфраструктури України є Державне агентство України з туризму і курортів, завданням якого є забезпечення реалізації державної політики у галузі туризму та курортів.

Аргументовано, що функціонування механізму державного управління туристичною галуззю у Івано-Франківській області набуває особливо важливих рис у світлі підготовки регіону до Чемпіонату Європи з футболу Євро-2012. На Прикарпатті є величезний туристично-рекреаційний потенціал, який формують вигідне геополітичне положення, багата історико-культурна спадщина, унікальність ландшафтів, різноманіття флори і фауни, етнічність, унікальність кліматичних характеристик гірських територій. Комплексний розвиток гірських регіонів області дасть можливість подовжити термін перебування туристів, розширити асортимент пропонованого туристичного продукту та в довгостроковій перспективі утвердити статус Івано-Франківської області як провідного регіону України з розвитку гірського туризму.

З метою вдосконалення організації механізму державного управління гірського туризму обґрунтовано необхідність вирішення на державному рівні загальних проблем, які неспроможні подолати туристичні підприємства й організації гірських районів без державної підтримки та узгодження, підключення суб'єктів туристичної діяльності та їх баз послуг

до глобальних інформаційних мереж. Враховуючи велике значення гірських територій, а також їх особливу популярність серед туристів, існування великої кількості різновидів відпочинку поблизу гір, констатується, що на сьогодні є підстави виокремити гірський туризм як важливу складову розвитку туристичної галузі Прикарпаття та розвитку економіки України в цілому.

4. Визначено передумови організаційного та правового забезпечення гірського туризму на регіональному рівні. Основними передумовами необхідності регулювання сфери гірського туризму є недостатнє інформаційне забезпечення діяльності бізнесу, низький рівень розвитку інфраструктури, брак кваліфікованих кадрів, відсутність співпраці між туристичними підприємствами, недостатнє сприяння органів місцевої влади. Компетенція місцевої влади у сфері використання рекреаційно-туристичних ресурсів визначена чинним законодавством лише частково.

Щодо організаційного забезпечення розвитку гірського туризму доведено, що органам державного управління для подальшого розвитку туристичної галузі в гірському регіоні потрібно спрямувати роботу на створення розгалуженої інфраструктури туризму, яка б задовольняла всі потреби осіб, що подорожують, проведення диверсифікації асортименту туристичних послуг та підвищення якості обслуговування туристів, визначення пріоритетних видів національного туризму з урахуванням існуючих ресурсів та традицій населення області.

Серед пріоритетних напрямків вдосконалення функціонування організаційного і правового механізмів державного регулювання гірського туризму на регіональному рівні в дисертаційному дослідженні аргументовано необхідність розроблення та прийняття загальнодержавної Концепції розвитку гірського туризму в Україні, яка має стати основоположною базою для подальшого розвитку даного виду туризму. Прийняття Концепції розвитку гірського туризму дасть можливість задекларувати принцип пріоритетності його розвитку та впровадити

ефективні механізми регулювання розвитку гірського туризму і створити ефективну модель розвитку туризму на гірських територіях.

Впровадження Концепції розвитку гірського туризму також стимулюватиме туристичну діяльність в Україні, посилить взаємозв'язок туристичної галузі з іншими пріоритетними сферами соціального, економічного та культурного розвитку гірського регіону.

Проблемним для розвитку організаційного механізму регулювання туристичною галуззю на регіональному рівні виявляється розміщення в гірському регіоні туристичних об'єктів, підпорядкованих різним міністерствам, відомствам, установам. Тому однією з переумов розвитку організаційного механізму регулювання гірського туризму є удосконалення системи управління на основі об'єднання туристичної та оздоровчої сфери в рамках одного відомства. В організаційній структурі управління доцільно передбачити виділення окремого департаменту туризму і рекреації у системі місцевих органів влади.

5. Запропоновано пріоритетні напрямки вдосконалення функціонування організаційного та правового механізмів державного регулювання гірського туризму на регіональному рівні. Методи управління гірським туризмом складають сукупність універсальних способів і прийомів, які застосовуються органами влади при здійсненні функцій державного управління, прийнятті та реалізації рішень щодо впливу на туристичні об'єкти. Їх класифікація дозволяє більш чітко виділити групи методів управління гірським туризмом, а саме: правового регулювання, адміністративні, економічні, соціально-політичні, соціально-психологічні та морально-етичні.

Визначено, що реалізація правового механізму державної політики в галузі туризму здійснюється таким шляхом: визначення та впровадження основних засад державної політики в галузі туризму, пріоритетних напрямів та програми розвитку туризму; визначення порядку класифікації та оцінки туристичних ресурсів України, їх використання та охорони; спрямування

бюджетних коштів на розробку і реалізацію програм розвитку туризму; встановлення системи статистичного обліку і звітності в галузі гірського туризму; організації та здійснення державного контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму; визначення пріоритетних напрямів і координації наукових досліджень та підготовки кадрів у галузі туризму; участі в розробці й реалізації міжнародних програм з розвитку туризму.

6. Виходячи з основного змісту державної політики у сфері туризму, регіональної туристичної політики, а також державної гірської політики як її складової, доцільності Концепції розвитку гірського туризму в Україні, пропонуються організаційно-правові моделі організаційного та правового механізмів державного регулювання гірського туризму. Запропоновані моделі ґрунтуються на основоположних засадах, методах, принципах методики оцінки рівня розвитку гірських територій, яка побудована на комплексності відображення процесу розвитку, врахуванні специфіки розвитку гірських територій з використанням системи показників, які найбільш повно відображають їх еколого-економічний та соціальний стан. Перспективними варіантами організаційно-правових моделей організаційного та правового механізмів регулювання гірського туризму для України може бути створення регіональних агротуристичних мереж, відтворення соціокультурного середовища через створення спеціального типу поселення чи іншого історичного об'єкту, створення великих і середніх спеціалізованих агротуристичних об'єктів, та державних і приватних гірськогосподарських парків.

Запропоновано перспективні варіанти організаційно-правової моделі організаційного та правового механізмів регулювання гірського туризму для України. Це розвиток малого, сімейного й індивідуального агротуристичного бізнесу і створення на його основі регіональних агротуристичних мереж. Відтворення соціокультурного середовища – історичного, національного або іншого типу поселення та відтворення інших історичних об'єктів. Одним з варіантів організаційно-правової моделі організаційного пропонується створення великих і середніх спеціалізованих

агротуристичних об'єктів, орієнтованих на прийом туристів і організацію їхнього відпочинку: спортивні, культурні, кулінарні, ремесленні центри чи стилізовані «агротуристичні хутори», «мисливські села». Аргументується також створення державних і приватних гірськогосподарських парків – туристичних, виставкових, рекламних, культурних чи навіть науково-дослідних і виробничих комплексів.

Доведено, що реалізацію організаційно-правових моделей організаційного та правового механізмів державного регулювання гірського туризму на регіональному рівні необхідно здійснювати поетапно: створення передумов для реалізації принципів соціальної справедливості, призупинення зубожіння та забезпечення умов для макроекономічного зростання, а далі - структурна розбудова економіки, збалансоване використання природно-ресурсного потенціалу та забезпечення якості життя. При дотриманні умов впровадження даних моделей аргументується можливість відмовитися від державної допомоги місцевим бюджетам забезпечити стабільність розвитку.

Організаційно-правові моделі організаційного та правового механізмів державного регулювання гірського туризму повинні бути комплексними й нести економічне навантаження, гірський туризм має бути джерелом доходу для гірського населення, соціокультурне, яке включає можливість культурного взаємозбагачення завдяки спілкуванню місцевих жителів з туристами. Кооперація на рівні місцевої громади зумовлює поліпшення соціально-психологічного клімату, створення умов для успішного розвитку й кількісного зростання місцевих громад, можливість пропаганди національних культурних традицій. Також важливим бачиться особистісний аспект, що дасть можливість підвищення самооцінки, професійного вдосконалення.

Констатовано, що незважаючи на надзвичайні потенційні можливості та перспективи гірських місцевостей в галузі туризму проблемним залишається розвиток сільських територій через недостатню розвиненість інфраструктури, значну віддаленість від великих центрів, недостатню

кваліфікацію осіб, які надають туристичні послуги в таких місцевостях, а розміщені в регіоні туристичні об'єкти часто підпорядковані різним міністерствам чи відомствам. Тому слід вживати заходів щодо подальшого розвитку інфраструктури в гірській місцевості, удосконалення системи державного регулювання на місцевому рівні, забезпечення можливостей для саморозвитку сільського населення на гірських територіях.

За умови втілення зазначених рекомендацій, гірський туризм може стати найбільш перспективною галуззю для багатьох малих історичних міст і сільських населених пунктів України, що сприятиме їх соціально-економічному зростанню, зокрема покращенню інфраструктури та рівня життя місцевих жителів, створенню нових робочих місць, поповненню місцевих бюджетів.

Список використаних джерел

1. Алексеева Ю. Регіональний та локальний розвиток туризму: досвід Франції /Ю. Алексеева// Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2004. – № 1 (17).- С. 131-141.
2. Алексеева Ю. Ініціатива територіальних громад щодо розвитку туризму /Ю. Алексеева // Управління сучасним містом. – 2004. - № 2/4-6 (14). – С. 222-228.
3. Алексеева Ю. Державне регулювання соціального туризму в Україні /Ю. Алексеева// збірник наукових праць Національної Академії Державного Управління. - 2004. - № 1. – С. 182 – 191.
4. Азар В.И. Введение в экономику иностранного туризма /В. И. Азар - М.: ВК Главн. упр. по иностранному туризму при Совмине СССР,1975.- 121с.
5. Алейникова Г.М. Системы технологий: общие положения, технология туристической деятельности /Г. М. Алейникова - Донецк: Донецкий ин-т турист. бизнеса, 2005.- 173 с.
6. Александрова А.Ю. Международный туризм /А. Ю. Александрова – К.: Аспект-Пресс, 2004.- 148 с.
7. Аналітична довідка основних фінансово-економічних показників діяльності суб'єктів туристичної діяльності Івано-Франківської області за даними державної статистичної звітності за I півріччя 2011 року. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.if.gov.ua/modules.php?name=Content&pa=796>
8. Аналіз перспектив та проблем розвитку туризму в Україні.- Офіційний док. - К., Держтур. – [Адміністрація президента України, Туристична спілка “Золоте перевесло ”], - 2004.- 24 с. (Бібліотека офіційних видань).
9. Аналітична записка про стан та перспективи розвитку туризму в Україні.- К.: Держтурадміністрація. – 2003.- 16 с. (Нормативні директивні правові документи)

10. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації /Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук.- К.: КНЕУ, 2003.- С. 79-180.
11. Апілат О.В. Проблеми розвитку туризму в умовах глобалізації /О. В. Апілат// Туризм і ресторанний бізнес: сучасні тенденції та перспективи розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. Конф, (Київ, 7-9 лютого 2007 р.). - К.: КНТЕУ, 2007. – С. 24-26 .
12. Бабарицька В. Менеджмент туризму. Туроперейтинг. Понятійно-термінологічні основи, сервісне забезпечення турпродукту: навч. Посібник [для вищих навч.закладів] /В. Бабарицька, О. Малиновська - К.: Альтерпрес, 2004. – 288 с.
13. Балабанов И.Т. Основы финансового менеджмента: учебн. пособ. [для высших учебн.заведений] / И. Т. Балабанов - М.: Финансы и статистика, 2000.- 527 с.
14. Барчукова Н.С. Международное сотрудничество государств в области туризма /Н. С. Барчукова -М.: Междунар. отношения, 1986.- 176 с.
15. Безносюк В.Д. Регіональна політика освоєння рекреаційного потенціалу: принципи формування та механізми реалізації /В. Д. Безносюк// Соціально-економічні дослідження в перехідний період (Щорічник наукових праць). – Вип. XVIII. – Львів: Ін-ут регіональних досліджень НАН України, 2000. – С.541-549.
16. Безносюк В. Туризм і його місце в соціально-економічному розвитку України /В. Д. Безносюк // Регіональна економіка.- 2000.- №1.- С.23-26.
17. Бакуменко В.Д. Прийняття рішень в державному управлінні: навчальний посібник / В.Д.Бакуменко. Ч.1. Теоретико-методологічні засади. - К.: Видавничо-поліграфічний центр АМУ, 2010.- 395 с.
18. Бергер Ю. Стан та напрямки управління розвитком туризму в східних регіонах Польщі /Ю. Бергер // Актуальні проблеми реформування державного управління в Україні. Матеріали щорічної науково-практичної конференції 20 січня 2006 року. Ч.2.- Львів: ЛРІДУ, 2006.- С. 9-14.
19. Биркович В.І. Модернізація туристичного та рекреаційного потенціалу

регіонів України / В. І. Биркович// Статистика України. – 2006. - № 3 (34). – С. 83-86.

20.Биржаков М.Б. Введение в туризм. Издание 5-е. – СПб.: Издательский дом «Герда», 2003 – 320 с.

21.Біль М. Механізм державного управління туристичною галуззю (регіональний аспект): наук. розробка / Мар'яна Біль, Галина Третяк, Ольга Крайник. – К.: НАДУ, 2009. – 40 с. (3,32 д.а.).

22. Біль М. Методологічні питання інформаційного забезпечення розвитку туризму в регіоні / Мар'яна Біль, Ольга Гринькевич, Оксана Ріпка // Вісник ЛНУ ім. І. Франка. Серія економічна. – Львів, 2008. – №38. – С. 51-55.

23.Браймер Р.А. Основы управления в индустрии гостеприимства /Р. А. Браймер; [пер. с англ Цыганкова Б.Г.] - М.: Аспект Пресс, 1994.- 382 с.

24.Бриггс С. Маркетинг в туризме /Сьюзен Бриггс; [пер. с англ.] - К.: Знання-Прес, 2005.- 358 с.

25.Валентюк І.В. Інструменти реалізації політики у сфері туристичних послуг /І. В. Валентюк // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. – Х.: Вид-во ХРІДУ УАДУ “Магістр”, 2002. – № 2 (13) - С. 179-183.

26.Валентюк І. В. Національний туризм та його розвиток в умовах глобалізації /І. В. Валентюк // Ефективність державного управління в контексті глобалізації та євроінтеграції: матеріали наук.-практ. конф. / за заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. – К.: Вид-во НАДУ, 2003. – Т.2. – С. 399-401.

27.Валентюк І.В. Формування та реалізація державної туристичної політики в Україні /В. І. Валентюк // зб. наук.пр. Української Академії Державного Управління. – 2002. – Вип. 2. – С. 68-76.

28.Василів О. Дослідження проблем та перспектив розвитку туристично-рекреаційної галузі на прикладі Івано-Франківської області /О. Василів// Головне управління зовнішніх зв'язків і туризму Івано-Франківської облдержадміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://frtt.if.gov.ua>.

29.Василів О.Б. Напрямки і можливості інвестування в туристичну галузь

Івано-Франківщини /О. Б. Василюк// Ефективність державного управління в контексті європейської інтеграції: матеріали щорічної науково-практичної конференції, 23 січня 2004 р. - Ч.2.- Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2004.- С. 20 – 23.

30.Василів О.Б. Проблеми та перспективи розвитку туристично-рекреаційної галузі в Івано-Франківській області /О. Б. Василюк// Матеріали щорічної науково-практичної конференції за міжнародною участю “Внутрішня політика держави : сутність, принципи, методологія.” у 2 ч., 27 січня 2005 р. / за заг. ред. А.О.Чемериса.- Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005.-Ч.1.- С.55-61.

31.Василів О.Б. Ув'язка сільського зеленого туризму зі стратегією розвитку Івано-Франківської області /О. Б. Василюк// Матеріали міжнародного семінару ”Сільський зелений туризм : шлях до сталого розвитку”, м. Яремче, Івано-Франківська обл. 25-26 вересня 2003 р.–Івано-Франківськ, 2004.- С.21-25.

32.Вольфганг Нарстедт. Рекреаційний сервіс в Європі. Перспективи оздоровчого туризму /Вольфганг Нарстедт, Майк Піводда; (пер з німецької).- Ужгород, 2001.-101с.

33.Воробей О.Г. Інформаційна інфраструктура туризму та рекреації /О. Г. Воробей// Інформатизації рекреаційної та туристичної діяльності: Перспективи культурного та економічного розвитку: праці Другого Міжнародного Конгресу, Трускавець, 6—9 Жовтня. - Львів, - Львів, ЛРІДУ. – 2003. - С. 69-73

34.Воронкова Л.П. История туризма: учеб. пособие [для высших навч.заведений] /Л. И. Воронкова// - Воронеж: Изд-во НПО МОДЭК, 2001.- 304 с.

35.Гавран В.Я. Управління інвестиційною діяльністю в рекреаційно-туристичній сфері: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. Наук: 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил» /В. Я Гавран - Львів, 2002.- 19 [1]с.

36.Гаврилюк С.П. Конкурентоспроможність підприємств на ринку туристичних послуг: автоеф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.06.02 «Підприємництво»/ С. П. Гаврилюк - К., 2001.- 24 [1]с.

37.Гайдук А.Б. Основні напрями розвитку туристичного ринку в Карпатському регіоні /А. Б. Гайдук// Менеджмент та підприємництво в

Україні: Етапи становлення і проблеми розвитку: зб.наук.пр. – Львів: Вид-во ДУ “Львівська політехніка”.– 1999. - № 368. – С.27-32.

38.Гаман М.В. Державне регулювання інноваційного розвитку України: /М. В. Гаман - К.: Вид-во НАДУ, 2005. - 388 с.

39.Гаман П.І. Розвиток рекреаційної сфери Карпатського регіону України: теорія та практика державного регулювання: [монографія] / П.І. Гаман. – Донецьк.: ТОВ “Юго-Восток, Лтд”, 2008. – 306 с.

40.Гаман П.І. Напрями удосконалення державного регулювання розвитку туризму / П.І. Гаман // Зб. наук. пр. Донецького державного університету управління “Державне управління інноваційним розвитком”. Т. XI, вип. 105. – Донецьк, ДонДУУ, 2008. – С. 116-125. – (Серія “Державне управління”).

41.Глобальний етичний кодекс туризму // Правове регулювання туристичної діяльності в Україні. - К., 2002. - С. 89-97.

42.Гляділа М. В. Значення розвитку рекреаційної сфери в процесі структурної реформації економіки регіону/Ефективність державного управління в контексті європейської інтеграції.- Львів, ЛРІДУ НАДУ.- 2004.- С. 157-159.

43.Гнатюк М.Р. Закон України “Про туризм”. Постатейний коментар. /М. Р. Гнатюк - К.: ІНЮре, 2006.- 197 с.

44.Гнатюк Т. Перспективи інвестиційного забезпечення туристично-рекреаційного комплексу Карпат: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції "Наука і освіта - 2002". - Дніпропетровськ. – Т. 8. – Сер. Економіка. – 2002. – С. 45-46.

45. Горішевський П. Сільський зелений туризм: організація надання послуг гостинності /П. Горішевський, О. Васильєв, Ю. Зінько - Івано-Франківськ: Місто НВ, 2003.- 148 с.

46.Горішевський П.А. Організація роботи туристичної фірми: туроператорська та турагентська діяльність: посібник. /П. А. Горішевський, Р. П. Красій - Івано-Франківськ: ІМЕ, 2002. - 392 с.

47.Гринів Л.С. Екологічна збалансована економіка: проблеми теорії. /Л. Гринів - Львів: вид-во ЛНУ, 2001.- 239 с.

- 48.Гриньова В.М. Соціально-економічні проблеми інноваційного розвитку підприємств: монографія./ В. М. Гриньова, О. В. Козирева// - Х: ІНЖЕК, 2006.- 187 с.
- 49.Гудзь П.В. Економічні проблеми розвитку курортно-рекреаційних територій України. /П. В. Гудзь - Донецьк: Юго-Восток, 2001. -270 с.
- 50.Гудзь П.В. Механізм розвитку курортно-рекреаційних територій у сучасних умовах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.01.01 «Розміщення продуктивних сил» - Донецьк, 2003.- 43 [1]с.
- 51.Гуляев В.Г. Новые информационные технологии в туризме. /В. Г. Гуляев – М.: ПРИОР, 1998.- 216 с.
- 52.Гуляев В. Г. Новые информационные технологии в туризме / Учеб. пособие. М., 1999.-143 с.
- 53.Гусев В. Концептуальні засади формування державної інноваційної політики. /В. Гусев // Вісн. УАДУ. - 2002. - № 4. - С. 84 - 92.
- 54.Давиденко Л.І. Формування організаційної структури управління туризмом /Л. І. Давиденко // Менеджер. -2004. - № 4. - С. 57–63.
- 55.Давиденко І.В. Шляхи розвитку рекреаційно-туристичного комплексу України /І. В. Давиденко // Вісник соціально-економічних досліджень. – Одеса: ОДЕУ, 2004. – Вип. 17. – С. 74-78.
56. Доповідна записка управління туризму Івано-Франківської ОДА на виконання розпорядження (від 22.01.2009 року № 33) “Про регіональну програму розвитку малого підприємництва в області на роки”. [Електронний документ]. Режим доступу: [http:// frtt.if.gov.ua](http://frtt.if.gov.ua)
- 57.Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади: [навч. посібн./ за заг. ред. Нижник Н.Р, Олуйка В.М.] - Львів: Вид-во “Нац. ун-ту Львівська політехніка”, 2002.- 351 с.
- 58.Державна Стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 року №1001. /Верховна рада України. – Офіц. видання . – [Електронний документ]. Режим доступу: [http:// www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua)

59. Державна програма розвитку туризму на 2002-2010 роки. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 р. № 583. /Верховна рада України. – Офіц. видання. – [Електронний документ]. Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

60. Дзвінчук Д.І. Засади управління і вибір цілей діяльності освітньої системи в контексті європейського виміру [Текст] / Д.І. Дзвінчук // Вища освіта України. - 2006. - №2. - С. 20-26. - Бібліогр. в кінці ст.

61. Дмитренко В. Здійснення державної політики в туристичній галузі на регіональному рівні /В. М. Дмитренко, Б. В. Глотов// Актуальні проблеми державного управління: Зб. Наук.пр. – Д.: ДРІДУНАДУ. – 2005. – Вип. 4(18). – С. 171 – 180.

62. Дмитренко В.М. Проблеми й тенденції розвитку туризму в Україні /В. М. Дмитренко // Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2007. – №3. С. 63 – 67.

63. Долішній М.І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть: нові пріоритети: монографія / М.І. Долішній //.- К., Наукова думка,- 2006. – 511 с.

64. Долматов Г.М. Менеджмент туристской фирмы: Учебн. Пособ.- М.:МИГМТ.- 2001.- 158 с.

65. Долматов Г.М. Правовые основы туристского бизнеса.- М.: МИГМТ, 1998.- 237 с.

66. Державна програма розвитку туризму на 2002-2010 роки. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2002 р. № 583. /Верховна Рада України. – Офіц. Видання. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

67. Довідка “Про стан дотримання вимог законодавства щодо створення конкуренто-спроможного туристичного продукту (на прикладі Івано-Франківської області)” на розгляд V сесії Верховної Ради України. Івано-Франківська облдержадміністрація. – Офіційне видання. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.if.gov.ua>.

68. Доповідна записка управління туризму Івано-Франківської ОДА на

виконання розпорядження від 22.01.2001 року № 33 “Про регіональну програму розвитку малого підприємництва в області на 2001-2002 роки”- Івано-Франківська облдержадміністрація. – Офіційне видання. –[Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// frtt.if.gov.ua](http://frtt.if.gov.ua)

69.Доповідь на колегії Головного управління про виконання програми розвитку туризму в області 2002-2010 рр. Василюва О.Б. / Головне управління зовнішніх зв'язків і туризму Івано-Франківської облдержадміністрації - [http:// frtt.if.gov.ua](http://frtt.if.gov.ua)

70.Доповідь про стан законодавчої роботи за результатами діяльності Верховної Ради України четвертого скликання (2002-2006 роки). /Верховна Рада України. – Офіційне видання. - К.: Парламентське видавництво, 2006.- 123 с. (бібліотека офіційних видань).

71.Дроздов А.В. Экотуризм: определения, принципы, признаки, формы. /А.В. Дроздов – Минск, 2001.- 72 с.

72.Друк В.В. Розвиток правового регулювання надання туристичних послуг в Україні./В.В. Друк //Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: зб. наук. статей:– Вип. XXIII. – Івано-Франківськ: Плай. – 2010. – С.32-44.

73.Друк В.В. Договір на туристичне обслуговування: порівняльна характеристика регулювання в міжнародному та українському законодавстві /В.В. Друк //Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: зб. статей / за ред. Ю.С. Шемшученка, Л.В. Губерського, І.С. Гриценка; упор. О.В.Кресін. – К.: Логос, 2009. – С.442-445.

74.

75.Друк В.В. Правова основа гірського туризму як ефективна складова державно-правового механізму регулювання гірського туризму в Україні /В.В. Друк. // Публічне управління: теорія та практика: збірник наукових праць Асоціації докторів наук з державного управління. – Х. : Вид-во "ДокНаукДержУпр", 2011. – № 3(7) – С. 162-167.

76.Друк Ю.Я. Центральні органи влади в процесі політико-адміністративної

модернізації[Текст] / Ю.Я.Друк// Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. – Вип.6 (56). – К.: Знання України, 2011. –С. 153-165.

77.Економічний розвиток України: інституціональне та ресурсне забезпечення: монографія / Климов О.М., Даниленко А.І., Трегобчук В.М. та ін. НАН України, Об'єднаний ін-т економіки.- К.,2005.- 540 с.

78.Євдокименко В. Регіональна політика розвитку туризму. Методологія формування, механізм реалізації. /В. Євдокименко - Чернівці: "Прут", 1996. - 288 с.

79.Забелин П. В. Основи стратегического управління: [Учеб. пособ.] /П.В. Забелин, Н.К. Мойсеева — М.: Информационно-внедренческий центр "Маркетинг", 1998. -195 с.

80.Залучення громадськості до управління розвитком територій / В рамках проекту реформування системи муніципального управління через передачу частини управлінських функцій неприбутковим організаціям - “Активна громадскість- ефективне управління”.-Івано-Франківськ: АЕРІФ, 2001.- 24 с.

81.Закон України „Про туризм” // Відомості Верховної Ради України.– Офіц. видання. - 1995. - № 29 – (Бібліотека офіційних видань)

82.Закон України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» - Відомості Верховної Ради України. – Офіц. видання – 1995. - № 9. - С.58. (Бібліотека офіційних видань)

83.Закон України „Про власність” // Відомості Верховної Ради. - Офіц. видання – 1991. - № 20. – С. 249. (Бібліотека офіційних видань)

84.Закон України „Про ліцензування певних видів господарської діяльності” // Відомості Верховної Ради України. - Офіц. видання .– 1999. - № 31. (Бібліотека офіційних видань)

85. Закон України „Про місцеве самоврядування в Україні” // Відомості Верховної Ради. - Офіц. видання. – 1997. – № 24 – С.170. (Бібліотека офіційних видань)

86.Закон України „Про охорону навколишнього середовища” // Відомості

Верховної Ради України. - Офіц. видання. – 1997. - № 12. (Бібліотека офіційних видань)

87. Закон України „Про підприємства в Україні” // Відомості Верховної Ради України. - Офіц. видання. – 1991. - № 24. – С. 272. (Бібліотека офіційних видань)

88. Закон України про внесення змін до Закону України „Про туризм” від 8 липня 2011 р. № 1282 – IV // Офіційний вісник України. - Офіц. видання. – 2011. - № 50. – С. 2600. (Бібліотека офіційних видань)

89. Закон України про місцеві державні адміністрації // Відом. Верховної Ради України. - Офіц. видання. - 1999. - № 20-21. - С. 190. (Бібліотека офіційних видань)

90. Законодавство України у сфері інноваційної діяльності: Збірник законодавчих актів [упоряд. Андрощук Г.О., Гаман М.В.].-К.: Парламентське вид., 2011.- 133 с.

91. Зарубіжний і вітчизняний досвід регулювання економіки для сучасної України [за ред. Захарченко В.І.] - Одеса: Неогоціант, 2005.- 127 с.

92. Заставний Ф.Д. Географія України: у 2-х кн. /Ф. Д. Заставний - Львів: Світ, 1994. - 472 с.

93. Звіт про роботу. Рада з туризму Карпатського регіону – [електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.tourismcarpathian.com.ua/images/fest/.pdf](http://www.tourismcarpathian.com.ua/images/fest/.pdf)

94. Зінько Ю. Організаційно-господарські аспекти розвитку сільського туризму в Карпатському регіоні /матеріали першого Міжнародного науково-практичного семінару“Аграрний екологічний туризм у країнах Центральної та Східної Європи”/ Ю. Зінько // Збірник доповідей. - Стрий: ТОВ „УКРПОЛ”, 2004.-С.38-42.

95. Зелений туризм в Карпатах [упорядники Блащук М., Василів О.] - Івано-Франківськ: Звхідноукраїнське агенство сприяння іноземним інвестиціям, 2004.- 48 с

96. Івано-Франківщина, Україна, світ. Статистичний щорічник [за ред. Зварича І.Т., Кривого М.В.] - Івано-Франківськ: Облстатуправління, 2005.- 574

с.

97. Ільїна О.В. Туризм. Рекреаційна географія: Поняття і терміни./О. В. Ільїна - Луцьк: Терен, 2004.- 102 с.

98. Інвестиційна політика в Україні [Данилишин Б.М., Корецький М.Х., Дацій О.І.] - Донецьк: Юго-Восток, 2006.- 290 с.

99. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання: матеріали міжнародної науково-практичної конф., (м. Івано-Франківськ, 4-6 трав. 1999 р.) [редкол.: Крижанівський Є.І., Долішній М.І., Геєць В.М. та ін.] - Івано-Франківськ, ІФДТУНГ, 1999.- Ч.1.- 240 с.

100. Інформатизації рекреаційної та туристичної діяльності: Перспективи культурного та економічного розвитку Праці Другого Міжнародного Конгресу, Трускавець, 6—9 Жовтня, 2003 р.-235 с.

101. Історія екскурсійної діяльності в Україні: навч. посібн. / Федорченко В.К., Костюкова О.М., Дьорова Т.А., Олексійко М.М.- К.: Кондор, 2004.- 170 с.

102. Іщенко О.А. Теоретичні основи і механізми реалізації маркетингу послуг: монографія./О. А. Іщенко// - Донецьк: Юго-Восток, 2005.- 384 с.

103. Кабушкин Н. И. Менеджмент туризма: учеб.: пособие./Н. И. Кабушкин - (2-е изд., перераб.) - Мн.: Новое знание, 2001. – 432 с.

104. Каланджи И.А. Стратегия: теоретические и концептуальные тенденции развития/И. А. Каланджи // Менеджер.- 2004.- № 2.- С. 153-156.

105. Каледін М.В. Запровадження положень теорій управління і прийняття рішень у регіональні рішення з розвитку туристсько-рекреаційних територій/М. В. Каледін, Г. О. Крапівіна // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: наукова монографія [за редакцією проф. Єрмакова С.С.] – Х.: ХДАДМ (ХХП), 2007.– №11. – С.45–49.

106. Калитюк В.А. Рекреаційно-туристичний комплекс в умовах ринку./В. А. Калитюк// - Львів, 1999.- 162 с.

107. Карпова Г. А. Экономика современного туризма./Г. А. Карпова - СПб.: Издательський дом "Герда", 2002. - 230 с.

108. Карничев В.С. Организация и самоорганизация социальных систем.

Словарь. 2-е изд. доп. – М.: Изд-во РАГС, 2004.

109. Кафарський В. Виступ на круглому столі “Наукові дослідження для потреб туризму” в Київському національному університеті ім. Т. Шевченка 19 жовтня 2005 року/ В. Кафарський // Сільський туризм в Україні: проблеми та перспективи.- К.: Вид-во КУТЕП, 2005.- С. 28-32 .

110. Квартальнов В.А. Биосфера и туризм: Глобальное взаимодействие и экология, география научных исследований территории туристского назначения, культура мира, системы туристских миграций, педагогика, социология и стратегия управления./В. А. Квартальнов// - Т.1.- М.: Наука, 2002.- 258 с.

111. Квартальнов В.А. Подготовка туристских кадров/В. А. Квартальнов // Управление персоналом.-2000.- № 5.-С.21-25.

112. Квартальнов В.А. Теория и практика туризма: учебник./В. А. Квартальнов - М.: Финансы и статистика, 2003. - 672 с.

113. Керецман В.Ю. Державне регулювання регіонального розвитку: теоретичні аспекти. /В. Ю. Керецман: монографія. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 188 с.

114. Киричук В.В. Інноваційні тенденції в розвитку курортного господарства зарубіжжя: матеріали 11-ої Міжнародної науково-практичної конференції [Туризм у ХХІ столітті], (10-11 жовтня, 2001 р.) // редкол.: Цибух В.І. (голова) та ін. – К.: Знання України, 2002. - С. 82-86.

115. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні./В. Ф. Кифяк. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – 312 с.

116. Конкурентноспроможність: проблеми науки і практики: монографія / Долішній М.І. та ін.- Х.: Інжек, 2006.- 246 с.

117. Козловський Є. В. Використання інформаційних комп'ютерних технологій в управлінні сучасним туристичним підприємством / Є. В. Козловський // Проблеми міжнародного туризму : зб. наук. статей. – Вип. 2. – К. : Вид-во ФПУ, 2010. – С. 238–252.

118. Козловський Є. Проблеми формування інвестиційної політики в галузі

туризму: матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю [Стратегія реформування системи державного управління на засадах демократичного врядування], (31 трав. 2007 р.) – К.: Вид-во НАДУ, 2007. – Т.2. – С. 165–167.

119. Комплексний прогноз соціально-економічного і науково-технічного розвитку України на період до 2015 р. Розділ “Науково-технічний прогрес у західному регіоні України”.- Львів: Західний науковий центр АН України, ЛВ ІЕ АН України, 1994. - 79 с.

120. Конституція України // Відомості Верховної ради України – 1996. - № 30. – С. 141.

121. Король О.Д Основи туристського маркетингу./О. Д. Король -Чернівці: Рута, 2002.- 110 с.

122. Коротич О.Б. Методологічні засади державного управління регіональним розвитком // Теорія та практика державного управління. – Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2005. – Вип. 3 (12). – 316 с.

123. Кошкіна Л.В. Удосконалення організаційно-економічних механізмів регулювання розвитку рекреаційних зон регіону/Л. В. Кошкіна// Туризм у ХХІ столітті: матеріали II-ої Міжнародної наук.-практич. конф., (10-11 жовтня, 2001 р.) / редкол.: Цибух В.І. (голова) та ін. - К.: Знання України, 2002. - С 239-242.

124. Кравців В.С. Туризм в Україні: стан та шляхи активізації/ В. С. Кравців // Зовнішньо-економічний кур’єр. -2000.-№7-8.- С. 9-12.

125. Краєвська О. А. Концептуальні засади та інституційні механізми політики Європейського Союзу у сфері туризму: автореф. дис. на здобуття наук. ступеню канд. політичних наук: 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних відносин і глобального розвитку» /О.А. Краєвська - Львів, 2007.- 20 с.

126. Крачило Н. П. Основы туризмоведения./ Н. П. Крачило - К.: Вища школа, 1998.- 120 с.

127. Куліш І. Агенції регіонального розвитку: матеріали щорічної наук.-практич. конф./І. Куліш // Актуальні проблеми реформування державного

управління в Україні – Ч.2 (20 січня 2006 року). - Львів: ЛРІДУ, 2006.- С. 88-92.

128. Кушерець В.І. Туризм як джерело інноваційних знань/В. І. Кушерець// Туризм у ХХІ столітті: матеріали ІІ-ої Міжнародної наук.-практич. конф., (10-11 жовтня, 2001 р.) / редкол. Цибух В.І. (голова) та ін. - К.: Знання України, 2002. - С. 32-36.

129. Лазор О.Д. Основи державного управління та місцевого самоврядування / О.Д. Лазор, О.Я. Лазор, І.Г. Лазар: Навчально-методичний посібник. – К.: Дакор, 2007. – 312 с.

130. Ліцензійні умови провадження туроператорської та турагентської діяльності: Ліцензування: Державна служба туризму і курортів [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.tourism.gov.ua/Catalog/Docs/00000317.doc>

131. Левус В.Є. Інтернет як засіб розвитку туристичної сфери України: праці Другого Міжнародного Конгресу [Інформатизації рекреаційної та туристичної діяльності:Перспективи культурного та економічного розвитку], (Трускавець, 6-9 Жовтня, 2003 р.),- Трускавець, 2003. - С. 83-85.

132. Лесечко М. Д. Основи системного підходу: теорія, методологія, практика: навч. посібн. / М. Д. Лесечко// - Львів: ЛРІДУ УАДУ, 2002.- 300 с.

133. Литвин В. Кожному місту і селу – екологічну карту / В. Литвин// Голос України.- 2007.- 15 верес.

134. Лісовський С.А. Розвиток туризму як фактор забезпечення еколого-економічної безпеки в Україні /С. А. Лісовський, О. Л. Лісовський// матеріали ІІ-ої Міжн. наук.-практ. конф. “Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості”.- К.: Знання України, 2002.- С. 521-524.

135. Лопацинські К. Програма розвитку туризму в повітах / гмінах. Польський досвід /К. лопацинські - Варшава, 2003.- 21 с.

136. Любіцева О.О., Бабарицька В.К., Мельник О.П. Організація туризму в Україні: Конспект лекцій. - К., 1995.- 108 с.

137. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг./О.О. Любіцева - К.:Альтерпрес, 2002.- 436 с.

138. Мазак А.В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: методичні матеріали [для слухачів магістратури за спеціальністю "Державна служба"]. - Івано-Франківськ: Факел, 2007. – 26 с.
139. Мазак А.В. Органи державної влади в Україні: структура, тенденції та перспективи розвитку: навчальний посібник [За заг. ред. Н.Р.Нижник] - К.: ЗАТ "НІЧЛАВА", 2003. – 288 с.
140. Максименко С.В. Туристская деятельность. Международно-правовые аспекты./ С. В. максименко - Одесса: Латстар, 2001.- 175 с.
141. Малиновський В.Я. Державне управління: навч. посібн.[для студ. вищих навч. закладів] /В. Я. Малиновський - К.: Атіка, 2003.- 576 с.
142. Мальська М.П. Методологічні проблеми маркетингу туризму /М. П. Мальська//Туристично-краєзнавчі дослідження. - Вип.1, ч.1.- К.: Федерація профспілок України ,1998.- С.143-145.
143. Мальська М.П. Актуальні проблеми управління туристичною індустрією: навч. посібн.[для студ. вищих навч. закладів] /М. П. Мальська, І. С. Пурська - Львів: Вид. центр ЛНУ ім.Івана Франка, 2006.- 78 с.
144. Мальська М.П. Менеджмент туризму. Вступ до спеціальності: навч. посібник [для студ. вищих навч. закладів] /М. П. Мальська, В. В. Худо - Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2002. - 314 с.
145. Мальська М. П. Основи туристичного бізнесу: навч. посібник [для студ. вищих навч. закладів] /М. П. Мальська, В. В. Худо, В. І. Цибух - К.: Центр навч. літератури. 2004 -272 с
146. Маслова Е. В. Управление туристской фирмой: учеб. пособие. /Е. В. Маслова, Г. В. Широкова –С-Пб.: Изд-во С.-Петербургского ун-та, 2003. -152 с.
147. Мацола В. Рекреаційно-оздоровчо-туристичний комплекс України (питання теорії, практики)/В. І. Мацола. – Львів: НАН України, Ін-т регіональних досліджень, 1998. - 278 с.
148. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України./ В. І. Мацола - Львів: НАН України, Ін-т регіональних досліджень, 1997. – 259 с.

149. Мельник Л.Ю. Держава і власність: монографія./Л. Ю. Мельник, М. Х. Корецький. - Дніпропетровськ: Січ, 2002.- 410 с.
150. Мельник О.В. Природно-рекреаційний потенціал у процесі моделювання оцінки рівня туристичної привабливості території/О. В. Мельник // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Природно-ресурсний потенціал в системі просторового розвитку: зб. наук, праць. - Вип. 2 / НАНУ І-РД. - Львів, 2004. - С. 259-265.
151. Менеджмент туристичної індустрії: навчальний посібник [для студ. вищих навч. закладів. За ред.проф.І. М. Школи]. - Чернівці, 2003. -619 с.
152. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента:/ Пер. с англ.- М.: Дело ЛТД, 1994 .- 262 с.
153. Місюра В. Місцеве самоврядування як складовий елемент громадянського суспільства /В. Місюра // Вісн. Національної Академії Державного Управління.- 2005.- № 2.- С. 252-258.
154. Мироненко Н. С, Твердохлебов И. Т. Рекреационная география. - М.: Изд-во МГУ, 1981. - 207 с.
155. Мороз В.Д. Ринок праці і планування професійної кар'єри: Навчально-метод. посібн.- Харків, 2002.- 51 с.
156. Моисеева Н.К. Международный маркетинг. – М.:ЦЭМ, 1998, - 78 с.; Моисеева Н.К. Стратегическое управление туристической фирмой: Учебник. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 208 с
157. Міжнародний туризм: динаміка і тенденції розвитку// Краєзнавство.Географія.Туризм №36(665), 2010. - с.4-5.
158. Нарстедт Вольфган, Піводда Майк. Рекреаційний сервіс в Європі. Перспективи оздоровчого туризму (переклад з нім.).-Ужгород, 2001.-101с.
159. Нижник Н. Сутність понять “управління” і “керівництво” та їх застосування у державному управлінні/Н. Нижник, Г. Леліков, С. Носов // Вісник держ. служби України .- 2000.- № 2.- С.58-65.
160. Олексів Б.Я. Інформаційні центри як засіб поширення інформації про рекреаційні та туристичні можливості України/ Б. Я. Олексів, Ю. В.

Опотяк // Праці Міжнародного Конгресу "Проблеми інформатизації рекреаційної та туристичної діяльності в Україні: перспективи культурного і економічного розвитку". - Трускавець, 2000.- С. 179-182.

161. Олесневич Д. Інвестиційна політика у сфері туризму/Д. Олесневич //Актуальні проблеми економіки перехідного періоду.- Львів: Інтереко, 1999.- С. 193-196.

162. Организация туризма: учебн. пособие / Дурович А.П., Кабушкин Н.И., Сергеева Т.М. и др. [под общей ред. Кабушкина Н.И.]. Минск: Новое знание, 2003.- 632 с.

163. Осауленко О.Г. Державна структурна політика та забезпечення стійкого економічного зростання /О. Г. Осауленко. - К., 2001.- 91 с.

164. Осауленко О.Г. Інформаційне забезпечення державного управління сталим розвитком /О. Г. Осауленко. - К.-2001.- 72 с.

165. Основы менеджмента туризма [под ред. Квартальнова В.А.] - М.: РМАТ, - 1996.- 59 с.

166. Основы податкового законодавства: зб. основних законодавчих актів [уклад. Іванов Ю.Б., Карпов Л.Н.] - Х.: ИНЖЕК, 2006.- 451 с.

167. Основні чинні кодекси і закони України [уклад. Єлісєвенко Ю.] - 2-е вид. -К.: Махаол, 2003.- 976

168. Офіційна статистика // Український регіональний вісник.- 2010.- № 42.- С.8-9.

169. Панфілова Т. Державне управління галуззю туризму /Т. Панфілова // Актуальні проблеми реформування державного управління в Україні: матеріали міжнар. наук.-практич. конф. 20 січня 2006 року. - Ч. 2.- Львів: ЛРІДУ, 2006.- С.135-138.

170. Пахля А. Розвиток сфери туризму визнаний державою одним із пріоритетних напрямків діяльності. / А.В.Пахля - К.: Финанси и статистика, 2010.- 208 с.

171. Пал Л.А. Аналіз державної політики/ Пер. з англ. І. Дзюб. - К.: Основи, 1999. - 422 с.

172. Патора-Висоцька З., Книш Д. Малий бізнес і прямі іноземні інвестиції: Монографія,- Львів: Ін-т регіон. досліджень, 2006.- 207 с.

173. Педагогіка туризму: навч. посібн. [для студ. вищих навч. закладів/ за заг ред. Федорченка В.К, Фоменка Н.А., Скрипник М.І., Цехмістрова Г.С.] - К.: Слово, 2004.- 291 с

174. Пекний О. Для розвитку ділового туризму в Україні потрібен сприятливий інвестиційний клімат // Голос України.- 2007.- 5 квіт.

175. Підтримка місцевого розвитку та туризму у Карпатському регіоні. (РКІЖ-9802). Маркетингова стратегія та план діяльності // Карпатський регіон України.- Жовтень 2000 року.-Івано-Франківськ:Мальовничі Карпати .- 22 с.

176. Пилипенко С. Проблеми наукового забезпечення державної політики в галузі туризму/ С. Пилипенко // Вісник УАДУ.-К., 2000.- С.176-180.

177. Політико-правове регулювання підприємництва в Україні: теорія і практика: Монографія / Варналій З.С. та ін. [за ред. З.С.Варналія, В.М.Кампо].- К.: Знання України, 2005.- 378 с.

178. Положення про Державну службу туризму і курортів: затверджено постановою КМУ від 13 лютого 2006 р. № 132 / Верховна Рада України. – Офіц. Видання - К.:Парлам. вид-во, 2006. – 120с. – (бібліотека офіційних видань)

179. Положення про Міністерство інфраструктури України: затверджено Указом Президента України (від 12 травня 2011 року №581/2011) // Офіц. вісн. України. – 2011. – 27 травня - № 37. - С. 49.

180. Положення про Державне агентство України з туризму та курортів », затверджено Указом Президента України (від 8 квітня 2011 року №444)// Офіц. вісн. України. – 2011. – 20 квітня - № 29. - С. 221.

181. Положення про Державну туристичну адміністрацію України: указ Президента України (від 11 квітня 2002 року № 331/2002) // Правове регулювання туристичної діяльності в Україні: збірник нормативно-правових актів [під. заг. ред. проф. В.К. Федорченка] — К.: Юрінком Інтер, 2002.- С. 192-196.

182. Положення про Міністерство культури і туризму України. [Затверджено постановою КМУ (від 8 листопада 2006 р.) № 1566.]: інформація з офіційного веб-сайту Верховної Ради України [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

183. Положення про Національну Раду по туризму. [Затверджено постановою КМУ (від 13.03.1996) № 322] // Правове регулювання туристичної діяльності в Україні: збірник нормативно-правових актів [під. заг. ред. проф. В.К. Федорченка]; - К.: Юрінком Інтер, 2002.- С.187-189.

184. Постанова Верховної Ради України “Про Основні напрями бюджетної політики на 2012 рік»: відомості Верховної Ради України (17 березня 2011, N 39, с.399) – Офіц. видання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3358-17>

185. Постанова Кабінету Міністрів України "Про перелік населених пунктів, яким надається статус гірських" (від 11 серпня 1995 р.) № 647 (в редакції від 15.02.2006) // Офіційний вісник України, 2006. - № 5. - С. 73. (Бібліотека офіційних видань)

186. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні: зб. нормативно-правових актів [Під. заг. ред. проф. В.К. Федорченка]. - К.: Юрінком Інтер, 2002.- 640 с.

187. Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні: указ Президента України (від 21 лютого 2007 року) N 136/2007) – Офіц. видання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

188. Про затвердження Державної програми забезпечення позитивного іміджу України на 2003-2006 роки. Указ Президента України №1609 від 15.10.2003 р. / Сторінка “Законодавство України” сайту Верховної Ради України -<http://www.rada.gov.ua>.

189. Про затвердження Державної програми розвитку туризму на 2002-2010 роки: постанова КМУ (від 29 квітня 2002 р.) № 583 – Офіц. видання. - // Офіційний вісник України.- 2002.- № 18.- С. 143-154 – (Нормативні директивні правові документи).

190. Про затвердження заходів щодо розвитку іноземного і внутрішнього туризму: розпорядження КМУ (від 27 червня 2003 р.) № 390-р. – Офіц. видання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

191. Про затвердження переліку органів ліцензування. Постанова КМУ від 14.11.2000 р. № 1698, п. 13. // Доступний з <http://www.rada.gov.ua>.

192. Про затвердження порядку використання у 2007 році коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки розвитку туризму: постанова КМУ (від 21 березня 2007 р.) № 537. – Офіц. видання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

193. Про затвердження типових положень про управління (відділ) з питань туризму і курортів обласних, Київської та Севастопольської міської державної адміністрації та про відділ з питань туризму і курортів районної, районної у м. Києві та Севастополі державної адміністрації: постанова КМУ (від 15 травня 2003 року) № 727 // Стан та перспективи розвитку туризму в Україні: щорічна доповідь (2003 р.) / Цибух В.І., Матвієнко А.Т., Самарцев Є.В., Баєва Н.П., Федорченко В.К. та ін. – Офіц. видання. - К.: ДП “Національна туристична організація”, 2004. – С. 28.

194. Про заходи подальшого розвитку туризму: постанова КМУ (від 29 квітня 1999 року) № 728 // Правове регулювання туристичної діяльності в Україні: збірник нормативно-правових актів [під. заг. ред. проф. В.К. Федорченка], Київ. ун-т туризму, економіки і права. - К.: Юрінком Інтер, 2002.-С. 626-627.

195. Про заходи щодо забезпечення реалізації державної політики у галузі туризму: указ президента України (від 14 грудня 2001 р.) № 1213/2001 // Правове регулювання туристичної діяльності в Україні: збірник нормативно-правових актів [під. заг. ред. проф. В.К. Федорченка], - К.: Юрінком Інтер, 2002.- С.31.

196. Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні: указ Президента України (від 21 лютого 2007 року) N 136/2007. – Офіц. видання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.

197. Про концепцію Державної програми розвитку освіти на 2006—2010

роки: розпорядження КМУ (від 12 липня 2006 р.) № 396-р. – Офіц. видання. // Освіта і управління.-2006.- Т.9. №3-4.- С.19-23.

198. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: закон України (від 1 червня 2000 року) № 1775-III – Офіц. видання. - // Відомості Верховної Ради .- 2000.- № 36.- С. 299. (Бібліотека офіційних видань)

199. Про основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року: указ Президента України (від 10.08.1999) за №973/99 // Правове регулювання туристичної діяльності в Україні: збірник нормативно-правових актів [під. заг. ред. проф. В.К. Федорченка], Київ. ун-т туризму, економіки і права. - К.: Юрінком Інтер, 2002.- С. 26-29.

200. Про план заходів щодо державної підтримки розвитку сільського туризму на 2006-2010 роки: постанова КМУ (від 3 липня 2006 р.) N 373-р. – Офіц. видання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tourism.gov.ua>.

201. Про реорганізацію державного комітету молодіжної політики, спорту і туризму України: указ Президента України (від 22 листопада 2001 р.) № 1132 / 2001 // Правове регулювання туристичної діяльності в Україні: збірник нормативно-правових актів [під. заг. ред. проф. В.К. Федорченка] - К.: Юрінком Інтер, 2002.- С. 30-31.

202. Проект Закону України «Про сільський зелений туризм». від 12.04.2007 року №3467: Законотворча діяльність: Верховна Рада України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=30022

203. Про Державний бюджет на 2012. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/707-2011-%D0%BF>.

204. Програма розвитку туризму в Івано-Франківській області на 2002–2010 роки. [Затверджено рішенням обласної ради (від 22.11.2002) № 85-4/2002] // Галичина, 2002. - № 9.

205. Програма розвитку туристичної інфраструктури Івано-Франківської області 2006-2016 рр. – К.: Консалтингове об'єднання “Навігатор”, 2006.- 144 с.

206. Пропозиції до врахування у протокольних рішеннях спільного засідання Комітету Верховної Ради України з питань молодіжної політики, фізичної культури, спорту і туризму та чергової колегії Держтурадміністрації України 11 березня 2004р., м.Яремче Івано-Франківської області [Головне управління зовнішніх зв'язків і туризму Івано-Франківської облдержадміністрації] – Офіц. видання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.if.gov.ua>.

207. Попович С. І. Соціально-економічні передумови розвитку туризму в Україні та розширення його інфраструктури в 60-х -першій половині 80-х рр. (на прикладі профспілкового туризму) // Із історії вітчизняного туризму: 36. наук. праць. -1997.-С. 119-127.

208. Портер М.Е. Стратегія конкуренції: методика аналізу галузей і діяльності конкурентів [Пер. з англ. Олійник А., Скільський Д].- К.: Основи, 1997.- 391 с.

209. Почепцов Г.Г. Паблик Рилейшнз для професіоналов. - М.: Рефл-бук, К.: Ваклер, 2001. - 624 с.

210. Проблеми географії та менеджменту туризму / Явкін В.Г., В. П. Руденко, О. Д. Король та ін.- Чернівці:Рута, 2006.- 260 с.

211. Проблеми інформатизації рекреаційної та туристичної діяльності в Україні: Перспективи культурного та економічного розвитку // Праці першого міжнародного конгресу. Трускавець, 23-28 травня 2000 р.- Трускавець, 2000.- 218 с.

212. Проблеми та пріоритети формування інноваційної моделі розвитку економіки України / Я. А. Жаліло та ін.- К., 2006.- 120 с.

213. Програма розвитку туризму в Україні до 2005 р., затверджена Кабінетом Міністрів України – Офіц. видання. - //Урядовий кур'єр.– 1995. – №26. - С. 7. - (бібліотека офіційних видань)

214. Про Основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 р.”: указ Президента України (від 10.08.99 р.) - Офіц. видання. - // Урядовий кур'єр. – 1999. – №41. - С.2 – (бібліотека офіційних видань)

215. Пузакова Е.П. Международный туристский бизнес / Е. П. Пузаков, В. А. Честникова. - М. : Экспертное бюро, 1997.- 176 с.
216. Рекреація і туризм. Короткий тлумачний словник термінів і понять [автор-упор. Смаль І.В.]- Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2006.- 80[1] с.
217. Розвиток туризму в Україні: проблеми і перспективи: зб. наук. ст. - К.: ІВЦ [“Словянський діалог”], 1995.- 164 с.
218. Романчук І. М. “Укпрофтур” працює на перспективу/І. М. Романчук // Голос України.-2005. -15 лют.
219. Романюк С. А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості: регіональні дослідження: моногр. /С. А. Романюк - К.: Вид-во УАДУ, 2001. - С. 86.
220. Руденко В.П. Географія природо-ресурсного потенціалу України./ В. П. Руденко - К.; М.: Академія, 1999.- 508 с.
221. Рутинський М. Географія туризму України: навчально-методичний посібник [для студ. вищих навч. закладів] - К.: ЦУЛ, 2004.- 160 с.
222. Сакун Л.В. Система підготовки кадрів для сфери туризму в Німеччині: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. Наук: 13.00.04 «Теорія і методологія освіти»/ Л. В. Сакун - К., 1998.- 21
223. Самольотов П. В. Соціально-економічний механізм реалізації принципів сталого розвитку гірських територій. /П. В. Самольотов// Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. - Чернівці: АНТ Лтд, 2004.- Вип. II. – С. 401-407 (0,63 д.а.).
224. Самойлик К. Формування національної інноваційної системи України потребує державної уваги // Голос України- 2007- 11 серп.
225. Світове господарство. Економічна та соціальна географія світу. [Електронний документ]. Режим доступу: geoknigi.com/book_view.php?id=175 -
226. Сахаров В.Є., Ведмідь Н.І. Особливості маркетингових комунікацій туристичних підприємств/ В. Є. Сахаров, Н. І. Ведмідь // Актуальні проблеми економіки. - 2003.- Вип. 8.- 176 с.
227. Сенин В. С. Введение в туризм./ В. С. Сенин - М., 1993. – 85 с.

228. Серьогін О.Ю. Систематизація туристичного законодавства України як передумова інтеграції до ЄС [Текст] /О.Ю. Серьогін// Систематизація законодавства в Україні: проблеми: теорії і практики. Матеріали міжн. наук.-практичної конференції. – К.: Інститут законодавства ВРУ, 1999. – С. 563-567.

229. Серьогін О.Ю. Особливості публічно-правового регулювання міжнародних туристичних відносин [Текст] /О.Ю.Серьогін// Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр. – К.: Київський університет ім. Тараса Шевченка Інститут міжнародних відносин. – 2000. – Випуск 22 (частина II). – С. 123-136.

230. Слісаренко І.Ю. Паблік Рилейшнз у системі комунікації та управління. – К.: МАУП, 2001. - 104 с.

231. Собашко В. М. Дорогами і стежками Карпат: туристичний путівник./В. М. Собашко//- Львів: Центр Європи, 2003.- 328 с.

232. Социологический энциклопедический словарь [редактор-координатор Г.В. Осипов]. - М.: ИНФА-М-НОРМА, 1998. - 488 с.

233. Соболева Е.А. Статистика туризма. – М.: Финансы и статистика, 2004.- 84 с.

234. Сокол Т.Г. Організація туристичної діяльності в Україні: навч. посібник [для студ. вищих навч. закладів]/ Ін-т туризму.- К.: Вид-во Музична Україна, 2002.- 256 с.

235. Сокол Т.Г. Основи туристичної діяльності: підручник [для студ. вищих навч. закладів/ за заг. ред В.Ф. Орлова].- К.: Грамота.- 2006.- 203 с.

236. Статистичний щорічник України за 2000 рік [за ред. О.Г. Осауленка]. - К.: Держкомстат України, 2001. - 560 с. - (Нормативні директивні правові документи)

237. Статистичний щорічник України за 2001 рік [за ред. О.Г. Осауленка]. - К.: Держкомстат України, 2002. - 646 с. - (Нормативні директивні правові документи)

238. Статистичний щорічник України за 2002 рік [за ред. О.Г. Осауленка]. - К.: Держкомстат України, 2003. - 663 с. - (Нормативні директивні правові документи)

документи)

239. Статистичний щорічник України за рік [за редакцією О. П. Осауленка]. - К.: Вид-тво Консультант, 2009. - 632 с. - (Нормативні директивні правові документи)

240. Статистичний щорічник України за рік [за редакцією Осауленка О.П.] - К.: Вид-тво Консультант, 2010. - 591 с. - (Нормативні директивні правові документи)

241. Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2010 рік. – Івано-Франківськ, 2011. – 543 с. (Нормативні директивні правові документи)

242. Стратегія економічного та соціального розвитку територій Івано-Франківської області до 2015 року .- Івано-Франківськ, ОДА.- 2007.- 53 с. – (Нормативні директивні правові документи)

243. Стратегія розвитку та маркетингу туризму Івано-Франківської області до 2015 року.- Івано-Франківськ, 2007. – 265 с. - (Нормативні директивні правові документи)

244. Сташук К.А. Розвиток екологічного туризму в Україні / К. А. Сташук, О. В. Любіцева// Економічна та соціальна географія.- 2002. - Вип.53.- С.189-196.

245. Стеченко Д.Н. Научно-методические аспекты управления региональным развитием рекреационно-туристической деятельности // Туризм у ХХІ столітті. Матеріали ІІ-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Туризм у ХХІ столітті», (10-11 жовтня, 2001 р.) [редкол.: Цибух В.І. (голова) та ін.] - К.: Знання України, 2002. – С.290-293.

246. Стратегія соціально-економічного розвитку: держава, суспільство, особистість: монографія [наук. ред. Бондар І.К.] - К.: Корпорація, 2005.- 260 с.

247. Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2010 рік. – Івано-Франківськ, 2011. – 543 с. – (Нормативні директивні правові документи)

248. Тертичка В. Культура державного управління як основа діяльності місцевого самоврядування: зб. наук. праць УАДУ [за заг.ред. В.І.Лугового, В.М.Князева]. - К.: Вид-во УАДУ, 1998.- Вип. 2.- С.124-131.

249. Тертичка В. Особливості аналізу державної політики в умовах регіональної моделі управління: зб. наук. праць УАДУ [за заг.ред. В.І.Лугового, В.М.Князева]. - К.: Вид-во УАДУ, 2000. - Вип. 2, ч. 1. – С. 231-236.

250. Тертичка В.В. Державна політика: аналіз і впровадження в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора наук з держ. упр./В. В. Тертичка// - К., 2004.- 36 с.

251. Токовенко В.В. Політичне керівництво і державне управління: проблеми взаємовідносин та оптимізація взаємодії: монографія./ В. В. Токовенко - К.: УАДУ, 2001.- 256 с.

252. Туризм, рекреаційна діяльність / Куценко В.І., Котенко Т.М., Лебедик Т.М. // Схема-прогноз розвитку і розміщення продуктивних сил Івано - Франківської області на період до 2015 року. - К.,2005. - С. 101 – 105.

253. Тлумачний словник туристських термінів. Уклад. Зорін І.В., Квартальнов В.О.)

254. Туристичний потенціал Західної України. Напрями та можливості інвестування туристичного сектору з урахуванням польського досвіду: витяг з Проекту РАУСІ (№ 00-0195-056 Польсько-американо-українська ініціатива про співпрацю).- К.: Ун-т туризму, економіки і права, Ін-т туризму (м. Варшава).- Київ-Варшава, 2004.- 10 с. .

255. Туристичний потенціал Західної України. Напрями та можливості інвестування туристичного сектору з урахуванням польського досвіду.- К.: КНУЕП, 2002.- 47 с.

256. Управління розвитком гірських територій: зарубіжний досвід [Кравців В.С., Стадницький Ю.І., Демченко В.В. та ін.] - Львів: Ін-т регіон. досліджень, 2001.- 70 с.

257. Федів І. Розвиток туризму в регіонах: внесок агентств регіонального розвитку/ І. М. Федів// Український регіональний вісник.- 2002.- № 42.- С.2-3.

258. Федоровський В.Оцінка інвестиційної привабливості країн світу/ В. М.

Федоровський // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. - Вип. Х1.-Львів, 2000.- 592 с.

259. Федорченко В.К. Історія туризму в Україні: навчальний посібник [для студ. вищих навч. закладі / передм. В.А. Смолія] / В. К. Федорченко, Т. А. Дьорова - К.:Вища школа, 2002.-195с.

260. Федорченко В.К. Підготовка фахівців для сфери туризму. Теоретичні і методологічні аспекти: монографія./ В. К. Федорченко//- К.:Вища школа, 2002.- 350 с.

261. Федорченко В. К. Теоретичні та методологічні засади підготовки фахівців для сфери туризму: монографія /В. К. Федорченко [ра ред. Н.Г. Ничкало]. - К.: Вид. дім "Слово", 2004. -472 с.

262. Фенценець Н.В. Дослідження оцінки місцевих ресурсів для започаткування регіонального туристично-інформаційного центру./Н. В. Фенценець. - Івано-Франківськ: Фонд "Євразія" (Рада з туризму Карпатського регіону), 2003.-13 с.

263. Хартія туризму (1985 р.) Всесвітньої Туристської Організації, ВТО. – 1985. – 12 с.

264. Хлоп'як СВ. Становлення системи державного регулювання розвитку туристичної галузі України // Проблеми інформатизації рекреаційної та туристичної діяльності в Україні: Перспективи культурного та економічного розвитку. Праці Міжнародного Конгресу. - Трускавець, 23-28 травня, 2000р.-86 с.

265. Цибух В.І. Стан і перспективи розвитку туризму в Україні/ В. І. Цибух // Туристично-краєзнавчі дослідження.- 1999.- Вип. 2.- С. 4-8 .

266. Циганкова Т.М. Міжнародний маркетинг: теоретичні моделі та бізнес-технології: монографія./ Т. М. Циганкова// - К.: КНЕУ, 2004.- 400 с.

267. Чікіта І. Б.: Оцінка інвестиційних рішень в галузі туризму і рекреації./І. Б. Чікіта// Соціально-економічні дослідження в перехідний період. - Ч. 1./ НАН України Інститут регіональних досліджень. - Львів 2002.- С.75-81 .

268. Шенін А. Організаційне та законодавче забезпечення розвитку

сільського туризму в Україні./ А. Шенін// матеріали першого Міжнародного науково-практичного семінару [“Аграрний екологічний туризм у країнах Центральної та Східної Європи”]: Збір. доп. - Стрий: ТОВ „УКРПОЛ”, 2004.- С.34-38.

269. Школа І.М. Менеджмент туристичної індустрії: навчальний посібник [для студ. вищих навч. закладів]/ за ред. проф. Школи І.М./ І. М. Школа та ін.- Чернівці:ЧТЕІ КНТЕУ, 2003.-662 с.

270. Школа І.М., Орехівська Т.М., Козьменко І.М. та ін. / За ред. І.М.Школи.

271. Юзьков Л. П. Государственное управление в политической системе развитого социализма. – К.: Вища школа, 1983- 155 с.

272. Wodejko S. Ekonomiczne zagadnienia turystyki. - Warszawa: Wyzsza Szkola Handlowa w Warszawie 1997. - 181 s.

273. Gaworecki W.W. Elementy turystyki miedzynarodowej. - Gdansk: Uniwersytet Gdanski, 1993.-130 s.

274. Gaworecki W. Turystyka. – Warszawa, 2000. - 384 s.

275. Helnarska K.U. Miedzynarodowy ruch turystyczny w Unii Europejskiej. - Torun: Wydawnictwo Adam Marszalek, 2004. - 216 s.

276. Kulman K. Bricks, clicks and calls: Clustering services for citizen-centered delivery / K.Kernaghan, J.Berardi // Canadian public administration. - 2001. - v. 44. - № 4. - P. 417-44.

277. Konishcheva N.I., Dawidenko L.I. Regulation of the tourism sector in Ukraine in the context of an increased role for local government institutions // Studia i Materialy Naukowa Konferencji “Gospodarka Regionalna i Turystyka” (23.10.2004, Kielce). – Kielce: Wyzsza Szkola Zarzadzania Gospodarka Regionalna i Turystyka, 2004. –S. 109–116.

278. Kotler P. Management: Analysis, Planning, Implementation and Control. - Hemel Hampstead: Prentice Hall International, 1991. -162 p.

279. Lazarek R. PrzesJanki ekonomicznekszaitujace polityke panstwa w dziedzenie turystyki. - Ruch Turystyczny. -1998. -nr.6.

280. Libera K. Miedzynarodowy ruch osobowy. - Warszawa: PWE , 1969.- 337 s.

281. Michalowski K, Ziolkowski R. Zarządzanie turystyką // Rozprawy naukowe Nr 97. Politechnika Białostocka. -Białystok, 2002.

282. Potencjal turystyczny Ukrainy zachodniej. PAUC1 – Inicjatywa współpracy Polsko-Amerykańsko–Ukraińskiej. - Warszawa: Instytut Turystyki w Warszawie , 2005- 263 s.

283. Rebuilding state structures: methods and approaches: The trials and tribulations of post-communist countries / UNDP/RBEC. – New York, 2001. - 99 p.

Додаток 1

Функціональні зв'язки місцевих органів державної влади у функціонуванні механізму державного управління туристичною галуззю у Івано-Франківській області

Методи	Співвиконавці
Адміністративно-правові	2
Нормативно-правове регулювання	Головне управління з питань туризму, євроінтеграції, зовнішніх зв'язків та інвестицій облдержадміністрації; Головне управління юстиції; Головне управління економіки; Головне управління освіти і науки; Управління з питань внутрішньої політики; Управління у справах сім'ї та молоді.
Стандартизація	Головне управління з питань туризму, євроінтеграції, зовнішніх зв'язків та інвестицій облдержадміністрації; Головне управління агропромислового розвитку;
Ліцензування	Головне управління з питань туризму, євроінтеграції, зовнішніх зв'язків та інвестицій облдержадміністрації; Головне управління агропромислового розвитку; Комісія з питань культури, духовного відродження, засобів масової інформації та туризму Львівської обласної ради
Контроль за охороною навколишнього природного середовища	Державне управління охорони навколишнього природного середовища у Івано-Франківській області; Державна екологічна інспекція у області; Управління Міністерства надзвичайних ситуацій України; Головне управління агропромислового розвитку; Управління житлово-комунального господарства; Головне управління з питань надзвичайних ситуацій; Управління інспекційних служб; Комісія з питань культури, духовного відродження, засобів масової інформації та туризму Івано-Франківської обласної ради;
Контроль за охороною історико-культурної спадщини	Державне управління охорони навколишнього природного середовища у Івано-Франківській області; Державна санітарно-епідеміологічна служба області; Управління Міністерства надзвичайних ситуацій України у області; Управління житлово-комунального господарства; Управління капітального будівництва; Управління містобудування, архітектури та просторового розвитку; Головне управління з питань надзвичайних ситуацій; Управління інспекційних служб; Комісія з питань культури, духовного відродження, засобів масової інформації та туризму Івано-Франківської обласної ради
Митне регулювання	Західне регіональне управління Державної прикордонної служби України; Управління міжнародного співробітництва; Головне фінансове управління;
Транскордонне співробітництво	Західне регіональне управління Державної прикордонної служби України; Управління міжнародного співробітництва;; Головне управління економіки; Головне фінансове управління; Комісія з питань культури, духовного відродження, засобів масової інформації; Комісія з питань інвестиційної діяльності та транскордонного співробітництва обласної ради; Відділ зовнішніх зв'язків; Головне управління з питань туризму, євроінтеграції, зовнішніх зв'язків та інвестицій облдержадміністрації;
Міжнародне співробітництво	Західне регіональне управління Державної прикордонної служби України; Управління міжнародного співробітництва; Головне управління економіки; Головне фінансове управління; Комісія з питань культури, духовного відродження, засобів масової інформації та туризму Івано-Франківської обласної ради; Головне управління з питань туризму, євроінтеграції, зовнішніх зв'язків та інвестицій облдержадміністрації;

Додаток 2

Важелі державного регулювання туристичної галузі в Україні

Додаток 3

Ризики, спричинені діяльністю в туристичній галузі

Аспект	Зміст ризику
У соціальному аспекті	Відтік трудових ресурсів у туристичну галузь з інших галузей національної економіки, зокрема сільського господарства; виникнення надмірного подразнення між туристом та місцевим населенням; посилення криміногенної ситуації (місцевого населення проти туристів з достатнім рівнем матеріального добробуту); надмірне споживання туристами алкоголю та тютюну
В економічному аспекті	Високий ступінь залежності від туризму (виникнення так званих монофункціональних міст); надмірний вивіз валюти через переважання обсягів виїзного туризму; тінізація підприємницької діяльності через відсутність ефективних механізмів відстеження факту надання туристичної послуги (тимчасового проживання, індивідуального харчування, роздрібною торгівлі сувенірами тощо); відтік інвестиційного капіталу з інших галузей національної економіки в туризм як високорентабельну галузь
В екологічному аспекті	Виникнення екологічних проблем через рекреаційну дигресію (негативний вплив туристів на природне середовище, надмірне туристично-рекреаційне навантаження на територію)
У культурному аспекті	Пристосування місцевих і національних особливостей до інтересів туристів; знищення об'єктів, що мають історичну чи архітектурну цінність через надмірне туристично-рекреаційне навантаження
У просвітницько-виховному аспекті	Захоплення туриста чужими культурами та звичаями, способом життя через переважання приймаючої країни в соціально-економічному розвитку; зростання міграційної мобільності
У глобалізаційному аспекті	Нівелювання культурних відмінностей, мовних бар'єрів, етичних норм через періодичне перебування осіб на території зарубіжних країн у статусі туриста
В аксіологічному аспекті	Формування в особистості нових потреб пізнання, зміна цінностей щодо сприйняття зовнішнього середовища

Додаток 5

Зростання міжнародних мандрівок протягом 1995–2010 рр.

Темпи зростання міжнародних мандрівок
протягом 1995–2010 рр.(середньорічний показник), %

Регіони– постачальники туристів	1985–1995 рр.	1995–2000 рр.	2000–2005 рр.	2005–2010 рр. (прогноз)
Європа, Середземне море	5,3	1,7	3,5	4,3
Північна Америка	3,6	6,7	5Д	5,0
Центральна та Південна Америка	5,1	6,5	7,1	6,3
Південно–східна Азія	10,1	7,9	5,8	4,8
Далекий Схід	13,9	8,6	6,9	8,2
Австралія/ Південна Африка	5,6	5,6	6,0	6,2
Основні країни – постачальники туристів	5,5	3,4	4,4	4,4
Інші країни	7,0	3,5	4,3	3,7
Всього у світі	5,7	3,4	4,4	4,3

Прогноз найбільш привабливих туристичних напрямків до 2020 р.

Країна	Прибутки від туристичної діяльності, млн.осіб	Частка у світовому туристичному ринку, %	Динаміка зростання 1995–2020, %
Китай	137,1	8,6	8,0
США	102,4	6,4	3,5
Франція	93,3	5,8	1,8
Іспанія	71,0	4,4	2,4
Гонконг	59,3	3,7	7,3
Італія	52,9	3,3	2,2
Велика Британія	52,8	3,3	3,0
Мексика	48,9	3,1	3,6
Росія	47,1	2,9	6,7
Чехія	44,0	2,7	4,0
Всього	708,8	44,2	–